

TJEJERS VILLKOR PÅ SPONTANIDROTTSPLATSER

*Hur man kan stimulera unga tjejers spontana
fysiska aktivitet på en idrottsplats
- en fallstudie om Alby Folkhälsopark*

Malin Croner
Institutionen för landskapsarkitektur,
planering och förvaltning
Självständigt arbete 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2017

Tjejers villkor på spontanidrottsplatser

Hur man kan stimulera unga tjejers spontana fysiska aktivitet på en idrottsplats - en fallstudie om Alby Folkhälsopark.

Girls' conditions in sportparks for spontaneous use

How to encourage young girls' spontaneous physical activity on a sports field - a case study on Alby Folkhälsopark (Public Health Park).

Malin Croner

Handledare: Eva Kristensson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Anna Peterson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Linnea Lindström, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0814

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Omslagsbild: Malin Croner

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Genusperspektiv på idrott, Alby Folkhälsopark, spontanidrott, näridrottsplatser, jämställdhet i landskapsarkitektur, genusmedveten gestaltning, offentliga rummet, folkhälsa

Sveriges lantbruksuniversitet

Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Tjejjers användning av det offentliga rummet och vad som påverkar deras spontana fysiska aktivitet är ett ämne jag brinner för. Jag har alltid varit intresserad av frågor som rör jämställdhet och unga. Under min praktik på Botkyrka kommun fick jag möjlighet att arbeta med utformningen av Alby Folkhälsopark vilket var fantastiskt. Att i detta masterarbete undersöka hur platsen används har varit extremt lärorikt. Jag känner mig mycket ödmjuk inför alla de människor som bidrar till att göra det till en vibrerande mötesplats.

Jag vill passa på att tacka för allt stöd och hjälp jag fått med detta arbete. Tack Linus på Botkyrka kommun för möjligheten att delta i projektet kring Alby Folkhälsopark och all klokskap om idrottsplatser. Tack till alla som ställt upp på intervjuer och särskilt parkpersonalen som räknat alla besökare i Folkhälsoparken.

Sen måste jag säga tack till alla som stått ut med mig och hjälpt mig med stöd, pepp och genomläsningar; Elsa, Sara, Camilla, Mamma och Pappa. Och slutligen tack Eva för skarp och noggrann handledning.

Malin Croner

Malmö, januari, 2017

Abstract

Girls' conditions in sportparks for spontaneous use

How to encourage young girls' spontaneous physical activity on a sports field - a case study on Alby Public Health Park.

This thesis is based on a literature and a case study about girls in public space and sportparks. It investigates and problematize the fact that girls, less then boys, uses public space for spontaneous exercise.

The first part is a literature study that examines why girls aren't as physical active as boys in public space and what to do about it as a planner or landscape architect. The study is based on investigations and literature about gender studies, public space and young people, planning theory with a gender perspective and literature about girls and sports. This part also includes examples of how Swedish planners have been working with a gender perspective on urban design in Malmö, Trelleborg, Göteborg och Sundbyberg.

The second part of the thesis is a case study about the use of Alby Folkhälsopark- a park in Alby outside Stockholm that combines sports and culture. The goal of the park is to be a meeting place for everyone in Alby with a focus on to increase the physical activity of girls. The aim of the study is to define and discuss tools and aspects that are important to consider when working with a gender perspective on urban design.

The result shows that well made urban design can stimulate girls to be more physical active. Safety, fun activities, variation of activities, a useful design and small spaces within a bigger area are important aspects. It seems that places that are used by many different people (age-wise and sex-wise) encourage girls to be more present. There is no official definition of an equal public space. Therefore planners and landscape architects have the freedom to decide, on a local level, what an equal site is and how to create one. This has resulted in different solutions and approaches on similar problems.

Keywords: Gender perspective, exercise, Alby Folkhälsopark, spontaneous sports, sportpark, equality in landscape architecture, gender sensitive urban design, public space, public health

Sammandrag

Denna uppsats bygger på en litteratur- och en fallstudie om unga tjejer i det offentliga rummet och idrottsplatser. Den problematiserar och undersöker det faktum att tjejer, i lägre grad än killar nyttjar idrottsplatser för spontan fysisk aktivitet.

Den första delen är en litteraturstudie som undersöker varför tjejer inte är lika fysiskt aktiva som killar i det offentliga rummet och vad man som planerare eller landskapsarkitekt kan göra åt det. Studien bygger på utredningar och litteratur om genusvetenskap, det offentliga rummet och ungdomar, samhällsplanering med ett genusperspektiv och litteratur om tjejer och idrott. Denna del innehåller även exempel på hur svenska planerare har arbetat med genusperspektiv på samhällsplanering i Malmö, Trelleborg, Göteborg och Sundbyberg. Den andra delen av uppsatsen är en fallstudie om användningen av Alby Folkhälsoparken i Alby utanför Stockholm som kombinerar idrott och kultur. Målet med parken är att vara en mötesplats för alla i Alby och att öka den fysiska aktiviteten hos tjejer. Syftet med studien är att definiera och diskutera verktyg och aspekter som är viktiga att tänka på när man arbetar med ett genusperspektiv på samhällsplanering.

Uppsatsens resultat visar att en väl genomarbetad utformning av det offentliga rummet stimulerar tjejer till att bli mer fysiskt aktiva. Trygghet, roliga aktiviteter, en variation av aktiviteter, en användbar design och små rumsligheter inom en större yta är viktiga aspekter. Det verkar som att platser som används av många olika personer (åldersmässigt och könsmässigt) uppmuntrar tjejer att vara mer närvarande. Det finns ingen officiell definition av ett jämställt offentligt rum. Planerare och landskapsarkitekter har därmed, på en lokal nivå, frihet att välja definitioner och åtgärder för en jämställd plats. Detta har resulterat i olika lösningar och tillvägagångssätt på liknande problem.

Förord

Abstract

Sammandrag

Innehållsförteckning

1. Inledning	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och mål	12
1.3 Disposition	12
2. Metod	15
2.1 Litteraturstudie	15
2.2 Fallstudie	15
2.3 Avgränsning	20
3. Teori	22
3.1 Begrepp kring genus	22
3.2 Ungdomar och deras användning av det offentliga rummet	24
3.3 Samhällsplanering med ett genusperspektiv	32
3.4 Spontanidrott och tjejer	36
3.5 Sammanfattning av teori	43
4. Gestaltning med jämställdhet som ambition	46
4.1 Exempel på platser med jämställdhet som ambition	46
4.2 Aspekter och verktyg för en genusmedveten gestaltning	48
4.3 Sammanfattning av gestaltning med jämställdhet som ambition	51

5. Fallstudien om Alby Folkhälsopark	54
5.1 Alby och Botkyrka kommun	54
5.2 Varför behövs Folkhälsoparken i Alby?	55
5.3 Folkhälsoparkens mål och kriterier för jämställdhet	57
5.4 Beskrivning av platsen innan upprustningen	58
5.5 Folkhälsoparken blir till	60
5.6 Fallstudiens resultat	68
5.7 Sammanfattning av fallstudien om Alby Folkhälsopark	72
 6. Diskussion och slutsats	 74
6.2 Att skapa en "jämställd plats"	87
6.3 Framtida forskning	88
 7. Referenser	 89
7.1 Publicerade referenser	89
7.2 Icke publicerat material	94
 8. Bilagor	 95

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Hur ofta brukar man se ett gäng tjejer i 11-års åldern kicka en boll på fotbollsplanen bakom skolan? Eller två tonåriga tjejer dribbla en basketboll mellan varandra på bostadsgården? Eller en 13-årig tjej raila på ett trapppräck? Inte så ofta. Desto fler killar. Det finns undersökningar från bland annat Stockholm och Malmö som visar att killar är i en klar majoritet på näridrottsplatser (Blomdahl, Elofsson & Åkdahl, 2012 och Book, 2007). Idag satsar svenska kommuner stora belopp på idrottsanläggningar för att aktivera unga, vars stillasittande ökar (Blomdahl et al, 2012). Problemet är att satsningarna främst når unga killar. Kulturgeografen Karin Book (2007) har undersökt den oorganiserade idrotten på näridrottsplatser i Malmö och menar att vi behöver mer kunskap om hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet (a.a., s. 37).

Våren 2015 gjorde jag min praktik på Botkyrka kommun och fick möjligheten att jobba med Alby Folkhälsopark. Projektet handlade om att bygga om Alby IP, en sliten men väl använd idrottsplats i centrala Alby, till en park där idrott och kultur blandas. Folkhälsan i Botkyrka kommun är ojämnt fördelad mellan kön och stadsdelar. I Alby anser minst antal personer i kommunen att deras hälsa är god och kvinnor tar ut fler sjukersättningsdagar än män jämfört med andra stadsdelar (Sweco, 2015). Då hälsa är kopplat till fysisk aktivitet har Botkyrka kommun formulerat ett mål om att öka tjejers fysiska aktivitet (Botkyrka kommun, 2012a). Spontanidrott och Folkhälsoparken blev två av strategierna för att uppfylla målet. Den här uppsatsen handlar om hur unga tjejer kan stimuleras till spontan fysisk aktivitet på idrottsplatser, diskussionen utgår från en fallstudie om Alby Folkhälsopark.

1.1.1 Historiskt perspektiv

Föreliggande uppsats uppmärksammar ojämställdheten på idrottsplatser och tolkar den som en del i hur maktordningen mellan kvinnor och män ser ut i samhället i stort. Människor påverkas av och påverkar sin fysiska omgivning. Vi tillskriver fysiska strukturer mening samtidigt som de är laddade och påverkar oss som rör sig i dem. I detta samspel är genus och kön viktiga aspekter (Larsson, 2007, s. 95). Idrottsplatser är en del av den offentliga miljön och det är därför intressant att undersöka kvinnors och tjejers villkor i den offentliga miljön i allmänhet.

Historiskt sett har kvinnors möjlighet att röra sig fritt i staden varit kortvarig. Innan mitten på 1800-talet var det tabubelagt för kvinnor att använda stadsrummet utan en man (Domosh & Seager, 2001, s. 77-89). I slutet på 1800-talet blev kvinnor mer och mer aktiva i politiska rörelser för kvinnors rättigheter, vilket även präglade deras användning av staden. Som en reaktion på detta, i bland annat London, inrättades speciella platser där kvinnor kunde befinna sig ensamma utan att väcka uppståndelse (a.a., s. 91-93). En av

dess platser var varuhuset. Varuhusens fysiska struktur var formad för att kvinnor inte skulle bli sedda av män. Det fanns speciella ingångar som kvinnor kunde slinka in genom för att vistas i avdelningar och rum bortom "det offentliga" (Jalakas & Larsson, 2014, s. 17-19). Guideböcker till London listade "platser där damer kan äta lunch under ett stadsbesök för shopping utan sällskapet av en gentleman." (Thorne, 1980, s. 25 i Wilson, 2000, s. 81). Dessa restauranger var enbart för kvinnor med kvinnlig personal, speciella toaletter och vegetariska menyer. Varuhusens och restaurangernas kunder var mestadels medel- och överklass, arbetarklassens kvinnor blev mer hårdhänt kontrollerade. Polisen fick i uppdrag att kontrollera kvinnors identitet och genomföra undersökningar för att upptäcka könssjukdomar. Man försökte skilja på prostituerade och "vanliga" kvinnor men ofta blev även ensamma arbetarklasskvinnor utsatta för dessa övergrepp (Wilson, 2000, s. 74-81).

Även in Sverige skedde denna utveckling. Varuhuset Nordiska Kompaniet i Stockholm, som byggdes 1915, kallades för en kvinnlig klubb av kvinnliga skribenter. Det fanns en "leksyster" på barnavdelningen som passade barnen och färdiglagade rätter på livsmedelsavdelningen. Varuhusets avdelningar var uppdelade mellan kvinnors och mäns traditionella intressen; kvinnokläder, blomaffärer och damfrisörer låg i en del med en separat ingång och herrkläder, teknikaffärer och herrekipering låg i en annan del med en annan ingång (Husz, 2004). Björn Andersson (2002) påpekar också mäns historiska dominans av det offentliga rummet men lyfter upp studier som visar att kvinnors deltagande i offentligheten var vanligare i arbetarklassområden. Männen i dessa miljöer var dessutom mer delaktiga i arbetet i hemmet än medel- och överklassens män (Hansen, 1997, s. 278-279 i Andersson, 2002, s. 47).

Idag ser samhället annorlunda ut och kvinnors närvaro i staden är hög. De har karriärer, reser, flyttar hemifrån tidigare än unga män och är delaktiga i nöjeslivet (Fornäs, 1995, s. 87-88 i Andersson, 2002, s. 47). Men den fysiska miljön i det offentliga rummet är enligt Forsberg (2005) ett uttryck för nedärvda och lagrade sociala relationer. Den historiska beskrivningen av kvinnor i staden är viktig för att vi ska förstå hur dessa fysiska strukturer från förr påverkar oss. Ett exempel är de kvinnoseparatistiska rummen i varuhusen som på medförde en öppning till stadens offentlighet. Samtidigt innebar de ett isärhållandet av könen och en form av kontroll av kvinnors liv. NK:s uppdelning av olika avdelningar ser i princip likadan ut idag, dess utformning är ett exempel på hur gamla fysiska strukturer fortfarande påverkar oss med nedärvda sociala mönster. Ett annat exempel är att det finns många gratis pissoarer medan offentliga toaletter är färre och kostar pengar eller att de flesta statyer av kvinnokroppar är avklädda medan statyer av manskroppar är påklädda (a.a., s. 22-33).

1.2 Syfte och mål

Idrottsplatser är exempel på hur det ojämsställda användandet av offentliga platser ter sig idag. Syftet med denna uppsats är att försöka bidra till att frågan om unga tjejers tillgång till det offentliga rummet uppmärksammas mer inom planeringen av staden och att öka kunskapen om detta inom landskapsarkitekturpraktiken. På så sätt hoppas jag bidra till tjejers ökade spontana fysiska aktivitet på idrottsplatser med hjälp av gestaltning av den fysiska miljön.

Kunskap om problemet finns men forskning om hur man med gestaltning av idrottsplatser kan förändra situationen är liten. Målsättningen med detta arbete är att sammanställa kunskap om ämnet och utifrån ett konkret fall; Folkhälsoparken i Alby, diskutera hur aspekter och verktyg för en genusmedveten utformning av idrottsplatser fungerar samt hitta nya infallsvinklar på hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet.

1.2.1 Frågeställning

Uppsatsen består av en litteraturstudie och fallstudie. Med utgångspunkt i Alby Folkhälsopark vill jag besvara frågan:

- Hur kan man stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet på idrottsplatser?

För att besvara huvudfrågeställningen ovan kommer jag med hjälp av litteratur undersöka frågorna: Hur skiljer sig tjejers och killars spontana användande av idrottsplatser?

- Vad beror skillnaden på?
- Vad är konsekvenserna att tjejer och killar använder idrottsplatser olika?
- Hur kan man med gestaltning och planering ändra dessa handlingsmönster?
-
- I min fallstudie om Folkhälsoparken undersöker jag, utöver huvudfrågeställningen:
- Vem använder Folkhälsoparken?
- Vad gör killar respektive tjejer i Folkhälsoparken?
- Hur upplever unga tjejer Folkhälsoparken?

1.3 Disposition

1. Inledning

Uppsatsen inleds med en problemformulering som visar hur tjejers och kvinnors underordning i det offentliga rummet ser ut samt en beskrivning av uppsatsens syfte, mål och frågeställning.

2. Metod

I metodkapitlet redogörs för uppsatsen metod uppdelat mellan litteraturstudien och fallstudien.

3. Teori

Teorikapitlet utgör en kunskapsbas för uppsatsen med samhällsvetenskapliga ämnen såsom genusvetenskap, geografi, sociologi, arkitekturteori samt ungdoms- och idrottsforskning. Kapitlet inleds med ett avsnitt om teori om genus (3.1 Begrepp kring genus), därefter om hur unga använder offentliga platser (3.2 Ungdomar och deras användning av det offentliga rummet), sedan kommer ett avsnitt om hur man har jobbat med offentliga platser med ett genusperspektiv (3.3 Samhällsplanering med ett genusperspektiv) och avslutningsvis om unga tjejer, idrott och näridrottsplatser (3.4 Spontanidrott och tjejer). Kapitlet syftar till att skapa teoretiska grundförutsättningar för uppsatsen och bidra till diskussionen om fallstudiens resultat och uppsatsen huvudfrågeställning.

4. Gestaltning med jämställdhet som ambition

Kapitel fyra redogör för konkreta exempel på platser där man jobbat med ett genusperspektiv på utformningen och planeringen. Här presenteras även verktyg som dels forskare och dels praktiker föreslår för att bidra till en genusmedveten planering och gestaltning av fysiska miljöer.

5. Fallstudien om Alby Folkhälsopark

Folkhälsoparkens kontext presenteras med information om Botkyrka kommun, Alby, platsen och hur planerings- och gestaltningsprocessen gick till. Därefter redovisas fallstudiens resultat gällande delfrågeställningarna: ”Vem använder Folkhälsoparken?”, ”Vad gör killar respektive tjejer i Folkhälsoparken?” och ”Hur upplever unga tjejer Folkhälsoparken?”.

6. Diskussion och slutsats

Fallstudiens resultat gällande huvudfrågeställningen presenteras och diskuteras ihop med litteraturstudien. Slutsatser och framtida forskning redogörs för.

7. Referenser

8. Bilagor

Foto: Malin Croner. Byggnation av Folkhälsoparken i Alby

2. Metod

Uppsatsens bygger på en litteraturstudie från olika samhällsvetenskapliga forskningsfält såsom genusvetenskap, kulturgeografi, sociologi, arkitekturteori samt ungdoms- och idrottsforskning och en fallstudie av Folkhälsoparken i Alby i Botkyrka kommun. Nedan redogörs för metoder för vardera studie.

2.1 Litteraturstudie

Litteraturstudien är uppdelad i två kapitel (3 och 4). I kapitel 3 redogörs för forskning och teorier kopplade till uppsatsens tema. I kapitel 4 presenteras konkreta verktyg och aspekter för planering och gestaltning med ett genusperspektiv samt exempel på platser där man arbetat med ett genusperspektiv. Uppsatsens tema är komplext och berör frågor inom olika akademiska discipliner. Förutom att undersöka hur gestaltning och planering av fysiska miljöer påverkar tjejers användande har det varit viktigt att utveckla en förståelse för bakomliggande orsaker och faktorer som påverkar.

I ett initialt skede läste jag statliga och kommunala rapporter och forskningsgenomgångar om spontanidrott och jämställdhet. Genom dessa översiktliga texter fick jag en uppfattning om vilka forskare som är aktuella inom ämnet. I en svensk kontext framstår Yvonne Hirdman som namnkunnig inom genusvetenskap, Mats Lieberg och Björn Andersson som centrala inom forskning kring ungdomar och offentliga platser, Anita Larsson och Anne Jalakas inom genusperspektiv på samhällsplanering och Ulf Blomdahl, Stig Elofsson & Magnus Åkesson och Karin Book om tjejer och spontanidrott. Jag har utgått från dessa forskares texter och utforskat andra författare utifrån dem. Jag har både läst texter som är peer reviewed och tillämpat för praktiker. För att söka praktiska verktyg inom planering och gestaltning med genusperspektiv har jag sökt på databaser med sökorden ”jämställd gestaltning”, ”genusperspektiv+ landskapsarkitektur”, ”feministisk arkitektur” och ”jämställd samhällsplanering”.

Sökprocessen visade att det finns mycket litteratur om tjejer, kroppen och arkitektur, barn och idrott, samhällsplanering med ett genusperspektiv, vikten av spontanidrottsplatser, unga och offentliga rummet samt en del om ojämställdhet inom spontanidrott. Undersökningar om hur satsningar på jämställdhet på offentliga platser fungerat är desto färre.

2.2 Fallstudie

Folkhälsoparken i Alby är en satsning på att öka spontanidrott bland tjejer och är en reaktion på en ojämställd idrott och en ojämlik och ojämställd folkhälsa i Botkyrka kommun (Projektbeskrivning, 2014). Parken utgör ett konkret exempel på hur olika aspekter och verktyg för att stimulera tjejer till fysisk aktivitet fungerat i praktiken. Projektet finansierades delvis av Boverkets bidrag för jämställda offentliga miljöer som kommuner och företagare kunde söka mellan 2014-2016. Malmö, Trelleborg och Botkyrka är exempel på kommuner som realiserat projekt med hjälp av bidraget (Boverket, 2016). Våren 2015 påbörjades projektet

Folkhälsoparken samtidigt som jag gjorde min praktik på Planavdelningen i Botkyrka kommun. Då jag är intresserad av jämställdhet blev jag delaktig i projektet; jag ritade och projekterade parken samt deltog i byggmöten och medborgardialoger med fokusgrupper. Jag har därmed stor vetskap om hur parken blev till, dess rumsliga förutsättningar och hur diskussionerna fördes i föreningslokaler och kommunhuset. Parken invigdes i november 2015 och fallstudien om Folkhälsoparken genomfördes knappt ett år senare, i september 2016.

Lindholm (2012) menar att fallstudier av fysiska strukturer i staden kan vara särskilt intressant inom urbana studier. Såväl som den fysiska miljön är en del av människors vardag så speglar staden och dess platser den aktuella planeringsdiskursen. Det är därför intressant att använda sig av fallstudier av konkreta platser i staden eftersom de kan bidra till en generell diskussion om planering och gestaltning av staden (Lindholm, 2012, s. 13). Genom att utgå från Folkhälsoparken i Alby identifieras och diskuteras viktiga aspekter och verktyg för en mera jämställd användning av det offentliga rummet.

2.2.1 Tillvägagångssätt och urval

Fallstudien bygger på en kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder. Metodkombination används ofta för ökad träffsäkerhet inom ett område. Genom att kombinera metoder ökar säkerheten eftersom olika metoder kan bekräfta varandras data och resultaten blir mindre hårt knutna till metoden. Metodkombination kan även ge en mer fullständig bild i och med att den både kan peka ut ett fenomen i kvantitativ data (Vem använder och gör vad i parken?) och förklara varför människor agerar som de gör i kvalitativt data (Hur upplever tjejer parken?) (Denscombe, 2009, s. 152-189). Undersökningarna av parken har gjorts simultant och det kvalitativa materialet är överordnat det kvantitativa. Nedan redogörs för de tillvägagångssätt och urval som genomförts i fallstudien.

2.2.1.1 Räkningar av spontana besökare utförda av parkpersonalen

Daglig verksamhet för funktionsnedsatta har delar av sin verksamhet i Folkhälsoparken mellan kl. 08.30-14.30. De tömmer papperskorgar, klipper gräset, tar hand om planteringar och ser till att allt är snyggt. I denna uppsats benämns de som *parkpersonalen*. De försågs med ett observationsschema där de noterade kön och aktivitet av alla spontana besökare¹ i parken under deras arbetstid, det vill säga 08.30-11.30 och 12.30-14.30. Räkningarna genomfördes 6-8 september i soligt väder. Som underlag för observationsschemat användes Blomdahl, Elofsson & Åkdahls (2012) observationsschema från deras studie om spontanidrott i Stockholm.

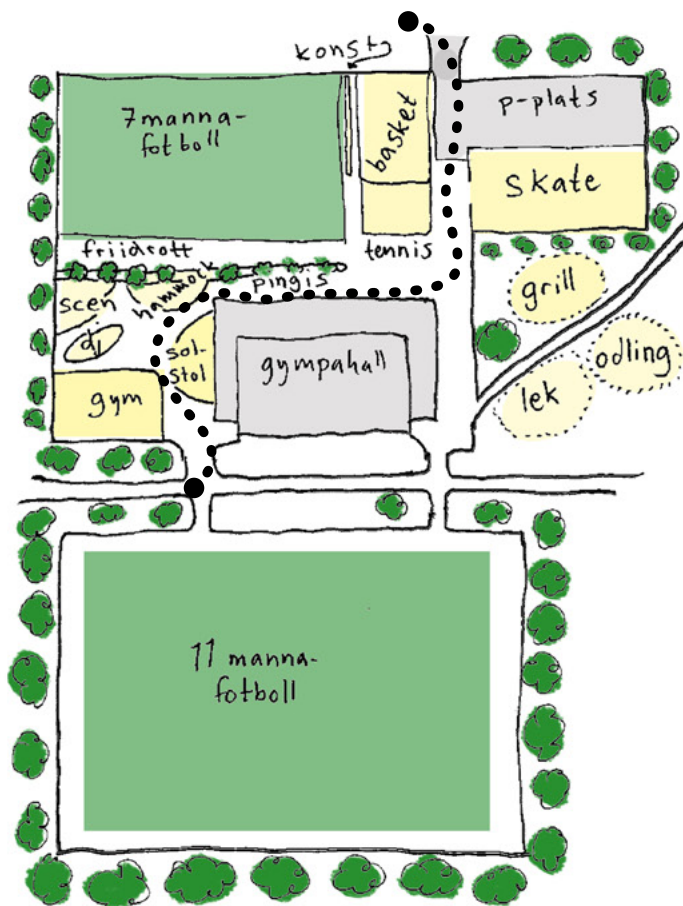
Se observationsschema för räkning av besökare i bilaga 1.

---

¹ Spontana besökare= De som besöker parken på egen hand eller i grupp men utan organisatör/ledare, inte personer som är där med skola, förskola, fotbollslag eller dylikt.

2.2.1.2 Mina egna observationer

Vid 10 tillfällen befann jag mig i Folkhälsoparken och observerade spontana besökare. Jag genomförde mina besök på eftermiddagen för att komplettera parkpersonalens räkning av besökare och för att parken hade flest besökare då. De tidpunkter jag valde var spridda mellan kl. 13.00-21.00. Vid fem tillfällen var det sol i parken, två tillfällen mulet, två tillfällen mörkt och ett tillfälle regn. Jag besökte parken vid två tillfällen under helgdagar och åtta tillfällen på vardagar.

Observationsrundan genom parken. Bild: Malin Croner

Mina observationer fungerar som både systematiska och deltagande observationer (Denscombe, 2009, s. 274-284). Under den systematiska delen av observationerna gick jag samma runda genom parken (se karta nedan) som gav mig en överblick över hela parken. Under rundan räknade jag alla besökare som jag observerade. Jag antecknade kön, ungefärlig ålder och vad de gjorde. Under mina observationer noterade jag att besökarna i parken tenderar att göra olika saker vid ett och samma besökstillfälle. En del promenerar förbi parken, stannar till lite vid gymmet och går vidare. Andra samtalar med kompisar i solstolarna för att sedan spela basket och därefter lyssna på musik i DJ-båset. I den systematiska observationen har enbart den aktivitet som personen gjorde när jag passerade hen räknats.

Efter den systematiska observationen uppehöll jag mig på de platser där det var mest liv och rörelse för att genomföra deltagande observationer. I vissa fall avslöjade jag inte min roll som observatör utan uppehöll mig endast i händelsernas centrum och observerade hur parken användes samtidigt som jag antecknade observationerna i min telefon. Denna form av observation kallas "totalt deltagande", den gav mig en helhetskänsla för hur parken användes förhållande till kön, ålder, tid på dygnet och väder. Under dessa

observationer undvek jag att fotografera människor i parken eftersom jag inte hade möjlighet att fråga alla om deras samtycke.

2.2.1.3 Spontanintervjuer

Under mina observationer genomförde jag spontanintervjuer med kvinnliga besökare i parken. Urvalet baserades på att de uppehöll sig i parken och kunde hänföras till gruppen unga tjejer (ungefär mellan 10-25 år). Jag presenterade mig som forskare och avslöjade mig därmed som observatör vilket kallas ”deltagande som observatör”, fördelen med det var att jag fick samtycke av deltagarna i studien samt en djupare förståelse för deras handlingsmönster på plats (Denscombe, 2009, s. 283–294). Intervjuerna var ca fem minuter långa och handlade om hur de upplevde parken och hur de använde den. Formen på intervjuerna var semistrukturerade, jag utgick från en intervjuguide med förberedda, öppna frågor med en bestämd ordningsföljd. Jag frågade bland annat: ”Hur ofta besöker du parken?” och ”Vad tycker du är bra/dåligt med parken?”. Vid flera tillfällen avvek jag från intervjuguiden då jag behövde anpassa frågorna på grund av ålder och språkbarriärer. Jag genomförde spontanintervjuer med tio personer. Vid två tillfällen var det gruppintervjuer med fyra personer i varje grupp, vid två tillfällena var det en ensam person. Vid ett tillfälle spelade jag in och transkriberade intervjun och vid övriga tillfällen skrev jag ned minnesanteckningar direkt efter intervjun. Jag informerade deltagarna om min roll som forskare/student och var tydlig med att de fick vara anonyma. Eftersom mina intervjupersoner var i varierande åldrar och ibland barn tog jag stor hänsyn till detta och ställde lättförstådda frågor som inte var ledande. För att överbygga vissa barriärer mellan mig som vuxen forskare och barn var det bra att befinna sig i den naturliga miljön (Kvale och Brinkman, 2014, s. 186-187).

Intervjuguide i bilaga 2.

2.2.1.4 Intervjuer med nyckelpersoner

Jag genomförde fyra längre intervjuer med sex nyckelpersoner kring parken, härnäst kallade nyckelintervjuer. Intervjuerna omfattade:

Parkpersonalen: Arbetsledaren för parkpersonalen och en av de anställda som jobbade med förvaltningen av parken.

Vaktmästaren: Vaktmästaren för gymnastikhallen som bor intill parken och är aktiv i fotbollsföreningen.

Idrottschefen: Idrottschefen för Idrott och anläggning på Botkyrka kommun som även var projektledare för Folkhälsoparken.

Föreningsaktiva tjejer: Ece, 16 år och boende i Norsborg tillsammans med Dilara, 17 år, boende i Alby. De var deltagare i en fokusgrupp som utgjorde en del av dialogen inför byggandet av Folkhälsoparken, de är aktiva besökare av parken både före och efter upprustningen och medlemmar i föreningen Systrar tillsammans.

Urvalet av intervjupersonerna gjordes tillsammans med Idrottschefen, tillika projektledaren för Folkhälsoparken. Det baserades dels på personer som ofta vistades i parken; parkpersonalen, vaktmästaren och de föreningsaktiva tjejerna. Dels på personer som hade kunskap om processen kring parken: Idrottschefen i Botkyrka kommun och de föreningsaktiva tjejerna.

Även dessa intervjuer var semistrukturerade och följde en intervjuguide med teman och huvudfrågor. Intervjuguiden anpassades efter de olika intervjupersonerna men samtliga respondenter besvarade frågorna: ”Vad tycker du är bra respektive dåligt med parken?”, ”Hur upplever du att platsen har förändrats sedan upprustningen?” samt ”Skiljer sig killars och tjejers användning av parken? I så fall hur?”. Vid intervjutillfällena var jag noga med att kontrollera att jag uppfattat intervjupersonen rätt genom att ställa kontrollfrågor. Inför varje intervju informerade jag deltagarna om min roll som student, om uppsatsens syfte och var tydlig med att de fick vara anonyma. Intervjuerna varade i ungefär 30 minuter och spelades in, allt material transkriberades.

Se intervjuguide i bilaga 3.

2.2.1.5 Samtal med ledare för organiserad idrott

Under våren 2016 organiserades tjejträningsspass i utomhusgymmet i Folkhälsoparken med en ledare från Kampsportsföreningen REI. Jag har via mail skickat frågor till ledaren för passen om hur hon upplever att man kan stimulera unga tjejer till fysisk aktivitet.

2.2.2 Analys och bearbetning av fallstudiens material

Parkpersonalens räkning av besökare och mina systematiska observationer sammanställdes i ett diagram där datum, aktivitet, väder och kön antecknades. Resultaten av undersökningarna jämförs och diskuteras i ”Kapitel 6. Fallstudiens resultat.” Räkningarna av besökare i parken var relativt få och ger ett osäkert resultat, fallstudiens fokus ligger istället på nyckelintervjuer, spontanintervjuer och deltagande observationer.

Direkt efter spontanintervjuerna och under observationerna antecknade jag aspekter som jag tyckte var relevanta för mina frågeställningar. I ett initialt skede läste jag igenom anteckningar och transkriptioner från nyckelintervjuerna översiktligt och sammanfattade det utifrån mina frågeställningar om vem som använder parken, vem som gör vad i parken och hur tjejer upplever parken. Under arbetets gång lästes materialet igenom mer noggrant. Citat och observationer valdes ut som bäst belyste viktiga aspekter för tjejers användning inom olika teman, exempelvis ’trygghet’, ’roliga aktiviteter’ och ’fysisk aktivitet’. Därefter kopplade jag på litteraturstudien och länkar mellan befintlig forskning och fallstudiens material sammankopplades. Resultatet av denna process presenteras i avsnitt 6.4: ”Aspekter och verktyg för att öka unga tjejers fysiska aktivitet på en idrottsplats”. Här diskuteras fallstudiens resultat med kunskap från litteraturen. Fallstudien om Folkhälsoparken i Alby har varit utgångspunkten för diskussionen om viktiga

aspekter och verktyg för en mera jämställd användning av det offentliga rummet.

2.2.3 Reflektion kring metod

Fallstudier har kritiserats bland annat för att man som observatör läser in egna föreställningar i fallet. Flyvbjerg (2003) menar dock att detta är en risk inom alla forskningsmetoder. Han har observerat i sina studier om fallstudier att risken för att läsa in antagna fakta minskar om man står nära sitt fall då man förhoppningsvis upptäcker detaljer som skiljer sig från antagna faktum. Då jag har en mycket personlig relation till projektet inser jag svårigheterna med att jag vill att ”det ska gå bra för parken”. Jag har därför varit vaksam på mina antaganden, frågor och reflektioner. Det finns även en fördel med att ha varit involverad i projektet då jag redan innan fallstudien hade en uppfattning om platsen och designprocessen.

Parkpersonalens räkningar av besökare var en form av systematisk observation. Observationsschemats syfte var att minimera variationer i data (Denscombe, 2009, s. 274-277). Ålder på besökarna ingick ej som en variabel i observationsschemat då parkpersonalens individuella uppfattning om ålder kan variera.

I mina första intervjuer (med parkpersonalen, vaktmästaren och några av spontanintervjuerna) upplevde jag att de intervjuade svarade positivt om hur tjejer använder platser. Mina frågor resulterade i allmänna observationer om att parken användes som mötesplats och för träning, intervjupersonerna betonade ingen särskild typ av användning hos tjejer. Jag ändrade min fråga ”Hur använder tjejer parken?” till ”Hur skiljer sig killars och tjejers användning av parken?”. Vilket gav mer konkreta och varierande svar. Den andra formuleringen ställdes till de föreningsaktiva tjejerna vilka själva var brukare av platsen, därmed var de också en förstahandskälla och mer tillförlitliga. Denna iakttagelse har jag haft med mig i min analys av fallstudiens resultat och lagt större vikt på intervjupersoner som beskrivit sin egen användning av platsen.

2.3 Avgränsning

Uppsatsens tema är som sagt komplext och berör frågor inom olika akademiska discipliner. Det breda ämnesfältet medför att jag på grund av begränsad tid delvis använt andrahandskällor och sammanfattande rapporter om olika forskningsfält i litteraturstudien.

Då parken används mest under sommarhalvåret utfördes fallstudien i början av höstterminen, kompletterande observationer kunde därmed inte genomföras längre in i arbetsprocessen. Fallstudien är liten och det kvantitativa materialet (parkpersonalens och mina observationer) är inte så pålitligt men det utgör ett intressant diskussionsunderlag.

Det var svårt att få tag i de tjejer som deltog i dialogen inför byggandet av parken och jag är mycket glad att de föreningsaktiva tjejerna ställde upp. Det hade varit givande att prata med fler deltagare från dialogerna.

Foto: Malin Croner. Byggnation av Folkhälsoparken i Alby

3. Teori

I detta kapitel presenteras en kunskapsbas för uppsatsen som baseras på teorier inom genusvetenskap, kulturgeografi, sociologi, arkitekturteori samt ungdoms- och idrottsforskning. Kapitlet avslutas med en sammanfattning där litteraturstudiens frågeställningar.

3.1 Begrepp kring genus

Genusvetenskap studerar könets och genus roll i samhället. Att använda sig av ett genusperspektiv innebär att man studerar hur förväntningar kopplade till genus och kön påverkar människors liv (Cele, 2009, s.159). Nedan förklaras begrepp och diskussioner inom genusvetenskap som ökar förståelsen för uppsatsens tema.

3.1.1 Kön

Kön är den biologiska faktorn som delar upp oss i män och kvinnor, det är världens vanligast sätt att sortera människor. Idag vet man att den biologiska skillnaden mellan män och kvinnor är flytande och att det finns flera olika könstillhörigheter (Domosh & Seager, 2001, s. xxii). I denna uppsats kommer jag dock endast förhålla mig till de binära könssystemet där man förutsätter att alla människor passar in i två kön, man eller kvinna. Detta då uppsatsens syfte är att undersöka hur man kan stimulera unga tjejers fysiska aktivitet på idrottsplatser. För att belysa ojämställdheten mellan män och kvinnor är det verkningsfullt att förhålla sig till det binära könssystemet (Hirdman, 2001, s. 52-56).

3.1.2 Genus

Genus är det sociala könet, de attribut som är skapade av samhället för att dela in människor i män och kvinnor. Genus är föränderligt i tid och rum, det som ansågs kvinnligt för 500 år sedan behöver inte anses vara kvinnligt idag. Exempel på hur föränderligt genus är färgen rosa som idag alltid förknippas med tjejer och femininet men för hundra år sedan knöts rosa till manlig styrka och krigiskhet (Ambjörnsson, 2011, s. 215). Ordet genus introducerades för att betona att de statiska orden ”kvinna” och ”man” döljer prägling, uppfostran, tvång och underordning. Ordet behövs för att synliggöra hur könen görs (Hirdman, 2001, s. 52-53).

3.1.3 Dikotomi

En dikotomi är ett motsatspar, det är ett tankesätt som syftar till att sortera in verkligheten i kontraster. Exempel på detta är vi/dem, kultur/natur, man/kvinna, offentlig/privat och ekonomi/ekologi. Detta tankesätt har kritiserats av feminister och genusforskare då sorteringsmekanismen har präglat västvärldens bild av manligt och kvinnligt sen antiken. Genom att ständigt förhålla sig till dikotomier kan nämligen allt få ett genus. Man/logisk/samhälle kopplas samman och är en kontrast till kvinna/ologisk/naturkraft. När man

placerar människor, ting och företeelser i dikotomier förstärks isärhållningen av kön och den inbyggda maktordningen (Jalakas & Larsson, 2014, s. 65 och Hirdman, 2001, s. 28-71).

3.1.4 Genussystemet

Enligt genusforskaren Hirdman (2001) definieras mannen av att inte vara kvinna. Mannen är det normala och kvinnan har specifika egenskaper som skiljer sig från denna norm. Detta blir synligt i språket där det finns tjänstemän och brandmän men inget ord som beskriver kvinnliga tjänstemän eller brandmän (i denna uppsats används det neutrala ordet tjänsteperson). Hirdman kallar detta för genusystemet. Det bygger på att samhället först sorterar människor i kvinnor och män och håller isär dem för att sedan kategorisera män som överordnade kvinnor:

Isärhållandet av könen + värdering av könen där män är överordnande = genusystemet.

Hur omfattande isärhållandet och maktordningen är varierar men systemet är synligt i olika sammanhang i samhället. Förenklat kan man säga att genusystemet leder till att män tjänar mer pengar och dominerar i olika maktsfärer (a.a., s. 59- 67). Genusystemet blir tydligt när man tänker på vad som händer om en kvinna gör något som anses manligt respektive om en man gör något som anses kvinnligt. För en kvinna innebär det ofta beröm: ”Hon är rolig, inte som vanliga tjejer” medan en kille kritiserar för att vara omanlig: ”Han är sämst på fotboll, skjuter som en tjej”. Det manliga är helt enkelt överordnat det kvinnliga.

3.1.5 Genuskontraktet

Hirdman (2001) har även myntat begreppet genuskontrakt som reglerar hur män och kvinnor förhåller sig till varandra, det fungerar som ett strukturellt tvång för båda könen (a.a., s. 84-90). Det handlar till exempel om att många kvinnor betraktar hemmet som sitt ansvarsområde, medan män i större utsträckning betraktar försörjning som sitt. Kontraktet gör att den manliga överordningen upprätthålls (Hirdman, 2007 i Vägverket, 2009). Hur genuskontraktet ser ut beror även på klass. Hirdman menar att man i ojämlika samhällen tydligare kan se kopplingar mellan genus och klass. Ju lägre ner i sociala klasser desto tydligare mansroll. Manlighet blir kopplat med styrka och kvinnlighet med svaghet där mannens roll är att ta hand om kvinnan (Hirdman, 2001, s. 189).

3.1.6 Historiskt perspektiv på föreställningar om genus

Historiskt sett har man använt biologiska argument för att betona skillnaden på kvinnor och män, exempelvis har man hävdad att män har större hjärnkapacitet och kvinnor reproduktion skadas av att cykla (Hirdman, 2001, s. 52-56). Hirdman lyfter fram historien som bevis på hur föreställningar om genus hindrat kvinnor från att utvecklas och expandera. Föreställningar om vad olika kön ”klarar av” har ständigt motbevisats i historien. Så fort ett område blivit tillgängligt för kvinnor har det snabbt fyllts på av många kvinnor. Som

när kvinnor fick rätt att ta studentexamen, rösta eller cykla. Detta betyder att det aldrig funnits brist på kvinnliga förmågor eller biologiska hinder för kvinnor att finnas och expandera, endast brist på möjlighet. Det är samhällets definition av genus som skapat ojämlikheten (a.a., s. 112-114). Under senare 1900-tal har kvinnor och män i Sverige samma rättigheter och skyldigheter enligt lagen men föreställningar om genus lever kvar. Ideer om vad tjejer och kvinnor är bra och dåliga på fortsätter att hindra kvinnor från att finnas och expandera.

3.1.7 Jämlikhet och jämställdhet

Jämlikhet innebär alla människors lika värde. Jämställdhet handlar om jämlikhet mellan könen (Jalakas och Larsson, 2014, s. 34). Ordet jämställdhet kom till på 60-talet. Mycket av förändringsarbetet handlade då om att kvinnor skulle börja arbeta och män ta hand om barnen mer. Mest fokus hamnade dock på kvinnorna, det var inte längre ett starkt ideal att vara hemmafru. Detta har resulterat i att kvinnor idag är etablerade på arbetsmarknaden och inom politiken, nästan hälften av riksdagens ledamöter är kvinnor. Dock jobbar kvinnor deltid och inom vård och omsorg i högre utsträckning än män vilket innebär lägre lön och pension. Män jobbar oftare heltid och inom industri, teknik och ekonomi vilket resulterar i högre löner och pension. Männen har varit långsammare att ta sig in på arenor där kvinnor är i majoritet, exempelvis utnyttjas endast en femtedel av alla föräldradagar av män. Jämställdhetsarbetet har med andra ord mest resulterat i att kvinnor tagit för sig mer medan män inte förändrat sitt handlingsmönster i lika hög utsträckning. På grund av att jämställdhetsarbetets fokus på kvinnors utveckling finns det idag ett krav på att tjejer och kvinnor ska ta för sig mer i klassrummet eller på arbetsmarknaden. Detta står i konflikt med samhällets föreställningar om genus där kvinnor fortfarande förväntas vara omhändertagande och inlyssnande (Ambjörnsson, 2011, s. 36-39).

3.1.8 Sammanfattning av begrepp och diskussioner inom genusvetenskapen

I detta avsnitt har viktiga begrepp och diskussioner inom genusvetenskapen redovisats vilket ökar förståelsen kring varför män och kvinnors liv ser olika ut. Begreppen bidrar till att öka förståelsen av situationer, teorier och fenomen i föreliggande uppsats. Det historiska perspektivet visar på att föreställningar om vad kvinnor kan göra ständigt har motbevisats (Hirdman, 2001). Samtidigt har jämställdhetsarbetet i Sverige resulterat i att kvinnor tagit sig in på en manlig arena men män har varit långsammare på att förändra sina handlingsmönster (Ambjörnsson, 2011).

3.2 Ungdomar och deras användning av det offentliga rummet

Urbansociologen Mats Lieberg (1992) och samhällsvetaren Björn Andersson (2002) har båda bidragit med forskning om ungdomar och deras användning av offentliga platser och staden i Sverige. Senare redogörs för deras forskning om ungdomar men först presenteras teorier de lyfter som viktiga om stadens offentlighet och som definierar "det offentliga rummet".

Offentlig betyder öppen/tillgänglig och allmän/gemensam. Det handlar dels om öppna samtal och diskussioner och dels om det vi har gemensamt med andra människor, det vill säga motsatsen till det privata. Anderson (och många forskare med honom; Bahrtdt 1967, Lofland 1998 och Olsson 1998 i Andersson 2002) menar att offentligheten är tydligast i staden. Dess gator och torg är de platser som vanligast förknippas med offentlighet (Andersson, 2002, s. 23). När Lieberg pratar om stadens offentlighet diskuterar han två saker: Det offentliga rummet som innebär offentliga platser och lokaler och det sociala livet som utspelar sig på dessa platser, även kallad den sociala sfären (Lieberg, 1992, s. 97-98). Nedan redogörs för dessa två.

3.2.1 Det offentliga rummet

Lieberg (1992) definierar det offentliga rummet som platser där allmänheten kan röra sig och befinna sig på. Exempel är gator, torg, caféer, köpcentrum och idrottsplatser. Graden av offentlighet på dessa platser bestäms av dess öppentider, hur tillgängliga de är, vem som äger/förvaltar dem och på vilket sätt de används. Hur de används är viktigt eftersom det påverkar hur andra människor upplever platsen (a.a., s. 98). I denna uppsats följer jag samma definition. En viktig faktor för att människor ska använda en plats som ett offentligt rum är att man känner sig trygg på platsen. Trygghet kan skapas på olika sätt, ett av dem är att locka olika människor till samma plats vilket skapar en slags informell kontroll. För att uppnå detta är det viktigt att det finns en variationsrikedom och mångfald av funktioner på platsen (Jacobs, 1965; Miller, 1989 i Lieberg 1992, s. 102).

3.2.2 Den sociala sfären

Staden präglas av ett socialt liv där olika människor samsas om de gemensamma ytorna. Sociologiprofessorn Lyn Lofland (1998 i Andersson 2002) menar att lärandet om samhället är möjligt i stadens offentlighet eftersom det är här samhället blir synligt. Hon ser staden som en arena för människor att interagera med främlingar. Möten får en överbyggande funktion mellan olika grupper och samhällsskikt. Livet i staden bidrar inte till att jämna ut skillnader mellan människor men gör dem synliga, om människor tolererar skillnaderna bidrar staden till en övning i positiv tolerans. Kombinationen av den sociala distansen och den fysiska närheten spelar en central roll eftersom människor måste komma överens för att samsas om ytan. Det bygger på att det finns normer och regler om hur man agerar i offentliga sammanhang som stadens medborgare är överens om att man ska följa (Lofland, 1998 i Andersson, 2002, s. 34).

Områden som inte präglas av en urbanitet i lika hög grad som stadskärnor, såsom landsbygd och bostadsområden i förorter, kallar Lofland för 'the parochial realm'. Denna sfär präglas av att de som vistas där (grannar, arbetskollabor, vänner, föreningsmedlemmar eller liknande) känner att de har något gemensamt. Staden som en arena för integration mellan främlingar och lärande om samhället har gått förlorad (Lofland, 1998 i Andersson, 2002, s. 26).

Andersson använder sig, i sin forskning om ungdomar, i hög grad av Loflands resonemang om lärandet om samhället i staden. Han menar dock att hennes resonemang om att alla medborgare i staden kan mötas och lära sig av varandra är naivt och idealiserat. Det problematiserar inte klassklyftor och andra skillnader mellan grupper. Han konstaterar även att Loflands resonemang har ett urbant perspektiv där hon menar att 'the parochial realm' saknar den viktiga spänningen mellan främling och jaget. Enligt Lofland kan staden endast fungera som en arena för integration i stadskärnor där det finns möjlighet att möta främlingar. Men gränsdragningen mellan stadens offentlighet och det lokala domänet, 'the parochial realm', är svår att dra. Främlings passerar ofta bostadsområden och det är en tydlig skillnad på hur människor beter sig i hemmet och utanför även i dessa områden (Andersson, 2002, s. 28-56).

I denna uppsats följer jag Loflands och Anderssons resonemang om lärandet i staden. Därmed menar jag att stimulering av unga tjejers platstagande av offentliga platser kan bidra till en förändring av människors föreställningar om genus och jämställdhet. Om en ung tjej bara ser killar spela fotboll lär hon sig att det är en "killsport" och tvärt om om hon ser tjejer spela fotboll.

3.2.3 Ungdomsoffentlighet

Ungdomar använder det offentliga rummet i hög utsträckning. Både Mats Lieberg (1992) och Björn Andersson (2002) har forskat om ungdomar och deras användning av det offentliga rummet. Lieberg har studerat ungdomar i Lund och Andersson har studerat ungdomar i Göteborg. De konstaterar att det offentliga rummet har stor betydelse för ungdomar:

Som denna undersökning har visat, tar ungdomarna staden i besittning och använder dess offentliga platser och rum på ett friare och intensivare sätt än vad många andra grupper gör. Därmed lägger de förmodligen också grunden för en ny och annorlunda syn på staden, där både utformningen och användningen av det offentliga rummet ges större betydelse. (Lieberg, 1992, s. 264).

Ungdomars användande av det offentliga rummet är därmed intressant att studera för en landskapsarkitekt, då utformningen och dess funktioner har stor betydelse. Lieberg har formulerat begreppet ungdomsoffentlighet som handlar om ungdomars gemenskaper i offentliga sammanhang. Definition av ungdomsoffentlighet, som även Andersson följer, lyder:

En social sfär eller gemenskap som fungerar som ett livsrum för självständig bearbetning och utbyte av upplevelser och erfarenheter tillsammans med andra ungdomar. (Lieberg, 1992, s. 109).

Ungdomsoffentligheten är en arena för ungdomar att utveckla och bearbeta den egna identiteten, här jämför man sig med andra jämnåriga och är en del av ett sammanhang. Ungdomar umgås på platser (ofta i offentliga

rum) enligt offentlighetens principer, alla kan komma och gå som de vill, de är synliga, det sker ett fritt meningsutbyte och man är i princip likvärdig med varandra men, naturligtvis, med vissa regler för hur man umgås. Det är en social sfär som är starkt kopplad till en fysisk dimension. Ofta är idrott eller att socialt umgäinge centrala aktiviteter. Relationer är väldigt viktigt för ungdomar, att ”bara hänga” eller ”inte göra något” kan därför vara viktiga handlingar i det sociala samspelet (Lieberg, 1992, s. 109-110).

3.2.4 Ungdomsoffentlighetens platser

Var har ungdomar möjlighet att skapa sin självständighet och utveckla den egna identiteten? På ett sätt är det en svag grupp vars relationer äger rum i sammanhang där vuxna bestämmer normer och regler. Ungdomsoffentlighetens koppling till den fysiska dimensionen handlar om kontroll eller brist på kontroll över platser. Lieberg (1992) och Andersson (2002) har sorterat in ungdomars användande av det offentliga rummet i olika kategorier. Lieberg utifrån vilken funktion platser fyller för ungdomar och Andersson utifrån hur de är tillgängliga för ungdomar.

3.2.4.1 Platser sorterade utifrån hur ungdomar använder dem

Lieberg (1992) delar upp ungdomsoffentlighetens platser i tre kategorier; reträttplatser, interaktionsplatser och gränszonplatser. Han utgår från ett rumsligt perspektiv i sin indelning som bygger på vilken funktionen de fyller för ungdomar. Reträttplatser handlar om att undvika kontroll. Lieberg kallar dem för gömställen eller tillhåll, de skapar utrymme för en egen samvaro. Exempel på reträttplatser är avskärmade, ostörda platser såsom naturområden. Den andra kategorin, interaktionsplatser, är platser där ”det händer något” såsom staden, centrum, bostadsgården eller fritidsgården. Det är platser som är synliga; där man kan bli sedd, visa upp sig och interagera. Här handlar det om att ta kontroll från andra ungdomar och vuxna över en plats samtidigt som man undviker kontroll från till exempel föräldrar. Exempel på interaktionsplatser är centrumtorget som är centralt beläget vilket gör att många ungdomar kan vara där. Samtidigt är föräldrars kontroll över platsen låg då det sällan omges av bostäder (a.a., s. 172-176). Den tredje platsen är gränzonen som är belägen i utkanten av bostadsområdet eller delområden i stadsdelen. Därmed är vuxna och föräldrars kontroll låg. Gränzoner fungerar som barriärer, neutrala mellanrum eller förbindelselänkar. De kan vara av gatukorsningar eller liknande och utgör viktiga mötesplatser platser för spontana aktiviteter där vuxnas kontroll är liten (a.a., s. 232).

3.2.4.2 Platser sorterade utifrån hur de är socialt organiserade

Andersson (2002) sorterar platser staden utifrån offentlighetsprincipen, det vill säga hur öppna och tillgängliga de är, och på vilket sätt de är socialt organiserade. Kategorierna är: öppna rum, det vill säga gator och torg, institutionella rum, såsom skolan och fritidsgården, organiserade och aktivitetsbaserade rum, vilket innebär idrottsanläggningar och kulturella/politiska mötesplatser där föreningar är drivande samt kommersiellt organiserade rum, såsom shoppingcentrum, caféer, barer och gym. Öppna rum är en viktig mötesplats för ungdomar, de kan tas i anspråk eftersom konkurrensen om dem är relativt låg och de är

lätillgängliga. Dessa platser har alltid spelat en viktig roll i ungdomsoffentligheten då de ofta råder en låg grad av social kontroll och många får plats att umgås tillsammans (a.a., s. 58- 59). I en studie om ungdomars användande av det offentliga rummet i Wales menar många, både tjejer och killar, att de inte har någon annanstans att vara än det öppna rummet. Fritidsgården och hemmet är bevakat av vuxna och kommersiellt organiserade rum kräver en ekonomisk motprestation (Matthews, Limb & Taylor, 2000, s. 70).

Idrottsplatser ingår i kategorin ”organiserade och aktivitetsbaserade rum” som ofta präglas av ett vuxenstyrt föreningsliv men här finns även utrymme för spontanitet och självorganisering. Ungdomars behov av mötesplatser lyfts ofta upp av föreningslivet vilket ibland resulterat i, som Andersson uttrycker, kostsamma anläggningar (Andersson, 2002, s. 59).

3.2.4.3 Frizon, normzon och förbudszon

Lieberg (1992) konstaterar i sin studie om ungdomar att denna grupp är i ett stort behov av platser att råda över själva där andra normer än vuxenvärldens råder. Roos (1986 i Lieberg, 1992) diskuterar begreppen normzon, frizon och förbudszon. Han konstaterar att ungdomars och vuxnas önskemål om var och hur ungdomar ska vara ibland skiljer sig åt. En normzon är en institutionaliserad plats med tydliga normer och regler. Ofta vill vuxna skapa platser för att ungdomarna ska ha någonstans att vara istället för att ”hänga på gatan”. Ett exempel är en fotbollsplan där unga förväntas spela fotboll. En frizon är enligt Roos och Lieberg en sfär där ungdomar själva bestämmer normer och regler. Den omfattas av en fysisk plats, en social dimension eller ett handlingsmönster där ungdomar känner sig fria att utveckla och undersöka den egna identiteten utan vuxenvärldens normer. Ett exempel på frizon är att skolka eller provocerande handlingar med förevändningen om att det ska ”hända något”. I en förbudszon är handlingsmönstret kriminella handlingar. I gränzonen mellan frizon och förbudszon hamnar handlingar såsom slagsmål eller vandalism (Roos, 1986 i Lieberg, 1992, s. 123).

Frizoner har visat sig vara viktiga för att ungdomsoffentligheten ska fungera. Om det inte skulle finnas frizoner tenderar ungdomar att drivas ut i förbudszonen med kriminella handlingar som följd (Roos, 1989 i Lieberg, 1992, s. 263). Som planerare kan man inte gestalta frizoner. Dock menar Lieberg att det är viktigt att ha en förståelse för offentliga platsers betydelse för ungdomar och att ta reda på ungdomarnas önskemål, behov och intressen. Med perspektivet att olika ungdomar gillar olika saker förefaller det viktigt med många, små lokaler och mötesplatser istället för en stor enhet (Lieberg, 1992, s. 263-264).

3.2.4.4 Uppdelningen av privata och offentliga sfärer i ungdomsoffentligheten

Ungdomars förhållningssätt till privata och offentliga sammanhang är tydligt. I den privata zonen utvecklas nära relationer mellan ungdomar. Denna kan uppstå både i det privata rummet i hemmet eller på offentliga platser. Gränserna utåt markeras medan man inom gruppen är väldigt öppen (med sig själv) (Lieberg, 1992, s 108). I Liebergs forskning konstaterar han att särskilt tjejgäng tenderar att ha en mycket stark sammanhållning där relationerna och tryggheten de innebär värdesätts högt (a.a., s. 58).

Inom ungdomsoffentligheten är det relativt vanligt att beteenden som annars utspelas i privata zoner sker i offentliga miljöer och tvärt om. Lofland (1998 i Andersson 2002, s. 61) kallar detta för ”fellokaliserade sociala territorier”. Exempelvis kan ungdomar hänga på en parkbänk - det privata sker i det offentliga. Eller tvärt om; det offentliga i det privata- som när ungdomar har en fest i en lägenhet dit människor de inte känner kommer. Jag tänker att det till stor del beror på ungdomars brist på en egen plats. Det är intressant eftersom det tyder på att ungdomars användande av offentliga platser kan se annorlunda ut än andra grupper, de verkar mer flexibla och kreativa i sitt varande i staden.

3.2.5 Olika ungdomar på olika platser

Liebergs (1992) studie handlar om ungdomar i Norra Fälladen som ligger i utkanten av Lund medan Andersson (2002) har studerat olika ungdomsgrupper i Göteborgs kommun. ”Staden” i dessa studier har alltså varit centrala Lund eller Göteborg och olika ungdomar rör sig olika mycket mellan den och deras bostadsområden. Andersson har tagit fram statistik på vilka ungdomar som mest befinner sig utomhus i bostadsområdet. Hans undersökning visar att en majoritet av de som vistas i bostadsområdet är yngre. Typ av boende i området påverkar, ungdomar som bor i flerbostadshus nyttjar utemiljön i bostadsområdet mer än i villaområden. Dock påverkar det inte lika mycket som kön. Undersökningen visar att killar är en stor majoritet. 23 procent av de tillfrågade killarna i åldrarna 13-18 uppgav att de frekvent befinner sig utomhus i bostadsområdet medan endast 6 procent av tjejerna uppgav samma svar (a.a., s. 110-112). Andersson sammanfattar:

Bostadsområdet är i hög grad befolkat av högstadieungdomar och killar är där oftare än tjejer.
(...) I något högre grad gäller detta för flerbostadsområden än för villa/radhusområden.
(a.a. s. 110).

En del av anledningen till att så få tjejer befinner sig på idrottsplatser kan alltså vara att de helt enkelt inte rör sig i bostadsområdet på samma sätt som killar.

3.2.6 Unga tjejers användning av offentliga rummet

Lieberg (1992) och Andersson (2002) konstaterar att unga tjejer och killars användning av det offentliga rummet ser olika ut. Det beror på olika saker. En anledning till att färre unga tjejer än killar befinner sig utomhus i bostadsområdet är att fler tjejer än killar upplever att det inte finns något att göra. Istället befinner de sig i hemmet, hos vänner eller på café/restaurang (Anderson, 2002, s. 130). Tjejer besöker nämligen caféer och restauranger i stadskärnan i högre utsträckning än killar, särskilt tjejer som bor i lägenheter. Dock kräver det en ekonomisk motprestation och kan vara svårtillgängligt för yngre tjejer (a.a., s. 158-160). Författarna till studien från Wales om ungdomar i det offentliga rummet kritiserar bilden av att tjejer knappt befinner sig i öppna rum. Studien visar att tonårstjejer i allt högre grad använder det offentliga rummet och gator och torg. Tjejer användning skiljer sig dock från killars i det avseendet att tjejer använder det öppna

rummet för socialt umgänge medan killar i högre utsträckning utövar idrottsaktiviteter (Matthews et al, 2000, s. 66). Andersson (2002) menar att eftersom killar tar mer plats och rör på sig mer än tjejer upplevs de som fler. I sina studier har han noterat att en plats som verkar vara befolkad av killar också är besökt av tjejer men de gör sig inte lika synliga (a.a., s. 127). Det bekräftar de svenska studier, som nämndes i inledningen av uppsatsen, som visar på ett ojämnt spontandidrottande (Blomdahl et al, 2012 och Book, 2007). Även om tjejer befinner sig på offentliga platser i ungefär lika hög utsträckning som killar skiljer sig tjejers och killars upplevelse av det offentliga rummet. Nedan presenteras några aspekter som påverkar unga tjejers användande och upplevelse av offentliga platser.

3.2.6.1 Medvetenhet om kroppen

Att vistas i offentliga rum handlar mycket om att se och synas, kroppen spelar här en central roll. Ungdomar, som genomgår en stor kroppslig förändring, är extra medvetna om den egna kroppen och vad den signalerar till andra. Därför vill de ofta framställa sig själva på en konstypiskt sätt. Tjejer har en tydlig bild av hur kroppen ska vara och känner sig ofta missnöjda med hur deras kropp är jämfört med idealet. Killar vill bygga muskler och framstå som sportiga men uttrycker inte lika hög grad av missnöje kring den egna kroppen. Eftersom omsorg om den egna kroppen förknippas med femininitet tonas killars eventuella missnöje med den egna kroppen ned (Bengs, 2000, i Andersson, 2002, s. 66). Sofia Cele (2009) forskar inom humangeografi och har bland annat undersökt tjejers användande av Humlegården, en park i centrala Stockholm. I hennes studie synliggörs konsekvensen av tjejers medvetenhet om kroppen. Hon betonar hur viktigt det sociala samspelet med andra människor är, särskilt för tjejer i tonåren. Det gör att platsupplevelser är väldigt beroende av sociala aspekter vilket kan ha negativa konsekvenser. Många tjejer upplevde att det fanns spänningar och förväntningar på hur de skulle uppträda. Dels mellan olika kompisgäng och dels från andra människor i parken. Detta gjorde att den rekreativa upplevelsen av att befinna sig i en grönskande park var liten.

Trots att det hos flera av tjejerna fanns en önskan om att besöka parken för att uppleva den som en grön, rogivande och estetisk plats så upplevde flera av dem att dessa värden kom att trängas undan av de sociala förväntningar som fanns på deras beteende som unga kvinnor i parken. (Cele, 2009, s. 164).

3.2.6.2 Lekplatser

En annan bidragande orsak till att unga tjejer inte använder idrottsplatser i lika hög grad som unga killar kan ha att göra med lekplatser. Lia Karsten (2003) konstaterar att killar befinner sig på lekplatser oftare och längre stunder samt att de använder större yta än tjejer (Lever, 1978, i Karsten, 2003, s. 470). I hennes studie om lekplatser i Amsterdam studerade hon barn i åldrarna 7-12 år. Den visade att tjejer var mindre benägna att använda enkla, smutsiga och slitna lekplatser med få redskap än killar. När tjejer var på en lekplats tenderade de att leka i mindre grupper. Killar spelade oftast fotboll i en stor grupp på en större yta. Karsten menar att tjejers och killars olika beteendemönster och användningsgrad av lekplatser påverkar hur

unga tjejer och kvinnor känner sig på offentliga platser. Eftersom lekplatser är den första offentliga platsen som barn besöker och lär sig använda är det en plats där det finns möjlighet att påverka tjejers och kvinnors användning av det offentliga rummet (Karsten, 2003, s. 464- 471).

3.2.6.3 Trygghet

Känslan av otrygghet påverkar tjejers tillvaro i det offentliga rummet i hög grad. Enligt 2015 års nationella trygghetsundersökning från Brottsförebyggande rådet uppgav 15 procent av Sveriges befolkning (mellan 16-79 år) att det kände sig otrygga när de gick ut ensamma på kvällen i sitt eget bostadsområde. Den upplevda tryggheten skilde sig mellan män och kvinnor; 25 procent av kvinnorna respektive 7 procent av männen uppgav att de kände sig otrygga. Att kvinnor känner sig rädda står inte i proportion till ett reellt hot, risken att bli utsatt för brott på allmän plats är betydligt högre för män än för kvinnor (Hvitfeldt, Westerberg, Irlander Strid, Frenzel & Ashir, 2016). Kvinnors upplevda otrygghet är starkt kopplad till både verkligt och kulturellt sexualiserat våld. I Domosh & Seagers (2001, s. 91-93) bok om kvinnor i staden är hot om våld och sexuella glåpord ett fenomen som begränsar kvinnors rörelsefrihet än idag. Journalisten Brownmiller har granskat våldtäkt i västerländsk kultur genom film, musik, historia och litteratur där en våldtäktsdiskurs växer fram:

En värld utan våldtäktsmän skulle vara en värld där kvinnor rörde sig fritt utan rädsla för män. Att en del män våldtar utgör ett tillräckligt hot för att hålla alla kvinnor i ett konstant tillstånd av skrämsel, alltid medveten om att den biologiska instrumentet måste hållas i fruktan emedan det med plötslig snabbhet kan vändas till vapen i ont uppsåt.
(Brownmiller, 1977, s.191 i Listerborn, 2000, s. 34).

För att hantera denna rädsla har kvinnor utvecklat strategier så som att undvika specifika platser, inte vara ensamma när det är mörkt, anpassa sin klädsel, prata i telefon och även bära vapen (Andersson, 2005 i Forsell, Listerborn & Andersson, 2010, s. 25). De platser som kvinnor upplever som otrygga är öde platser så som gångtunnlar, parkeringsgarage, parker på natten, industriområden, busshållplatser och tågstationer jämfört med män som upplever krogmiljöer som hotfulla (Listerborn, 2001 i Forsell, Listerborn & Andersson, 2010, s. 25).

3.2.6.4 Temporal aspekt

Ungdomars, och framförallt tjejers, användning av offentliga platser är beroende av en temporal aspekt. Karsten (2003, s. 467) har observerat att pojkars dominans av lekplatser är tydligast efter skymning. Cele (2009, s. 163-164) har studerat hur unga tjejer besöker Humlegården på morgnar och förmiddagar för att kunna slappna av, när fler människor besökte parken upplevde de ju sig iakttagna. Ungdomars, och särskilt tjejers, utevistelse kontrolleras inte bara av den egna upplevelsen av trygghet eller lust utan även av föräldrars tillåtelse. Tjejer i Wales var mer begränsade att röra sig ute, både geografiskt och temporärt, än killar av deras föräldrar (Matthews et al, 2000, s. 73). Väder och temperatur spelar naturligtvis också roll. I

Anderssons studie (2002, s. 142) har många ungdomar påpekat att deras användning av offentliga platser hör samman med sommarhalvåret. Fritidsgårdar och köpcentrum fyller ofta, under vinterhalvåret, funktionen som värmestuga (Lieberg, 1992, s. 185).

3.2.7 Sammanfattning av ungdomar och deras användning av det offentliga rummet

Lieberg (1992) definierar det offentliga rummet som platser där allmänheten kan röra sig och befinna sig på, i denna uppsats följer jag samma definition. Lofland (1998 i Andersson, 2002) menar att staden och det offentliga rummet är en viktig arena för lärandet om samhället och integration. Offentliga platser och hur människor använder dem kan alltså bidra med goda effekter till samhället i stort.

Ungdomars behov av det offentliga rummet är stort då det utgör en viktig del av deras gemenskap och identitetsskapande eftersom de inte har någon kontroll över en egen plats. Olika platser fyller olika funktion och är i olika grad tillgängliga för ungdomar, dessutom skiljer sig olika ungdomars användande av det offentliga rummet åt (Lieberg, 1992 och Andersson, 2002). Lieberg menar att det är viktigt att ha en förståelse för betydelsen av offentliga platser för ungdomar och deras vardag.

Unga tjejer använder det offentliga rummet i bostadsområdet i lägre grad än killar vilket kan bero på olika saker. Nedan sammanfattas de anledningar som diskuterats i avsnittet ovan:

- Tjejer upplever att det inte finns något att göra (Andersson, 2002).
- En större medvetenhet om kroppen och sociala förväntningar än killar (Cele, 2009).
- Flickor leker mindre på lekplatser än killar vilket kan bidra till en större ovana att ta plats på offentliga platser hos tjejer (Karsten, 2003).
- Tjejer upplever det offentliga rummet som otryggt (Hvitfeldt et al, 2016).
- Tjejer anpassar sig mer efter tiden i det offentliga rummet (Cele, 2009, Karsten, 2003 och Matthews et al, 2000).

Tjejers upplevelse och användning av staden och dess platser skiljer sig från killars. För landskapsarkitekter och planerare är det viktigt att vara medveten om skillnaden eftersom det offentliga rummet har en stor betydelse för ungdomars utveckling och vardag. Tjejer, precis som killar, bör kunna använda det offentliga rummet utan begränsningar vilket landskapsarkitekter kan bidra till.

I kommande avsnitt ska jag redogöra för hur arkitekter och planerare jobbat med genusperspektiv på planeringen för att uppnå ett mer jämställt samhälle.

3.3 Samhällsplanering med ett genusperspektiv

Jämställdhetsperspektivet på samhällsplanering har diskuterats i Sverige sedan 70-talet (Larsson, 2005, s. 213). Nedan kommer jag diskutera hur begreppet jämställdhet är problematiskt men först redogör jag kort

för diskursen om genusperspektivet och jämställdhet inom samhällsplanering. Forskning om kvinnor och samhällsplanering handlar ofta om hur vardagslivet organiseras (Jalakas & Larsson, 2014), om transport (Vägverket, 2009) och om trygghet (Hvitfeldt et al, 2016).

3.3.1 Vardagslivsperspektivet och transport

Svårigheten att få ihop vardagen blir större på grund av regionförstoringar och globaliseringen där arbetsplatser hamnar allt längre bort från bostäder (Jalakas & Larsson, 2014, s. 82). Detta blir en jämställdhetsfråga då många svenska hushåll är ojämnt organiserade. Under en vecka utför kvinnor i genomsnitt 28 timmars obetalt arbete i hemmet medan män utför 25 timmar (a.a., s. 40). Kvinnor tar även hand om barn i högre utsträckning än män. Av sysselsatta personer som arbetar deltid på grund av vård av barn är 90 procent kvinnor. (SCB, 2012, s. 47). Eftersom mycket av kvinnors arbete sker i hemmet är bostadsområdet en arena som många samhällsplanerare jobbat med för att öka jämställdheten och förenkla vardagen. Andra platser, aspekter och funktioner såsom arbetsplatsen, trygghet och transport är också viktiga för en fungerande vardag. Att studera hur man kan förenkla vardagslivet kallas ”vardagslivsperspektivet” och är ett sätt att arbeta med genusfrågor inom samhällsplaneringen (Jalakas & Larsson, 2014, s. 80).

Transport är en annan fråga som ofta lyfts upp när man pratar om samhällsplanering och jämställdhet. Kvinnor och män använder olika transportmedel. Kvinnor kör bil i mindre utsträckning och använder mer kollektivtrafik och cykel än män. Resmönstret skiljer sig också. Kvinnor reser oftare mellan flera, olika punkter; bostad- arbete- affär- dagis- bostad, medan män i högre utsträckning enbart reser mellan bostad och arbete. Detta tyder på att samhällsplaneringen är mer anpassad efter mäns resmönster eftersom kollektivtrafik är mer lämplig för en resa mellan två punkter istället för fyra (Vägverket, 2009).

Vardagslivet och transport påverkar även ungdomars villkor i det offentliga rummet. Andersson (2002, s. 49) lyfter vikten av bra, trygga gång- och cykelvägar för ungdomars självständighet och möjlighet att kunna röra sig i bostadsområdet utan att oroa föräldrar. Att skapa trygga kopplingar mellan bostäder och ungdomars mötesplatser är också viktigt ur ett vardagslivsperspektiv för föräldrarna, vilket ofta innebär en kvinna som tar hand om barnen i högre utsträckning än männen, eftersom barnen blir mer självständiga.

3.3.2 Trygghet

Forskning om kvinnors användning av det offentliga rummet fokuserar ofta på kvinnors rädsla (Valentine 1989, Listerborn 2002 i Cele, 2009, s. 159). Det beror bland annat på att kön är en viktig faktor som påverkar hur trygg man känner sig i det offentliga rummet. Som redan nämnts skiljer sig kvinnors och mäns upplevelse av trygghet åt (Hvitfeldt et al, 2016). Trygghetskänslan skiljer sig även åt i olika bostadsområden. I Alby i Botkyrka kommun uppger 48 procent av befolkningen att de känner sig otrygga utomhus kvällstid och även där är känslan av otrygghet ojämnt fördelad mellan kvinnor och män (Markör, 2015, s. 23).

3.3.3 Att planera för förändring

Trots många ansträngningar att öka jämställdheten inom fysisk planering upplevs det av tjänstepersoner som svårt att hitta tillvägagångssätt (Friberg & Larsson, 2002 i Larsson, 2005, s. 221). Larsson (2005) menar att samhällsplanering med en ambition att vara jämställd är komplicerad av olika anledningar. Dels på grund av oklara tillvägagångssätt, dels då översiktsplaner ska vara könsneutrala och för det tredje eftersom förhållningssätt till föreställningar om genus och framtiden är komplicerat. Nedan förklaras varje anledning.

Tillvägagångssättet för att uppnå jämställdhet genom fysisk planering är sällan formulerat i klartext i exempelvis översiktsplaner, utan utgår från regeringens jämställdhetsmål (Regeringen, 2014). Det innebär att tjänstepersoner själva måste hitta medel och arbetssätt för varje projekt vilket bygger på att de är pålästa och engagerade i frågan. Då tillvägagångssätten är oklara händer det att begreppet jämställdhet ibland förenklas. Larsson (2006) lyfter exempel från planeringen av kollektivtrafik i Skåne. Banverket skrev en rapport om regionförstoringen i Skåne där man bland annat uttalar sig om konsekvenserna för en snabbjärnväg mellan Malmö och Simrishamn. Rapporten avslutas med hur järnvägen kan bidra till att uppfylla de trafikpolitiska målen:

Fler kvinnor än män är beroende av ett väl fungerande kollektivtrafiksystém. Samtliga strategier ger förbättringar av kollektivtrafiken och bidrar därför till ett jämställt transportsystém.

(Banverket, 2002, s. 57 i Larsson, 2006, s. 33).

Banverket menar alltså: Bra kollektivtrafik= jämställd kollektivtrafik eftersom fler kvinnor än män använder den. Men en jämställd kollektivtrafik borde ju vara att fler män använder den. Den här typen av planering kan underlätta kvinnors vardag men förändrar inte den ojämställda strukturen på djupet (Larsson, 2006, s. 33).

Den andra anledningen handlar om att översiktsplaner nästan alltid är formulerade som könsneutrala, de ska 'vara till för alla'. I dagens samhälle innebär könsneutralitet ofta att man följer den manliga normen där näringsliv och infrastruktur prioriteras framför sociala frågor (vilket beror på genussystemet, se avsnitt 3.1 Begrepp kring genus). En översiktsplan är därför sällan verkligt könsneutral (Larsson, 2005, s. 221-222).

Den tredje anledning handlar om komplexiteten kring föreställningar om genus och framtiden. Ska man planera utifrån dagens föreställningar om genus eller framtidens? Om man utgår från dagens situation finns en risk att man inte förändrar den, eller till och med förvärrar den, genom att cementera könsroller. Om man utgår från hur man vill att framtiden ska fungera finns en risk att projektet inte fungerar i nutid. Jalakas & Larsson (2014) menar att planerare bör använda sig av dynamiska begrepp för att hantera denna problematik. Genom att använda sig av ett föränderligt, processinriktat begrepp som genus istället för ett

målinriktat begrepp som jämställdhet öppnar man upp för en förändring utan att förneka dagens situation. Eftersom genus innebär föreställningar kopplade till kön som är föränderliga och påverkas av kulturen kan man påverka uppfattningen om genus med lagstiftning, utbildning och praktik (a.a., s. 45-46).

Ett annat föränderligt kontra målinriktat begreppspar inom samhällsplanering är erfarenhet/behov. Jalakas & Larsson menar att planerare tenderar att se sig som aktörer som ska uppfylla medborgarnas behov vilket inte är oproblemiskt. Mäns behov tenderar att prioriteras framför kvinnors. Det beror på den ojämställda strukturen i samhället och det som Hirdman (2001) kallar genussystemet (Avsnitt ”3.1 Begrepp kring genus”). Inom planering betonar man aldrig mäns, etniska svenskar eller icke handikappades behov- ”deras” behov är norm. Istället definierar man invandrades, kvinnors och handikappades behov. På så sätt skapas en ”vi och dem”- mentalitet där planeraren distanseras från ”de andra” och identifierar sig inte med deras problem. ”Vi och dem”- mentaliteten bidrar till att skilja på män och kvinnor eller svenskar och invandrare och prioritera normen framför det avvikande. Hur detta har yttrat sig i samhällsplaneringen syns till exempel på hur produktion, av varor och tjänster, (som anses vara allas behov) prioriteras framför social reproduktion, omhändertagande av familj och vänner (som traditionellt anses vara kvinnors behov). För att hindra detta bör man istället fokusera på olika människors erfarenheter. Kvinnors och mäns traditionella erfarenheter har ju sett annorlunda ut förr och kommer se annorlunda ut i framtiden. Man bör undvika att könskoda dem och sedan koppla dem till fysiska strukturer. Istället för att prata om kvinnors behov av förskolor i bostadsområdet bör man prata om kvinnors erfarenheter av att ta hand om barnen i högre utsträckning än män. Därefter kan man planera utifrån allas erfarenheter på ett icke-hierarkiskt sätt (Jalakas & Larsson, 2014, s. 47-63).

3.3.4 Tjej-platser och kill-platser

Hur ter sig problematiken kring jämställdhet och samhällsplanering på idrottsplatser? En förekommande lösning på ojämställd användning av offentliga platser är att lägga till aktiviteter som uppfyller tjejers behov. Bra ”häng- ytor” och musikspelare har till exempel lyfts upp av unga tjejer som önskemål på funktioner i det offentliga rummet. Att skapa platser som specifikt lockar tjejer, ”tjej-platser”, kan vara ett sätt att stärka tjejer i det offentliga rummet och är ett tillvägagångssätt för att, på sikt, uppnå jämställdhet i staden. Dock är det inte helt oproblemiskt (Rue, Magnusson, Hansson, Gradin, Pihl, Samuelsson & Högdahl, 2016). På samma sätt som att ”genusmedvetna” föräldrar undviker att köpa könsstereotypa kläder till sina barn bör samhällsplanerare vara medvetna om konsekvenser av att skapa tjej-platser. För det första finns det redan könssegregerade platser men traditionella tjej-platser är underordnade traditionella kill-platser. Det är bland annat därför det finns fler konstgräs fotbollsplaner än specialhallar² för gymnastik i Sverige (Myrsell, 2016). För det andra kan könssegregerade platser cementera könsroller. För att undvika cementerna av könsroller måste vara medveten om tjejers och killars traditionella erfarenheter som påverkar hur man

² En gymnastikhall med gymnastikredskap fast utplacerade i lokalen, fast monterade hög- och sänkbara redskap eller med gropar och mjuka nedslagsytor (Myrsell, 2011).

använder en plats (Jalakas & Larsson, 2014, s. 48). Att tjejer inte spelar fotboll kanske inte beror på att tjejer inte vill. Det kan bero på att killarna "äger" fotbollsplanen genom att till exempel spela hårdare fotboll, något som Dovborn och Trondman (2007, s. 8-10) observerade i sin etnografiska studie "Bollhegemoni och genusregimer". Det gör det svårt för tjejerna att delta på samma villkor. För att förändra maktstrukturen mellan könen på fotbollsplanen bör man se på erfarenheterna som föränderliga, de är ju kopplade till genus och inte till ett biologiskt kön, och ge tjejers och killars traditionella erfarenheter på fotbollsplanen lika värde i planeringsprocessen. Det skulle kunna leda till andra lösningar än tjej- och killplatser.

3.3.5 Sammanfattning av samhällsplanering med ett genusperspektiv

När man diskuterar samhällsplanering med ett genusperspektiv diskuterar man ofta hur vardagslivet organiseras (Jalakas & Larsson, 2014, s. 80), transport (Vägverket, 2009) och trygghet (Hvitfeldt et al, 2016).

Jämställdhet och planering upplevs av tjänstepersoner som svårgreppbart. Larsson (2005) menar att det beror på tre problem: det finns inga tydliga tillvägagångssätt utan bara målformuleringar om att man ska uppnå jämställd samhällsplanering. Översiktsplanen ska vara könsneutral vilket gör att den följer en manlig norm och slutligen problemet kring hur man ska förhålla sig till dagens föreställningar om genus kontra framtiden. Jalakas & Larsson (2014) vänder sig mot begreppet jämställdhet och behov som är målinriktat och statiskt och menar att man istället bör använda föränderliga begrepp såsom genus och erfarenheter. Genom att prata om traditionella erfarenheter hos kvinnor och män, inte värdera dem eller könskoda dem och därefter planera utifrån alla erfarenheter på ett icke-hierarkiskt sätt kan man genomföra en samhällsplanering med ett genusperspektiv (Jalakas & Larsson, 2014). Att ha kunskap om hur man planerar för förändring är viktigt om man har som ambition att skapa idrottsplatser som även används av tjejer.

3.4 Spontanidrott och tjejer

För att komma närmare ett svar på min frågeställning om hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet på idrottsplatser kommer nedan avhandlas vad forskare och praktiker diskuterar gällande spontanidrott och tjejers spontanidrottande. Först avhandlas varför spontanidrott är viktigt.

3.4.1 Folkhälsa

Världshälsoorganisationen WHO (1986 i Elinder och Faskunger 2006, s. 10) definierar hälsa på följande sätt: "Hälsa ses som en resurs i vardagslivet, inte målet med livet. Hälsa är ett positivt koncept som betonar sociala och individuella resurser såväl som fysisk förmåga." Hälsa handlar alltså både om psykisk och fysisk hälsa. Folkhälsa innebär befolkningens hälsotillstånd, indikatorer på hur det står till med folkhälsan är dels nivå på hälsan och dels hur den är fördelad (Elinder och Faskunger 2006, s. 10).

Att folkhälsa delvis handlar om fördelningen av hälsa är intressant ur ett samhällsplaneringsperspektiv då folkhälsan skiljer sig mycket mellan olika samhällsgrupper och därmed bostadsområden. Att folkhälsan kan vara låg i ett bostadsområde och hög i ett intilliggande beror på att bostadsmarknaden fungerar som en sorteringsmekanism där människor med samma ekonomiska situation bor i samma områden. Det är alltså inte själva gestaltningen i bostadsområdet som skapar dålig hälsa. Dock visar forskning att människor som lider av stress drabbas hårdare av exempelvis buller och är i ett större behov av god fysisk miljö (Dock, 2014, s. 490). Även kön spelar roll för hälsan, tjejer och kvinnor har generellt sett sämre hälsa än killar och män (Engquist, Larsson, Pelin, 2012, s. 5-10). I Velazquez studie om kvinnors delaktighet i offentligheten i Fittja lyfter han upp studier som visar att kvinnor med låg utbildningsnivå löper större risk att bli sjuka än män i samma kategori (Dahlberg, 2005, i Velazquez, 2007, s. 64). Ett sätt att förbättra folkhälsan är att underlätta för fysisk aktivitet. Nedan följer en beskrivning av vilken påverkan den fysiska aktiviteten kan ha på hälsan.

3.4.2 Fysisk aktivitet och folkhälsa

Fysisk aktivitet innebär i princip alltid positiv påverkan på hälsan. Det minskar risken för tidig död, hjärt-kärlsjukdomar, slaganfall, vissa cancerformer, typ 2-diabetes, benskörhet, högt blodtryck, höga blodfetter, övervikt, fetma och demens. Det gör att vi får bättre kondition, balans och koordination, starkare muskler och bindväv och minskar risken för psykisk ohälsa samt kan ge en positiv kroppsuppfattning och självförtroende (Elinder och Faskunger, 2006, s. 16). Ökad fysisk aktivitet är därför ett viktigt mål inom folkhälsopolitiken. Det är effektivare att öka människors allmänna fysiska aktivitet än att organisera folkhälsoarbetet kring medicinska diagnosgrupper. Därför har folkhälsopolitiken bland annat handlat att skapa jämlika förutsättningar för alla medborgare att kunna utöva fysisk aktivitet (Elinder och Faskunger, 2006, s. 95-97). Som landskapsarkitekt eller planerare har man möjlighet att bidra med goda idrottsplatser och utemiljöer som uppmuntrar till fysisk aktivitet och vardagsmotion.

3.4.3 Unga och fysisk aktivitet

Innan spontanidrott och näridrottsplatser definieras och diskuteras redovisas här varför satsningar på fysisk aktivitet kan vara extra viktigt för unga. De brittiska forskarna Cale & Harris (2005) har undersökt unga människor och fysisk aktivitet i sin bok "Exercise and young people". De har kommit fram till att unga människor rör sig mindre än förr. Längre har man skylt detta på att barn och unga själva valt internet, TV- och dataspel framför utomhuslekar men forskning visar på att barn och unga gärna vill vara utomhus. Så varför ökar då stillasittandet? En slutsats är att föräldrar begränsar sina barns utomhusvistelse då man upplever att det är otryggt utomhus. Det som en 7-åring fick göra år 1971 får, tjugo år senare, en 9,5 åring göra (Hillman, 1993 i Cale & Harris, 2005, s. 201). Otryggheten förekommer främst i familjer som bor i urbana områden och beror på olika anledningar. Bland annat konstaterar Cale & Harris att säkerhetskampanjer för barn som ska lära sig att akta sig för främlingar ökar rädslan. En sådan kampanj är i all välmening men riskerar att öka medvetenheten om en fara som kan vara överdriven. Även trafikolyckor är orsaker till att

föräldrar begränsar sina barn att gå ut. För att förhindra stillasittande föreslår författarna bland annat goda förutsättningar i bostadsområdet för fysisk aktivitet i form av promenader och enklare idrott. Att satsa på enkel fysisk aktivitet framför intensiv träning är att föredra (Cale & Harris, 2005, s. 197-201). Studier i Sverige har också konstaterat ett ökat stillasittande bland barn och unga. En åtgärd mot detta är spontanidrott som har blivit en populär strategi för att öka den fysiska aktiviteten i kommuner och stadsdelar. Blomdahl et al (2012) konstaterar dock att, i de kommunala skrivningar om idrott och hälsa som de studerat, inte görs några kopplingar mellan spontanidrott och tjejer. Nästan ingen analyserar könsuppdelningen på brukarna av de satsningar som görs på näridrottsplatser och spontanidrott. Istället är spontanidrott och jämställdhet två parallella spår i idrottspolitiska program och liknande dokument (a.a., s. 3-4).

3.4.4 Spontanidrott

Spontanidrott är ett väl använt begrepp i offentliga dokument och forskning om hälsa och idrott. (Se exempelvis: Fahlén, 2007, Blomdahl et al, 2012, SKL, 2010, Elinder & Faskunger, 2006 och Trondman, 2005).

I Elinder & Faskunger (2006) rapport om folkhälsa och fysisk aktivitet används begreppet för att beskriva ungas fysiska aktivitet på fritiden. De menar att spontanidrotten var den vanligast aktivitetsformen på 60- och 70-talen som minskade under 80- och 90-talen men att den under 00-talet åter ökade i form av skateboard, inlines och kickbikes (a.a., s. 61).

Blomdahl et al (2012) definierar spontanidrott på följande sätt:

Med spontanidrott menas i den här skriften den idrott/motion som utförs på egen hand eller i grupp utan att någon organisatör eller instruktör/tränare/lärare anordnar/styr verksamheten. Utövarna själva organiserar, fastställer regler och genomför verksamheten.
(Blomdahl et al, 2012, s. 6).

I denna uppsats har jag använt mig av Blomdahls et al (2012) definition men använder även begreppet spontan fysisk aktivitet istället för spontanidrott då det är ett något friare begrepp där även dans och lek kan ingå.

3.4.5 Näridrottsplatser

Spontanidrott kan naturligtvis ske på gräsmattan, i sjön eller på skogsstigen men eftersom kommuner och statliga institutioner vill stimulera fysisk aktivitet genom idrottsplatser i bostadsområden är det relevant att undersöka vad dessa satsnings består av. Riksidrottsförbundet kallar idrottsplatser i bostadsområden för näridrottsplatser som definieras på följande sätt:

- Öppen för alla oavsett ålder
- Stimulerar till aktiv och social samvaro
- Finns inom bostadsområdet, i anslutning till skolan eller är lätt att nå
- Kan användas fritt och under hela året
- Flera och trygga användningsområden
- Kreativt och tilltalande byggt och fritt dimensionerad
- Låga byggnads och driftskostnader
- Slitstark
- Kan användas obehindrat utan tidsbokning

Icke anpassad för organiserad tävlingsverksamhet

Där ges även några konkreta exempel på vad en näridrottsplats kan vara:

- Mindre idrotts- och skridskoplaner med mångsidig användning under hela året
- Banor för olika upplevelser och äventyr
- Konditionsbanor, skidspår, löpslingor och skidbackar
- Friidrott
- Idrottsplats med mångsidig användning
- Idrottshallar och utrymmen som kan användas för näridrott

Alla möjliga kombinationer av dessa

(Fahlén, 2007, s. 10).

Näridrottsplatser är alltså en bred benämning på en mötesplats/offentlig plats där fysisk aktiviteter sker i bostadsområdet. De bidrar inte bara till fysisk aktivitet utan kan även förbättra den generella upplevelsen av ett område. När Kulturgeografen Karin Book (2007) studerade tre näridrottsplatser i Malmö kunde hon konstatera att vandalismen sjunkit i områdena och att ungdomar uttryckte en stolthet och ansvarskänsla för platserna. Hon tror även att det kan bero på att platserna skapar liv och rörelse i området vilket skapat en informell kontroll.

3.4.6 (O)jämfäställd spontanidrott

I "Spontanidrott för vilka?" (Blomdahl et al, 2012) undersöks hur tjejer och killar använder planlagda utomhusytor (näridrottsplatser) i oorganiserad form. Anställda på idrottsförvaltningen i Stockholm stad räknade och noterade könsfördelningen på besökare av planlagda utomhusytor för idrott. Man räknade de som idrottade och motionerade spontant, det vill säga de som var där på egen hand eller i grupp, utan någon organisatör/ledare. Fotbollslag, gymnastiklektioner och andra typer av organiserad fysisk aktivitet ingick inte i studien. De typer av ytor som studerades var fotbollsplaner, skateanläggningar, kulan anläggningar³, utegym, motionsspår, tennisplan, beachvolleyboll, parklek och bouleanläggningar. Majoriteten av observationerna genomfördes mellan klockan 8.00 - 20.00.

³ Idrottsplatser som är vanliga i bostadsområden. Oftast består de av en fotbollsplan med sarg och basketkorgar.

I undersökningen kom man fram till att den totala könsfördelningen på planlagda utomhusytor för spontanidrott är 74 procent killar/män. I åldrarna 7-19 år är 80 procent av användarna killar/män. När man tittade specifikt på olika typer av utomhusytor kom man fram till följande statistik:

Kulan anläggning: 80 procent killar/män.

Skateboard: 87 procent killar/män.

Fotbollsplaner: 81 procent killar/män.

Utegyt: 66 procent killar/män.

Lek: 49 procent killar/män.

Book (2007) har studerat användningen och könsfördelningen på tre näridrottsplatser i Malmö. På två av idrottsplatserna var könsuppdelningen ojäm men på en av platserna, Gröningen vid Nya Stenkulaskolan, var användningen jämnt fördelad mellan könen. Unga tjejer som gick i Stenkulaskolan angav att fotboll var en viktig fritidsaktivitet vilket nästan bara unga killar angav på de andra platserna. Book menar att näridrottsplatser som är mer omsorgsfullt utformade bidrar till ökad jämställdhet. Sådana idrottsplatser kan enligt henne vara en arena för att öka tjejers erfarenheter av offentliga platser (a.a., s. 34).

3.4.7 Unga tjejer och idrott

Men varför är det så få tjejer på idrottsplatser? Genom att undersöka tjejers relation till idrott kan frågan delvis besvaras. När Riksidrottsförbundet undersökte Sveriges medborgares vanor kring fysisk aktivitet visade det sig att killar och tjejer rör på sig ungefär lika mycket. I åldrarna 6-12 år är det fler killar än tjejer som rör på sig till vardags men sedan jämnar det ut sig (Riksidrottsförbundet, 2015, s. 1-3). Rapporten visar inte vilka motionsformer som de tillfrågade utför men Blomdahls et al (2012) och Books (2007) studier visar att killar är överrepresenterade på näridrottsplatserna. Så vilka motionsformer utför tjejer? När man tittar på statistik på idrottsföreningars medlemmar inom de mest populära idrotterna fotboll, gymnastik, friidrott ser vi att tjejer är överrepresenterade i gymnastik- och friidrottsföreningar medan killar är överrepresenterade i fotbollsföreningar (Riksidrottsförbundet, 2015, s. 1-3). I organiserad form är alltså gymnastik och friidrott vanligt och väldigt många tjejer spelar fotboll även om fotbollsföreningar har dubbelt så många manliga medlemmar.

Problemet verkar alltså inte vara att tjejer idrottar mindre men att gratis, spontan fysisk aktivitet inte utförs av tjejer i lika hög grad som av killar. Kommuners satsningar på näridrottsplatser gynnar mest killar helt enkelt. Så varför tränar inte tjejer spontant? Nedan följer en sammanfattning av några forskares studier om tjejer och idrott.

Rättviseforskaren Iris Marion Young (1990) har undersökt hur kvinnors kroppar definierar dem. Young har samlat studier som iakttar hur tjejer och kvinnor rör sig och som konstaterat att kvinnor generellt använder kroppen mer begränsat än pojkar/män. Tjejer/kvinnor tar kortare steg, sträcker inte på hela kroppen när de

ska nå något och kastar endast med armen och handen istället för hela kroppen.

Det är som att kvinnor i idrottsliga sammanhang föreställde oss att vi var omgivna av gränser som vi inte får överträda.

(Young, 1990, s. 262).

Undersökningar har visat att kvinnor underskattar sin prestationsförmåga i större utsträckning än män (Cifton & Smith, 1963 i Young, 1990, s. 264). Young kommer fram till, via teoretikerna De Beauvoir (1949 i Young, 1990) och Merleau-Ponty (1938 i Young, 1990), att kvinnor inför en fysisk uppgift tänker ”jag kan” samtidigt som de tänker ”jag kan inte”. De ser möjligheten, de förstår att ”någon” kan göra det men de tror inte att de själva kan göra det. Detta gör att kvinnor utför fysiska handlingar mer begränsat, de kastar ”tjejkast” istället för att använda sig av hela kroppen vilket skulle resultera i ett kraftfullare kast. Anledningen till att tjejer och kvinnor begränsar sig själva på det här sättet beror bland annat på objektifieringen av kvinnokroppen. Kvinnor och samhället ser på kvinnokroppen som ett objekt istället för subjekt. Subjekt riktar sig mot världens möjligheter medan objekt riktar sig mot sig själv. Youngs studier visar till exempel att när en kille ska ta emot en boll möter han den medan en tjej står stilla och upplever att den kommer på henne. Kvinnan upplever sig som rörelsens objekt istället för dess upphov (Young, 1990, s. 262-268). Young lyfter upp följande aspekter som bidrar till objektifieringen av kvinnokroppen:

- Tjejer upplever sig iakttagen och iakttar även sig själv genom spegeln och olika former av skönhetsideal.
- Tjejer uppmuntras sällan till idrott.
- Tjejer blir ej ombedda att göra saker som kräver fysisk ansträngning i samma utsträckning som killar.
- Tjejer uppmuntras att använda kroppen som ”en duktig tjej” vilket leder till kroppslig återhållsamhet.
- Tjejer och kvinnor upplever sig som ett objekt på grund av patriarkatet. Kvinnors situation i ett patriarkalt samhälle är att bli sedd som enbart kropp, ett ting istället för ett subjekt med handlingskraft och målsättningar.
- Tjejer och kvinnors begränsade rörelsemönster kan vara ett försvar mot intrång i det kroppsliga rummet, i värsta fall våldtäkt. Genom att inte ta stor plats minskar risken för att bli utsatt för sexuella övergrepp. (a.a., s. 257-276).

Youngs undersökning är från 1990 men senare studier med liknande iakttagelser har gjorts. Birgitta Fagrell gjorde 2005 en studie om tjejer och killar i 8-års åldern och deras syn på manligt och kvinnligt. De tyckte att killar var bättre på idrottsaktiviteter, att det var lättare för en kille att vinna över en tjej och att tjejer förknippades med feghet och rädsla. Detta trots att tjejers fysiska kapacitet är densamma som killars i denna ålder. Lekar såsom att hoppa, klättra, gunga, cykla och snurra runt är jämställda aktiviteter, de är inte könskodade bland barn. Men tävlingsinstinkten och insikten att fysisk styrka är viktigt är starkare hos killar (Fagrell, 2005, s. 68).

Ulla Tebelius (2001) har undersökt idrottens betydelse för unga tjejer genom att intervjua tjejer i ett

fotbollslag och en gymnastikgrupp under åren 1988-1995. Hon kommer fram till att unga tjejer möter dubbla budskap. Dels blir de uppmuntrade att delta i organiserade sporter och att vara äventyrslystna, målinriktade och aktiva. Dels behöver man som ung tjej anpassa sig till kroppens förändring och en ny identitet där vänner och gemenskap spelar en central roll. Idealet om den idrottsliga tävlingsinstinkten och den sociala gemenskapen kan krocka med varandra (Tebelius 1990b och Tebelius 1995a i Tebelius 2001, s. 7). Att vara aktiv i en idrottsgrupp kan därför vara mer komplext för en tjej än för en kille. Det innebär dels att lyda en ledare och fokusera på att vinna och dels att förhålla sig till normen om att vårda vänskapsrelationer och uttrycka sin sig feminint med sina kroppar (Nielsen, 1996 i Tebelius, 2001, s. 8-9).

I Dovborn och Trondmans (2007) studie om en mellanstadieelever i Funkabo i Kalmar kommun undersöktes elevernas relation till spontanidrott. Eleverna fick bland annat skriva uppsatser om bostadsområdet, skolan och sin fritid. Här uttryckte flertalet unga tjejer negativa erfarenheter och avståndstagande från bollidrotter både i skolidrotten, på raster och fritiden. De uttryckte en rädsla för att göra sig illa och en brist på inflytande över hur de skulle spela; de blev ”indelade i lag”, ”tvingade att stå i mål” och liknande. Tjejerna uttryckte det som att idrotten utfördes på killarnas villkor. Forskarna kom fram till att den spontanidrott som utfördes på raster och fritid nästan alltid var fotboll eller annan bollsport, att bollsporten utfördes på killarnas villkor där de ”lät tjejerna vara med” och där de spelade hårdhänt och aktivt valde att inte passa till tjejerna. Detta ledde till att tjejerna oftast valde bort att delta även om de skulle vilja. Författarna menar att det berodde på genusbestämda värderingar som eleverna fått med sig sen barnsben (a.a.).

Det verkar, enligt ovan beskriva studier, som att en mängd aspekter påverkar tjejers relation till spontanidrott på ett annat sätt än för killar. Tjejers erfarenheter av idrott kan vara svåra att påverka med gestaltning av den fysiska miljön men i nästa kapitel avhandlas exempel, aspekter och verktyg som forskare anser kan bidra till tjejers ökade användning av det offentliga rummet eller idrottsplatser.

3.4.8 Sammanfattning av tjejer och spontanidrott

Folkhälsan är ojämställt och ojämlikt fördelad i Sverige och barns stillasittande ökar allt mer (Engquist, Larsson, Pelin, 2012). Fysisk aktivitet är mycket viktigt för att behålla en god hälsa, att stimulera fysisk aktivitet är därmed viktigt för folkhälsopolitiken (Elinder och Faskunger, 2006) Därför är det vanligt att kommuner satsar på spontanidrott och näridrottsplatser i bostadsområden för att öka ungas fysiska aktivitet. Studier visar att könsfördelningen på spontana användare av idrottsplatser är ojämställd (Blomdahl et al, 2012 och Book, 2007). Book (2007) menar att näridrottsplatser som är mer omsorgsfullt utformade bidrar till ökad jämställdhet.

Den ojämställda spontanidrotten beror bland annat på objektifieringen av kvinnokroppen och barnuppfostran (Young, 1990, Fagrell, 2005, och Dovborn & Trondman, 2007). Unga tjejer har också ett komplext förhållande till idrott där förväntningar på idrottslig prestation och tävlingsinstinkt ibland krockar med sociala förväntningar på tjejers gemenskap (Tebelius, 2001). Att bollsporter, som är dominerade av killar, ofta prioriteras framför andra fysiska aktiviteter på skolgården och fritiden kan också vara en anledning

3.5 Sammanfattning av teori

I litteraturstudien ovan redogörs för en sammanställning av kunskap om genusvetenskap, ungdomar i det offentliga rummet, samhällsplanering med ett genusperspektiv och spontanidrott och tjejer. Kunskapen ligger som grund till diskussionen om fallstudiens resultat. Litteraturstudien besvarar även följande frågeställningar som bidrar till förståelse om uppsatsen tema:

- Hur skiljer sig tjejers och killars spontana användande av idrottsplatser?
- Vad beror den skillnaderna på?
- Vad är konsekvenserna att tjejer och killar använder idrottsplatser olika?

Nedan följer en sammanfattning av svaren.

3.5.1 Hur skiljer sig tjejers och killars spontana användande av idrottsplatser?

För det första skiljer sig tjejers och killars användande av offentliga platser och därmed användandet av idrottsplatser. Tjejer tenderar att använda mindre yta (på lekplatser) (Karsten, 2003) och vistas ute under en mer begränsad tid (Matthews et al, 2000, Karsten, 2003 och Cele, 2009). De upplever sig mer otrygga (Hvitfeldt et al, 2016) och är med medvetna om hur deras kroppar uppfattas (Cele, 2009 och Young, 1990). Tjejer ägnar sig, till skillnad från killar, mer åt sociala istället för idrottsliga aktiviteter utomhus (Matthews et al, 2000).

Studier visar att tjejer ogillar bollsporter när de utförs på killars villkor (Dovborn & Trondman, 2007) och att tjejer utför fysisk aktivitet på ett mer begränsat sätt (Young, 1990). På idrottsplatser tar det sig i uttryck genom att tjejer inte befinner sig där lika mycket som killar. Blomdahls et al (2012) och Books (2007) studier visar en tydlig skillnad på könsfördelningen för spontanidrott och näridrottsplatser.

3.5.2 Vad beror skillnaden på?

Det beror på genuskontraktet och uppfostran som skapat föreställningar om hur tjejer och killar ska vara (Hirdman, 2001, Young, 1990, Fagrell, 2005 och Dovborn & Trondman, 2007). En objektifiering av kvinnokroppen (Young, 1990), hot om våld och våldtäkt (Young, 1990 och Brownmiller, 1977, s.191 i Listerborn, 2000) och en komplicerad relation till idrott med dubbla budskap där idrottsliga och sociala ideal krockar (Tebelius, 2001). Dessutom påverkar medvetenheten om utseendet och kroppen upplevelsen och användningen av idrottsplatser (Young, 1990 och Bengs, 2000 i Andersson, 2002, s. 66).

En bidragande orsak till att användningen av idrottsplatser inte är jämställd är svårigheten att planera med

jämställdhet som ambition. Tjänstemän har i studier uttryckt en osäkerhet om hur man bör gå tillväga för att inte cementera könsroller. Dessutom är målet sällan formulerat i exempelvis översiktsplaner som ofta är könsneutrala vilket innebär att frågor som rör traditionellt kvinnliga erfarenheter bortprioriteras (Jalakas & Larsson, 2014, s. 45).

3.5.3 Vad är konsekvenserna att tjejer och killar använder idrottsplatser olika?

Att offentliga platser används av både tjejer och killar är viktigt då offentligheten utgör en arena för lärandet om samhället. Man övar sig i att tolerera varandras olikheter (Lofland, 1998 i Andersson, 2002). Tjejer frånvaro från idrottsplatser kan därmed bidra till att förstärka föreställningar om genus, såsom att tjejer är svagare och sämre på fotboll än killar. Offentliga platser har visat sig mycket viktiga i ungdomars identitetsskapande (Lieberg, 1992), eftersom de används och upplevs annorlunda av tjejer påverkar det deras identitetsskapande och gemenskap.

Genom att inte ta lekplatser i besittning som barn eller ungdom minskar även möjligheten till att känna sig bekväm att använda offentliga platser som vuxen (Karsten, 2003 och Book, 2007).

Ytterligare en konsekvens är att om tjejer och kvinnor inte använder offentliga platser minskar tryggheten. En mångfald av olika människor bidrar till trygghet på en plats vilket i sin tur bidrar till att fler använder platsen (Jacobs, 1965; Miller, 1989 i Lieberg 1992, s. 102).

Näridrottsplatser är även en viktig arena för att förbättra folkhälsan eftersom de erbjuder gratis träning dygnet runt i bostadsområdet. Folkhälsan är ojämställt fördelad vilket innebär att tjejer och kvinnor skulle kunna vara i ett större behov av fysisk aktivitet än män. Studier visar att fysisk aktivitet inte bara är bra för den fysiska hälsan utan även för psykisk hälsa, självförtroende och kroppsuppfattningen (Elinder och Faskunger, 2006, s. 16).

Foto: Malin Croner. Byggnation av Folkhälsoparken i Alby

4. Gestaltning med jämställdhet som ambition

I följande kapitel presenteras några exempel på platser där man medvetet satsat på gestaltningen och planeringen för att öka tjejers användande. Därefter redogörs för aspekter och verktyg som forskare och praktiker lyft som viktiga i arbetet med platser som har jämställdhet som ambition. Kapitlet syftar till att besvara litteraturstudiens sista frågeställning: ”Hur kan man med gestaltning av utemiljöer ändra det ojämställda användandet?” Materialet bidrar även till diskussionen om fallstudiens resultat och huvudfrågeställningen.

4.1 Exempel på platser med jämställdhet som ambition

4.1.1 Rosens röda matta i Malmö

2013 byggdes mötesplatsen Rosens röda matta som en del i Rosengårdsstråket vars syfte var att koppla samman Rosengård med de centrala delarna av Malmö. Inom projektet konstaterades av behovet av jämställda offentliga platser var stort, Rosens röda matta var ett försök att skapa en sådan. Strategin för att skapa en jämställd plats som särskilt lockar tjejer var en omfattande deltagandeprocess och att definiera vad tjejer gillar att göra.

13 tjejer i åldrarna 16-19 anställdes under en sommar för att tillsammans med planerare utforma platsen. Efter olika engagemang där man testade idéerna på plats skapades Rosens röda matta som består av ett dansgolv, generösa sittplatser, en klättervägg, skatevänlig miljö och en scen med högtalare som man kan spela musik från en mobiltelefon i. Scenen och detaljer målades i rött och rosa. En brukargrupp bestående av lokala föreningar och tjejerna som deltog i utformningen tillsattes. De fick, och har fortfarande, ansvar för ett årligt event-program på platsen för att främja jämställd användning. Rosens röda matta pryds av en betongskulptur utformad tillsammans med tjejerna med deras namn ingraverade.

Projektet har uppmärksammats i media, bland politiker och i diskussioner om samhällsplanering. Det har resulterat i en bred diskussion om jämställdhet och delaktighet i samhällsplanering, ett lokalt engagemang och en annorlunda gestaltning av en aktivitetsyta (Björnson, 2013). Under projektet fokuserades i princip enbart på tjejer. Målet med en sådan strategi var inte att bygga lika många ”tjej-platser” som ”kill-platser”. Det var ett sätt att göra tjejer mer bekväma på offentliga platser och komma ifrån enkelspåriga mönster kring vad en aktivitetsyta kan vara. ”För att inkludera måste man ibland exkludera” som en av deltagarna i dialogen för Rosen röda matta uttryckte sig (Isaksson, 2014). Strategin verkar ha påverkat hur platsen används. Mariana Simicic (2015) har, i sitt kandidatarbete vid SLU, studerat hur Rosens röda matta används. Hon konstaterar att de spontana brukarna mest är barn. Nästan inga vuxna observerades på platsen förutom vid speciella event. Yngre tjejer använde ytan till spontan fysisk aktivitet genom dans medan både killar och tjejer använde ytan som mötesplats och för umgänge. I intervjuer med tjejer och killar menade fler tjejer än

killar att de använde ytan. I reflektioner kring projektet uttryckte en av tjejerna som deltog i designprocessen att ansvaret för utformningen var stort i proportion till deras kunskap i ämnet. Med facit i hand hade hon velat ha mer stöd från kunniga planerare för att skapa en ännu bättre mötesplats (Simicici, 2015, s. 38).

Rosens röda matta är intressant på flera sätt, till exempel att frånvaron av bollplaner och färgen rosa verkar ha lett till att killar visar ett ointresse för platsen (a.a.). Dock kan strategin kritiseras på flera punkter. Dels finns risken att könsroller cementeras om man håller isär kön (Hirdman, 2001, 59- 67 och Rue et al, 2016, s. 28). Dels kan den rätt ensidiga aktiviteten på platsen leda till att tjejer umgås på en plats och killar på en annan. Karsten (2003, s. 471) menar att man bör arbeta för att stimulera könsöverskridande lek och idrott och andra författare (Jacobs, 1965 och Miller, 1989 i Lieberg 1992, s. 102) menar att trygghet är viktigt vilket kan uppnås genom att många olika människor besöker platsen. En alltför ensidig plats med få funktioner, tillänkta enbart för tjejer, kan resultera i att andra aspekter som är viktiga för att stimulera tjejers användning av en plats inte uppfylls.

4.1.2 Trelleborg- Ett jämställt Övre

I centrala Trelleborg ligger Övre, en gammal busshållplats som inte längre används. Den upplevdes av många som otrygg och öde trots dess centrala läge. För att åtgärda detta beslutade kommunen 2014 att skapa en tillfällig mötesplats. En projektgrupp av planerare på kommunen, arkitekter och forskare skapades (de författade rapporten om processen som föreliggande avsnitt bygger på). Målet var att skapa en jämställd plats med en inkluderande karaktär som inte var specifikt kodad efter kön. Genom att inte fokusera på vad tjejer gillar utan jobba med inkludering av båda kön hoppas projektgruppen undvika att förstärka föreställningar om vad killar och tjejer gillar att göra (Rue et al, 2016). Nackdelen med en sådan strategi är att neutralitet kan leda till att killar tar mer plats eftersom de anses var norm (Larsson, 2005, s. 221-222).

I omfattande dialoger och workshops med en skolklass och arkitekter skapades en design av en plats som bjuder in till vila, lek och umgänge. Man har målat möbler, asfalt, en byggnad och lyktstolar i gult, satsat på belysning, annorlunda sittmöbler, god översikt och lekfulla detaljer. Dialogen med ungdomarna syftade dels till att vidga deras vyer kring offentliga platser kopplade till jämställdhet. Dels till att få information om områdets användning samt hur en jämställd plats kan se ut för unga trelleborgare.

Processen har, i likhet med Rosen röda matta, resulterat i diskussioner och medvetenhet om jämställdhet och offentliga platser. Användningen av Övre i Trelleborg har inte följts upp och platsen är tillfällig men Övre verkar tryggare och intressantare än innan, vilket kan anses stämma med projektgruppens strategi för att skapa en jämställd plats: neutral och inkluderande. Frågan om platsen är jämställd är enligt projektgruppen omöjlig att svara på då det inte finns en tydlig definition av vad det innebär. Däremot menar de att platsen med dess annorlunda gestaltning och centrala läge lyft jämställdhetsfrågor kopplade till stadsutveckling.

Projektgruppen har efter projektets genomförande ifrågasatt om ungdomar kan användas som experter på hur genus och användning av offentliga platser samspelar. Man konstaterade att ungdomarnas agerande på offentliga platser skilde sig från hur ungdomarna själva upplevde att de använde dem. Tjejer och killar menade att de använde platserna på liknande sätt men i observationer var det tydligt att killar tog för sig mer. En kombination av analys- och dialogmetoder är viktigt för att upptäcka denna diskrepans och fler observationer av hur offentliga platser används hade varit att föredra (Rue et al, 2016).

4.1.3 Gröningen i Malmö

Idrottsplatsen Gröningen i östra Malmö är en del av en grönyta i ett bostadsområde intill Nya Stenkulaskolan. Grönytan upprustades till en slags kvarterspark med en kulananläggning, en lekplats, boulebana, beachvolleyplan, kort löparbana med längdhoppsgröpp och några stationära träningsredskap samt en läktare intill fotbollsplanen i näridrottsplatsen. I utformningen har man haft ambitionen att skapa överblickbarhet och god insyn från intilliggande stråk. Intill grönytan ligger, förutom skolan, bostäder. I Books (2007) studie om tre näridrottsplatser i Malmö konstaterar hon att Gröningen används mer jämställt än de övriga två. Tjejer på Nya Stenkula skolan berättade att de spelar fotboll på fritiden vilket få tjejer vid de andra platserna nämnde.

Book menar att platsen är framgångsrik då det finns många, olika aktiviteter som lockar olika människor. Den upplevs som trygg eftersom den ligger i ett lugnt, lättillgängligt bostadsområde. Den ligger även i närheten av skolan vilket gör den till en del av ungdomars vardag och därmed ökar användningen. Book har, utifrån Gröningen, identifierat fem ledord som är viktiga för att stimulera unga tjejers användning en näridrottsplats: närhet, tillgänglighet, trygghet, attraktivitet och användbarhet (Book, 2007, s. 34-37).

4.1.4 Rosa basketplan i Göteborg och i Rissne

När Göteborgs stad skulle utforma en ny näridrottsplats i Biskopsgården genomförde kommunen medborgardialoger med ungdomar där många av de deltagande unga tjejerna spelade basket. Eftersom basket är en av de mest jämställda idrotterna i organiserad form, satsade man på utformningen av basketplanen för att den skulle bidra till att uppmuntra tjejer till spontan användning. Dialogen resulterade bland annat i att man målade basketplanen rosa (Bjerde, 2011). Ett liknande projekt har genomförts i Rissne utanför Stockholm där man i dialog med unga tjejer målade en rosa panter på basketplanen, placerade läktare intill, gallrade i buskage samt satsade på belysning av planen (Sundbyberg, 2016).

4.2 Aspekter och verktyg för en genusmedveten gestaltning

Idag jobbar många kommuner med jämställdhet i den fysiska planeringen, det finns checklistor, handböcker och exempel på projekt med olika koncept för jämställdhet i offentliga miljöer (Larsson, 2005, s. 221).

Nedan följer aspekter och verktyg som forskare och praktiker anser viktiga för att skapa offentliga platser

som stimulerar till tjejers användning.

4.2.1 Könsuppdelad statistik

Inom det generella jämställdhetsarbetet och även planering av den fysiska miljön anses könsuppdelad statistik vara ett viktigt verktyg eftersom det synliggör kvinnor och mäns behov, förutsättningar och livsvillkor. När man använder könsuppdelad statistik är det viktigt att inte tolka statistiken om kvinnors och mäns mönster som biologiska livsmönster utan strukturella underordningar. Annars finns risken att man cementerar könsroller och hämmar utvecklingen mot ett jämställt samhälle. Som planerare måste man undersöka varför statistiken visar på ojämställdhet och på vilket sätt planeringen kan bidra till att påverka mäns och kvinnors villkor (Jalakas & Larsson, 2014, s. 96-98).

4.2.2 Dialoger och deltagandeprocesser

Det finns en mängd former av dialoger som kan användas för att alla människor ska komma till tals istället för endast en homogen grupp av vita män (vilket ofta sker på samråd). Jalakas & Larsson (2014) nämner: Studiecirklar: Återkommande möten för samtal mellan tjänstepersoner, politiker och medborgare för att öka förståelsen för varandras verkligheter.

- Fokusgrupper: En form av gruppintervju eller diskussionsforum där medborgare i en homogen grupp får samtala om frågor som planeraren bestämmer.
- SWOT-analys: Står för Strength, Weaknesses, Opportunities och Threats, alltså; Styrkor, Svagheter, Möjligheter och Hot. Här analyserar medborgare och planerare en stadsdel eller ort utifrån ovan nämnda teman som ska resultera i en lista med positiva och negativa aspekter. Risken med den här typen av dialog är att vardagslivsperspektivet inte kommer fram.
- Gåtur: Genom samtal, med boende eller medborgare på en plats, upptäcks direkta upplevelser från ett område. Det ökar möjligheten för deltagarna att komma på viktiga detaljer som man kanske inte tänker på i ett sammanträdesrum.
- Enkät: Genom lättanalyserade frågor och svarsalternativ kan kommuner och planerare få en bred sammanställning av medborgares åsikter och erfarenheter. Fördelen är att många kommer till tals och nackdelen är att andra ämnen än de som enkäten berör inte uppmärksammas (Jalakas & Larsson, 2014, s. 84- 96).

4.2.3 Trygghet och bekväma transporter

För att skapa trygghet lyfts ofta gallring av buskage, trygga gångtunnlar och bra belysning upp. Forskare förespråkar även en god gestaltning av miljöer och platser där många människor uppehåller sig (se bland annat: Gehl 1971, Jacobs, 1961, Grönlund 2013 och Hillier, 2004 i Forsell, Listerborn & Andersson, 2010, s. 29). Arkitekten Annika Schéele (2004, s. 78-79) lyfter behovet av att bygga korta, bekväma och säkra vägar med naturliga träffpunkter som underlättar för både nödvändiga och spontana möten för att skapa trygghet

och smidighet i vardagen.

4.2.4 Centralt läge

Inom hälso- och idrottsforskning lyfter flertalet författare vikten av tillgängliga idrottsplatser i bostadsområden se till exempel; Cale & Harris (2005) och Blomdahl et al (2012). Book (2007) menar att det är viktigt för att stimulera specifikt tjejer till fysisk aktivitet på idrottsplatser.

4.2.5 Färgen rosa

Till färgsättningen av Rosens röda matta i Malmö valdes färgerna rosa och rött. Det var ett medvetet val för att locka tjejer till platsen. På basketplanerna i Rissne och Göteborg användes samma rosa strategi. Genusforskaren Fanny Ambjörnsson (2011) har skrivit en hel bok om färgen och menar att den är ett centralt tema i diskussionen om barn, genus och jämställdhet. Färgen används på kläder, leksaker och i filmer med mera för att sortera genus. Att klä spädbarn i rosa är i princip den enda möjligheten för att beskriva barnets könstillhörighet och i äldre åldrar använder barn färgen för att markera genus för varandra och vuxna. Att rosa sticker ut som en laddad färg blir tydligt i Ambjörnssons studie där tjejer använder färgen för att skapa en gemenskap med varandra och där killar tydligt tar avstånd från allt som är rosa. Det är fult, konstigt och äckligt, de gillar alla färger förutom rosa. Ambjörnsson menar att välja den rosa färgen kan betraktas som att skapa ett eget rum. Unga killar vill inte vara där eller vågar till och med inte vara där av rädsla för att bli ”besmittade”.

4.2.6 Könsoverskridande lek

Könskodade ytor och aktiviteter, såsom bollplaner och fotboll, gör det svårt för tjejer att delta i aktiviteten på skolgården. Dessa ytor får ofta stort utrymme på skolgårdar. Sandberg och Vourinen (2008, s. 27-30 i Rajamäe, 2014, s. 21-22) menar att utemiljön bör uppmuntra barn till samlek genom att locka både tjejer och killar. Genom att använda redskap, material och ytor som inte är könskodade uppmuntras könsoverskridande lek (a.a.). Lekar som både tjejer och killar utför, ofta tillsammans, är rollekar och aktiviteter i naturmiljöer. Material och miljöer som stimulerar dessa lekar och anses könsneutrala är löst material (för kojbygge och rollek) och naturmiljöer (Maxwell, Mitchell & Evans, 2008 i Rajamäe, 2014, s. 22). Ytterligare en aspekt är att stora, öppna ytor kan minska möjligheten till könsoverskridande lek då barn undviker att leka med motsatta könet inför andra. Om de känner sig granskade när de leker könsoverskridande lekar upplever de en risk att bli retade (Hellman och Ärleman-Hagsér, 2011, s.31 i Rajamäe, 2014, s. 22). Karsten (2003, s. 471) menar att rullskridskor, cykling, klätterställningar, sandlådor och dammar inte är könskodade då de brukar användas av både tjejer och killar. Tjejer och killar tenderar även att leka tillsammans med dessa redskap.

Jag har inte hittat studier om könsoverskridande idrott på näridrottsplatser eller skolgårdar. Den spontana idrott som ofta diskuteras är bollsport och beskrivs konsekvent som dominerad av killar. Huruvida redskap

och aktiviteter som inte är könskodade bidrar till könsöverskridande idrott på samma sätt som lek diskuteras i avsnitt 6.4.13.

4.2.7 Många lekmöjligheter och varierad rumslighet minskar konkurrens

Tjejer på förskolor tenderar att leka mer inomhus. Ytor som tjejer nyttjar utomhus tar/får ofta mindre plats än ytor som killar tenderar att använda (Sandberg & Vuorinen 2008, i Rajamäe, 2014, s. 17). Lekplatser med rutschkanor, gungor, klätterställningar, sandlådor och dammar där redskapen upptar lika mycket yta som bollplanen ökar tjejers användning. Tjejer stannar längre och besöker lekplatsen mer frekvent (Karsten, 2003, s. 471). Bland andra Cele (i Löfvendahl, 2010 i Rajamäe, 2014, s. 22) menar att en variation av miljöer, redskap och material leder till till en mer jämställd lek eftersom det leder till fler lekmöjligheter. Om de finns många lekmöjligheter minskar konkurrensen om aktiviteterna och ytorna. Många mindre rumsligheter på samma plats minskar också konkurrensen om utrymmen vilket gynnar tjejers användning (Mistrén, 2008, i Rajamäe, 2014, s. 30).

4.2.8 Välskött

Karstens (2003, s. 471) studie i Holland visar att unga tjejer och flickor tenderar att använda lekplatser mindre om de är dåligt skötta eller trasiga.

4.3 Sammanfattning av gestaltning med jämställdhet som ambition

Eftersom det inte finns en tydlig definition av vad en jämställd plats innebär och då varje plats har olika förutsättningar har kommuner använt sig av olika strategier för att skapa jämställda platser, eller jämställd användning av en plats. I projektet Rosens röda matta satsade kommunen på att enbart fokusera på att locka dit unga tjejer. Det var en strategi för att komma förbi enkelspåriga tankemönster kring vad offentliga platser kan innehålla och hur de kan se ut (Simicici, 2015). I Trelleborg ville man undvika att cementera könsroller genom att skapa en "tjejpals". Målet var istället att skapa en jämställd plats med en inkluderande karaktär som inte var specifikt kodad efter kön. Genom att inte fokusera på vad tjejer gillar utan jobba med inkludering av båda kön hoppas projektgruppen undvika att förstärka föreställningar om vad killar och tjejer gillar att göra (Rue et al, 2016). Ovan nämnda projekt är olika former av experiment i hur man kan stimulera unga tjejers användning av en plats där det inte går att säga om någon är mer lyckad än den andra. Dock är de intressanta fall att följa eftersom planerna av dessa platser varit väl medvetna om kopplingen mellan fysiska strukturer och genus.

Book (2007) har studerat tre näridrottsplatser i Malmö varav en användes av fler tjejer än de andra två. Hon har identifierat fem ledord som är viktiga för att stimulera unga tjejers användning en näridrottsplats: närhet, tillgänglighet, trygghet, attraktivitet och användbarhet.

Avsnittet om verktyg och aspekter för en genusmedveten gestaltning berör lekplatser och metoder för jämställdhet på offentliga platser generellt. Exempel på detta är åtgärder som skapar trygghet, smidig transport, färgen rosa, en mångfald och variation av lekmöjligheter samt tillgänglighet och närhet. Det har varit svårt att hitta konkreta gestaltungsråd för idrottsplatser och hur man stimulerar unga tjejers fysiska aktivitet.

Foto: Malin Croner. Byggnation av Folkhälsoparken i Alby

5. Fallstudien om Alby Folkhälsopark

2014 påbörjades projektet att upprusta Alby Idrottsplats till att bli en ”Folkhälsopark” i centrala Alby i Norra Botkyrka som är en del av Botkyrka kommun. Projektets syfte var att locka en bred målgrupp men specifikt unga tjejer. I detta kapitel presenteras projektet och dess förutsättningar i Alby. För att beskriva bakgrunden och gestaltungsprocessen till Folkhälsoparken använder jag mig av offentliga dokument, nyckelintervjuerna med projektledaren för parken, tillika Idrottschefen och de föreningsaktiva tjejerna samt mina egna minnesanteckningar från arbetet med parken. Genom en noggrann beskrivning av platsen kan läsaren avgöra fallstudiens generaliserbarhet (Denscombe, 2009, s. 69).

5.1 Alby och Botkyrka kommun

Botkyrka kommun ligger söder om Stockholm stad och har ca 90.000 invånare. Kommunens södra delar består mestadels av skog och lantbruk, centralorten är Tumba och ligger 30 minuters resa med pendeltåget från Stockholm central. 1964 påbörjades bebyggelsen av stadsdelarna Fittja, Hallunda, Norsborg och Alby i Norra Botkyrka som har tunnelbaneanknytning.

Figur 2. Norra Botkyrka: Ortofoto raster © Lantmäteriet.

Norra Botkyrka är en del av miljonprogrammet som byggdes mellan 1965-1975. I Alby byggdes flerbostadshus, radhus och småhus. (Botkyrka Kommun, 2016). Till skillnad från kvarterstaden i stadskärnor är miljonprogramsområden ofta funktionsuppdelade i delområden med bostäder, centrum och naturområden. Varje delområde är större än ett klassiskt kvarter i en kvarterstad och binds samman av ett transportnät av gång- och cykelvägar och större bilvägar. Trafikseparering var en bärande idé i miljonprogrammet för att skapa en trafiksäker miljö. Trafiksepareringen har lett till trygga gångvägar som sällan krossar bilvägar men även mörka gångtunnlar, ensliga stigar och att bilen fått stort utrymme i stadsdelarna (Lieberg, 1992, s. 118).

Irene Molina (2005) är kulturgeograf och har studerat den rumsliga segregationen kopplat till klass, kön och etnicitet. Hon konstaterar att miljonprogramsförorter präglas av en, förutom etnisk och socioekonomisk segregation, könsmässig segregation där ensamstående mödrar med låga inkomster är överrepresenterade i miljonprogramsförorter. Alby är ett område där maktförhållanden i form av klassklyftor, könssegregation och etniskt segregation blir synliga då befolkningsgruppen till stor del består av människor med låga inkomster, låg utbildning och hög andel med invandrarbakgrund (Sweco, 2015).

5.2 Varför behövs Folkhälsoparken i Alby?

5.2.1 Ojämlig och ojämställd folkhälsa

Folkhälsan inom Botkyrka kommun är ojämnt fördelad mellan kön och stadsdelar. I en medborgarundersökning som gjordes 2015 skilde sig medellivslängden 5 år mellan olika stadsdelar och man såg kopplingar mellan självskattad ohälsa, övervikt, fysisk inaktivitet, rökning och arbetslöshet, låg utbildning och låg inkomst. I Alby ansåg endast 60 procent av befolkningen att deras hälsa var bra vilket var lägst i kommunen, i hela kommunen var samma siffra 72 procent. Hälsan skilde sig även åt mellan könen. Genomsnittet på sjukersättningsdagar för kvinnor i Alby, 16-64 år, var 15 dagar medan män tog ut 11 dagar. I kommunen i stort såg fördelningen något jämnare ut där kvinnor tog ut 11 dagar medan män tog ut 9 sjukersättningsdagar (Sweco, 2015). Kommunen har formulerat en folkhälsopolicy vars målsättning är att anpassa åtgärder mot låg folkhälsa för de med störst behov. En åtgärd för att förbättra folkhälsan är att öka befolkningens fysiska aktivitet (Botkyrka kommun, 2012b, s. 5).

5.2.2 Ojämlig och ojämställd idrott

Sveriges kommuner och landsting, SKL, genomförde 2010 en genus inriktad budgetanalys av Kultur- och fritidsförvaltningens verksamhet i Botkyrka kommun. Man undersökte vilken effekt fördelningen av resurser hade på samhället och om det skiljde sig åt för män och kvinnor. När man analyserade idrottsverksamheten konstaterades att Kultur- och fritidsförvaltningens största investeringar hade gjorts på en gymnastikhall och

konstgräsplan. Idrottschefen i Botkyrka kommun är kritisk mot att kommunen inte har någon specialhall⁴ för gymnastik trots att det finns två föreningar i kommunen med många medlemmar. Gymnastikföreningarnas medlemmar är 95 procent tjejer. Samtidigt finns det 12 stycken vanliga gymnastikhallar för bollsporter och lika många fullstora konstgräsplaner.

Medverkan i föreningar är också ojämlikt fördelad. Enligt statistik från 2010 var hälften av tjejerna i södra delen av Botkyrka medlemmar i en förening medan en fjärdedel av kvinnliga medborgare i Norra Botkyrka var föreningsmedlemmar (inte specifikt idrottsförening utan alla föreningar) (SKL, 2010, s. 31). 1998 visade statistik från Riksidrottsförbundet att cirka 50 procent av unga tjejer i Stockholm var medlemmar i en idrottsförening vilket skilde sig från Stockholms södra förorter (bland annat Botkyrka) där 20 procent av alla unga tjejer var medlemmar i en idrottsförening. Att tjejer från Norra Botkyrka inte är med i föreningar i lika hög utsträckning som i södra delarna av kommunen kan bero på olika anledningar. Författarna till SKL:s gender budgetanalys menar att idrottsmedverkande kan ha att göra med kulturell bakgrund och att invandrartäta områden därför skiljer sig åt från övriga landet (SKL, 2010 s. 27-31). En annan anledning skulle kunna vara att färre personer i Norra Botkyrka har råd att vara med i föreningar då många boende i Alby tillhör en marginaliserad grupp (Tahvilzadeh, 2014, s. 28-29). Ytterligare en anledning kan vara tillgången till idrottsföreningar. I fotbollsföreningen Konya Spor i Alby är ett av 15 lag tjejlag och föreningen har efterfrågat fler ytor för att möjliggöra träningar för tjejer (Konya Spor, 2016).

I Velazquez studie om kvinnors delaktighet i offentligheten i Fittja i Norra Botkyrka reagerade kvinnorna i studien på kommunens satsningar på idrottsanläggningar som ofta var bokade av ”killars klubbar”. De menade att den etablerade formen av idrott inte tilltalade kvinnor: ”Kvinnor är inte elittänkande. De är mer sociala och mindre intresserade av konkurrens. Man måste jobba för att kvinnor ska känna sig hemma” (Velazquez, 2007, s. 65). Kvinnorna saknade platser att umgås på i vardagen, särskilt inomhus, utan krav på att passa barn (Velazquez, 2007, s. 65).

Kommunen har belyst det faktum att idrotten är ojämställd. I det idrottspolitiska programmet är ett av målen att öka tjejers fysiska aktivitet, framförallt i de norra delarna av kommunen (Botkyrka kommun, 2012a). Folkhälsoparken utgör en del av strategierna för att uppnå målet, tillsammans med trygghetsatsningar på andra idrottsplatser via bemanning, kafeterior, belysning och god översikt (Idrottschefen).

5.2.3 Folkhälsoparken i stadsbyggnadsidén ”Framtid Alby”

Som i alla orter i Stockholmsregionen planeras många bostäder i kommunen, i Alby planerar man att bygga 2000 nya bostäder innan 2040. Under 2007- 2012 pågick arbetet med stadsbyggnadsidén ”Framtid Alby”. Det är ett utvecklingsprogram som visar kommunens vision för hur Alby stegvis skall förändras och förnyas och som bygger på en mängd dialoger med medborgare (Tahvilzadeh, 2014, s. 28-29). I dokumentation från

⁴ En gymnastikhall med gymnastikredskap fast utplacerade i lokalen, fast monterade höj- och sänkbara redskap eller med gropar och mjuka nedslagsytor (Myrsell, 2011).

dialogerna markeras Alby IP som en viktig mötesplats som man vill behålla och utveckla till en ”Sportspark” (Botkyrka kommun, 2011, s. 27).

Ovan nämnda kommunala dokument och målformuleringar (folkhälsopolicyn, det idrottspolitiska programmet, Albys fotbollsförenings efterfrågan om fler ytor och stadsbyggnadsidén Framtid Alby) ledde till att man på Kultur- och fritidsförvaltningen började fundera på hur man kunde utveckla Alby Idrottsplats och samtidigt underlätta för tjejer att träna.

5.3 Folkhälsoparkens mål och kriterier för jämställdhet

Botkyrka kommun formulerade sex mål för utvecklingen av Alby IP.

Alby Folkhälsopark ska...

...Skapas med ambitionen att bli ett unikt och nyskapande koncept vad gäller delaktig och jämställd planering, design och aktivitetsytor på en idrottsplats.

...Sätta Albybon i fokus genom att erbjuda ett utbud med hög lokal angelägenhetsgrad.

...På sikt öka folkhälsan i Alby.

...Ligga i framkant vad gäller digital teknik och miljösmart byggande.

...Välkomna alla men ha barn och ungdomar med speciellt fokus på tjejer som fokusmålgrupp.

...Erbjuda plats för både den organiserade och spontana idrotten/kulturen och mötesformen.

(Projektbeskrivning, 2014).

En relativt stor del av projektets budget utgjordes av Boverkets bidrag för jämställda offentliga miljöer som kommuner och företagare kunde söka mellan 2014-2016. Så här lyder Boverkets bidragsgrundande formulering, som inkluderar hur verket tolkar jämställd offentlig miljö:

Bidrag kan beviljas för åtgärder i form av integrering av ett tydligt jämställdhetsperspektiv exempelvis i gestaltning av mötesplatser och stråk såväl inom- som utomhus. Det är viktigt att åtgärderna är en del av en genomtänkt helhet. Vid prövningen av ansökningar kommer Boverket att uppmärksamma flickors och pojkars perspektiv särskilt. Boverket kommer även att prioritera de projekt som bedöms ha störst positiv effekt på jämställdheten.

(Boverket, 2014, s. 2)

Beskrivningen av vad en jämställd plats innebär är vag vilket gör att det avgörs av bidragstagaren på lokal nivå. Idrottschefen på Botkyrka kommun, tillika projektledaren för Folkhälsoparken, nämnde tre aspekter som han menade skulle bidra till att Folkhälsoparken skulle bli jämställd:

Tjejer ska...

...Känna sig välkomna till parken.

...Känna sig trygga i parken.

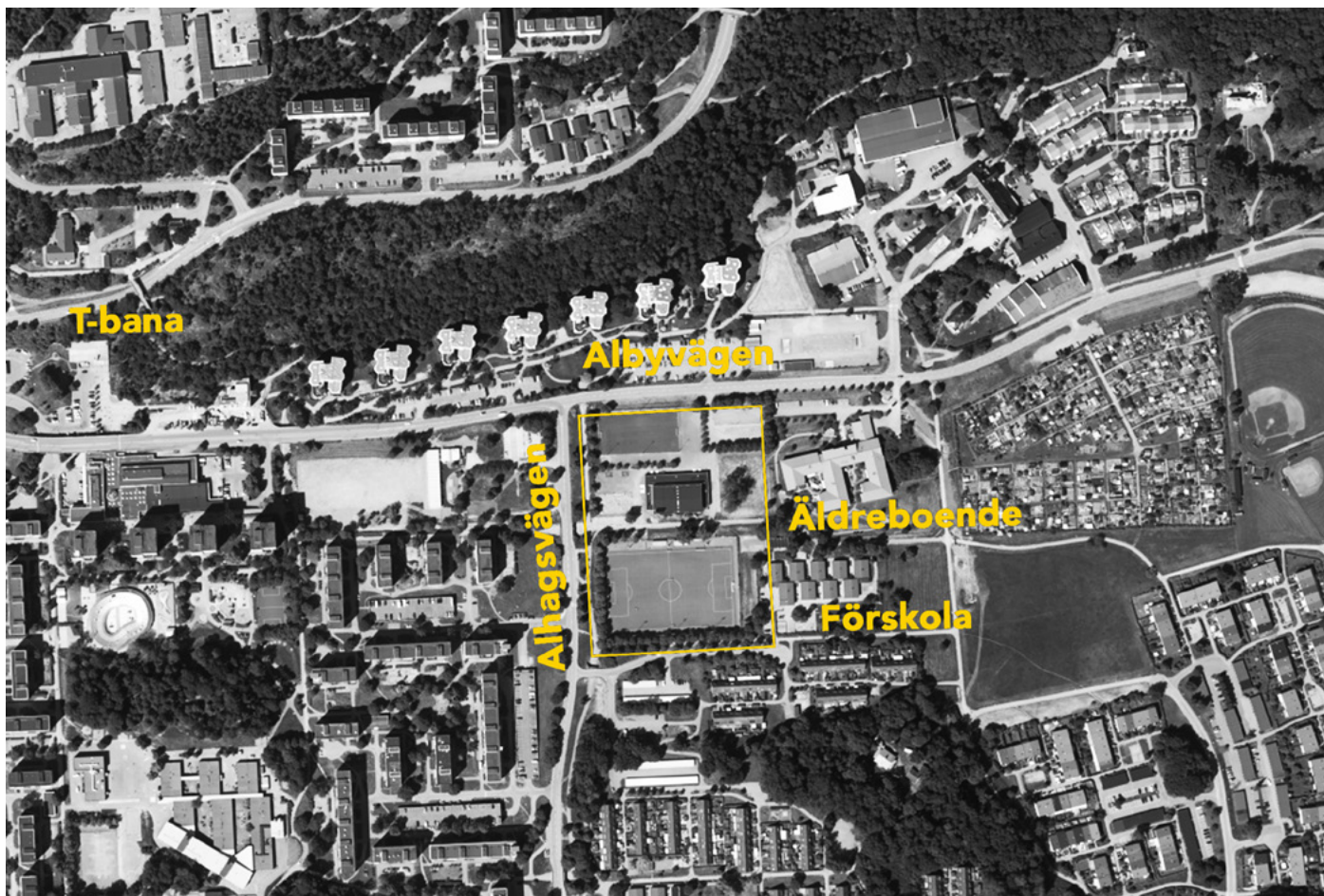
...Känna lust att använda parken.

För att uppnå detta bör man, enligt Idrottschefen, organisera verksamhet som riktar sig mot tjejer, ha bra belysning, gallra i buskage, bemanning, hålla rent och snyggt samt fråga tjejer vad de vill ha för att möta deras behov och skapa en känsla av ”det här är mitt”. Han menar att tjejer och killar ofta gillar samma saker, såsom fotboll, men att tjejer av olika anledningar hindras från att ta plats på fotbollsplanen/basketplanen/gymmet eller dylikt. Han lägger inte jättemycket vikt vid att det ska vara exakt lika mycket tjejer som killar på platsen utan betonar snarare känslan av ”Här vill jag vara”:

På något sätt hoppas man ju att kvinnor som vill träna innan jobbet kan göra det i gymmet på morgonen och att tjejer under skoltid känner att det här är en underbar plats att vara på. Att de vill komma dit på eftermiddagen och sporta och hänga.(Idrottschefen).

5.4 Beskrivning av platsen innan upprustningen

Alby IP, idag Alby Folkhälsopark, ligger fem minuters promenad från tunnelbanan. Idrottsplatsen bestod, och består, av en gymnastikhall, en 11-manna och en 7-manna fotbollsplan med konstgräs samt en gräsmatta med fyra stora popplar. Innan upprustningen fanns två parkeringsplatser, en hel del oanvända asfaltsytor och övergivna sandytor. Intill platsen ligger två större vägar; Albyvägen och Alhagsvägen, ett äldreboende och en förskola.

Figur 3. Folkhälsoparken i Alby. Ortofoto raster © Lantmäteriet.

Alby IP innan uppsrustningen. Foto: Malin Croner

5.4.1 Utemiljön på Alby IP

Fotbollsplanerna utomhus användes frekvent, både spontant och organiserat, och var belysta när det var mörkt. Övriga ytor utomhus gav ett skräpigt intryck och platsen upplevdes som öde, särskilt kvällstid (Projektbeskrivning, 2014). Av ”Albydialogen”, en omfattande medborgardialog som genomfördes 2011, framkom att den stora fotbollsplanen var en viktig mötesplats som många kom långväga ifrån för att besöka. I medborgardialogen framkom även att det verkar ha varit en homogen grupp som använde platsen: ”Vissa tror att de äger fotbollsplanen” var en av kommentarerna om Alby IP (Botkyrka kommun, 2011). De föreningsaktiva tjejerna beskrev i fallstudiens nyckelintervjuer att det ofta var yngre barn som tog plats på planerna vilket gjorde att de inte kunde spela fotboll.

Det kan konstateras att Alby IP var en populär mötesplats men att flera upplevde att fotbollsplanerna var ockuperade av barn eller killar. Det var tydligt att de föreningsaktiva tjejerna som intervjuades upplevde att de inte fick plats på grund av yngre barn och fotbollsforeningen såg att behovet av aktiviteter för tjejer var stort. Gestaltningsmässigt hade utemiljön stor utvecklingspotential med många oanvända asfaltsytor, dålig belysning och slitet intryck.

5.4.2 Gymnastikhallen

Den verksamhet som fanns i gymnastikhallen i Alby IP finns kvar idag, texten i följande avsnitt gäller därmed både före och efter byggnationen av Folkhälsoparken.

Gymnastikhallen används under dagtid av de två grundskolorna i Alby. På eftermiddagar, kvällar och under helger används den av fotbollsforeningen Konya Spor som har träningar för mestadels pojk- och herrlag (ett av

Gymnastikhallen och Alby IP innan uppsrustningen. Foto: Malin Croner

15 lag är för tjejer). I gymnastikhallen finns ett fik som används under matcher och träningar. Föreningen har ett stort engagemang i Alby och bedriver, utöver fotbollsträning, läxläsning. 2007 startade Konya spor och Djurgården spontanfotboll i gymnastikhallen på fredags- och lördagskvällar för att aktivera ungdomar. Verksamheten har sedan dess vuxit och gymnastikhallen är öppen nästan varje eftermiddag/kväll med ledare från fotbollsföreningen (Konya Spor, 2016). De föreningsaktiva tjejerna tyckte att ledarna i gymnastikhallen bidragit till en trevlig stämning och att hallens funktion liknar en "fritidsgård" eller "ett andra hem". Tjejerna besökte gymnastikhallen frekvent. Idrottschefen menade dock att könsfördelningen hos besökarna var "otroligt ruttet beskaffad" (Idrottschefen). Som en strategi för att öka tjejers fysiska aktivitet hölls, och hålls fortfarande, träningar enbart för tjejer med kvinnliga ledare (a.a.).

5.5 Folkhälsoparken blir till

Under mitt praktikarbete på kommunen fick jag i uppgift att göra ett förslag på en utformning av upprustningen av Alby IP som skulle bli Alby Folkhälsopark. Nedan beskrivs gestaltningsprocessens gång och vad det resulterade i.

Utifrån en inventering av befintliga och önskade funktioner och aktiviteter i Alby och med viss bakgrundskunskap om gestaltning med ett genusperspektiv gjorde jag en illustrationsplan som visade förslag på hur olika funktioner skulle placeras i parken. Könsuppdelad statistik från riksidrottsförbundet användes för att identifiera idrotter som nyttjas av tjejer i hög grad och som skulle kunna få utrymme i parken. För att skapa goda förutsättningar för att platsen skulle ha hög angelägenhetsgrad för Albybon identifierades fokusgrupper. De bidrog med åsikter om vad parken skulle innehålla. Möten hölls med var och en av följande grupper under våren 2015.

Konya Spor- några killar från fotbollsföreningen.

Rei Kampsport- några killar från kampsportsföreningen i Alby som var intresserade av att starta aktiviteter i ett utomhusgym.

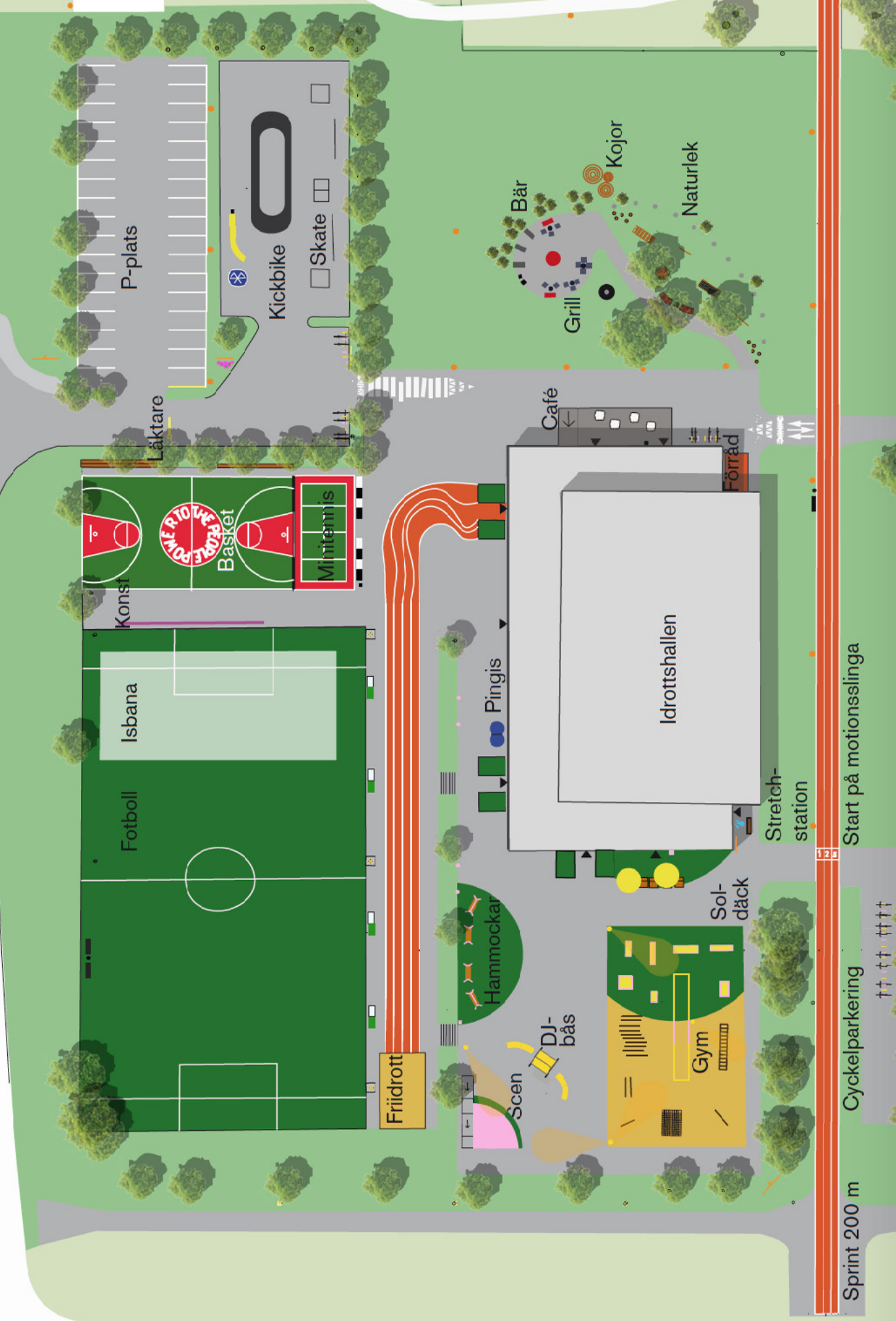
Alby Föräldraförening- två mammor som deltar i en grupp för mammor i Alby.

Förening för pensionärer i området- ett 10-tal pensionärer boende i området.

Föreningsaktiva tjejer- några tjejer som kontaktades via den lokala föreningen Systrar tillsammans och som var idrottsintresserade.

Icke föreningsaktiva tjejer- några tjejer via kontakter på fritidsgården.

Under mötena visades gestaltningsförslaget i form av en illustrationsplan upp (se nästa sida) och funktioner i parken diskuterades. Mötena ledde bland annat till att kampsportsföreningen fick välja redskap till gymmet, fotbollsföreningen efterfrågade bra grillplatser och de unga tjejerna önskade en badmintonyta/tennisyta, isbana, café och bra dansyta. Utifrån dessa samtal gestaltades parken. När gestaltningsförslaget var färdigt producerades bygghandlingar och parken byggdes juli-oktober 2015.

Figur 4. Illustrationsplan av Folkhälsoparken. Bild: Malin Croner.

5.5.1 Gestaltningen av Folkhälsoparken

I detta avsnitt presenteras hur Folkhälsoparken ser ut, vad den innehåller och tankegångar bakom gestaltningen. Gestaltningen av Folkhälsoparken är något spretig men lekfull och annorlunda. Det finns ingen tydlig helhet i hela parken utan olika rumsligheter är utformade på olika sätt. Trygghet genom belysning och överblickbarhet har varit viktiga aspekter att uppfylla i hela parken.

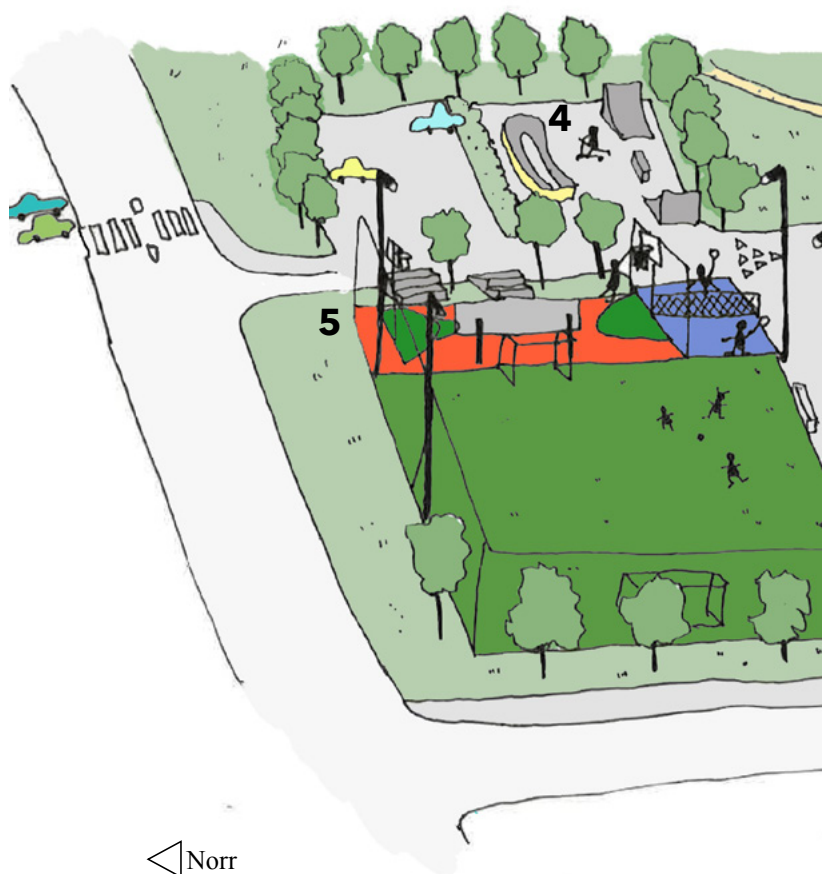
1. Dj-bås. Foto: Malin Croner

4. Kickbike-ramp. Foto: Malin Croner

5. Läktare vid basketplan. Foto: Malin Croner

Figur 5: Fågelperspektiv över parken. Malin Croner.

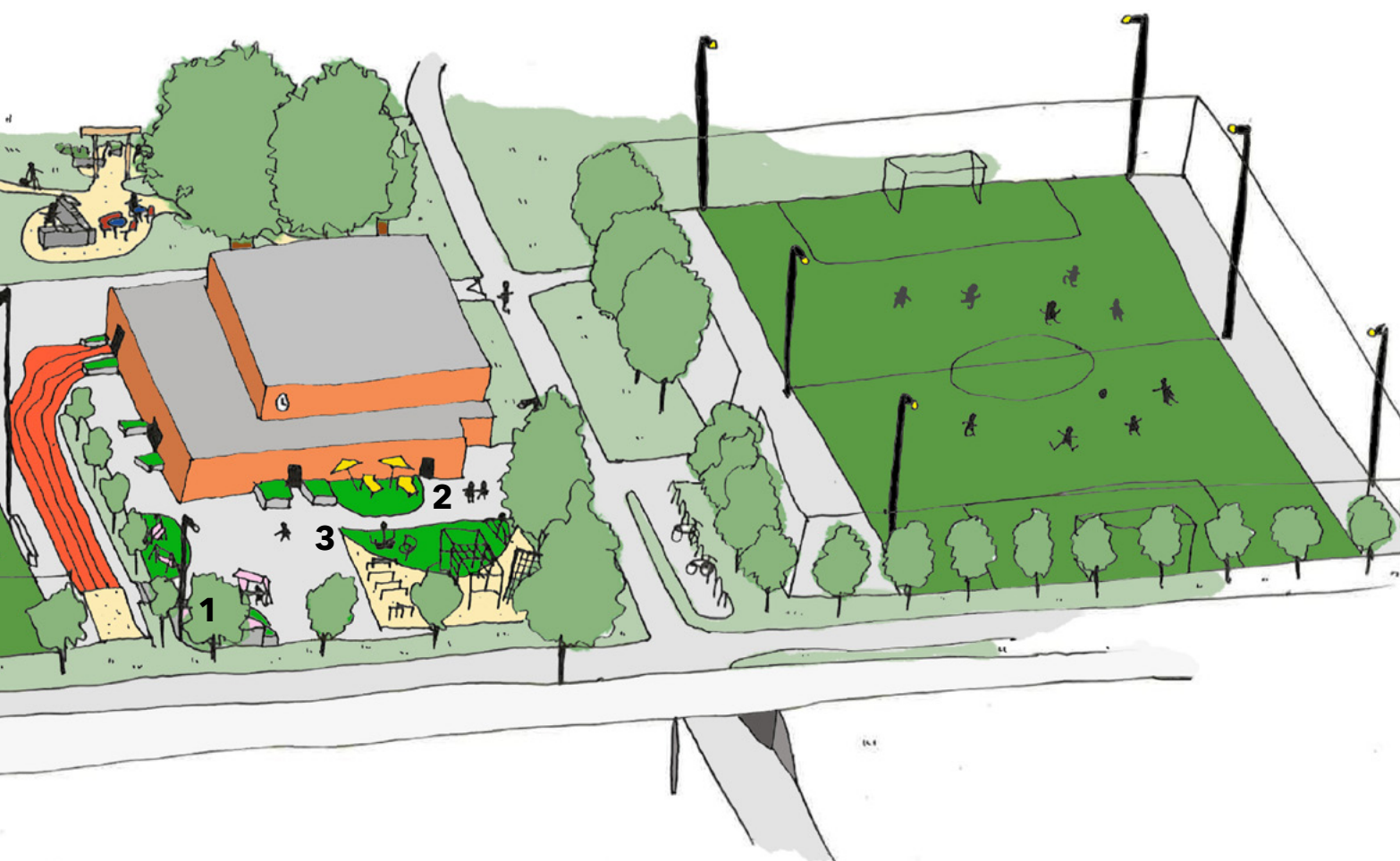

2. Solstolar. Foto: Malin Croner

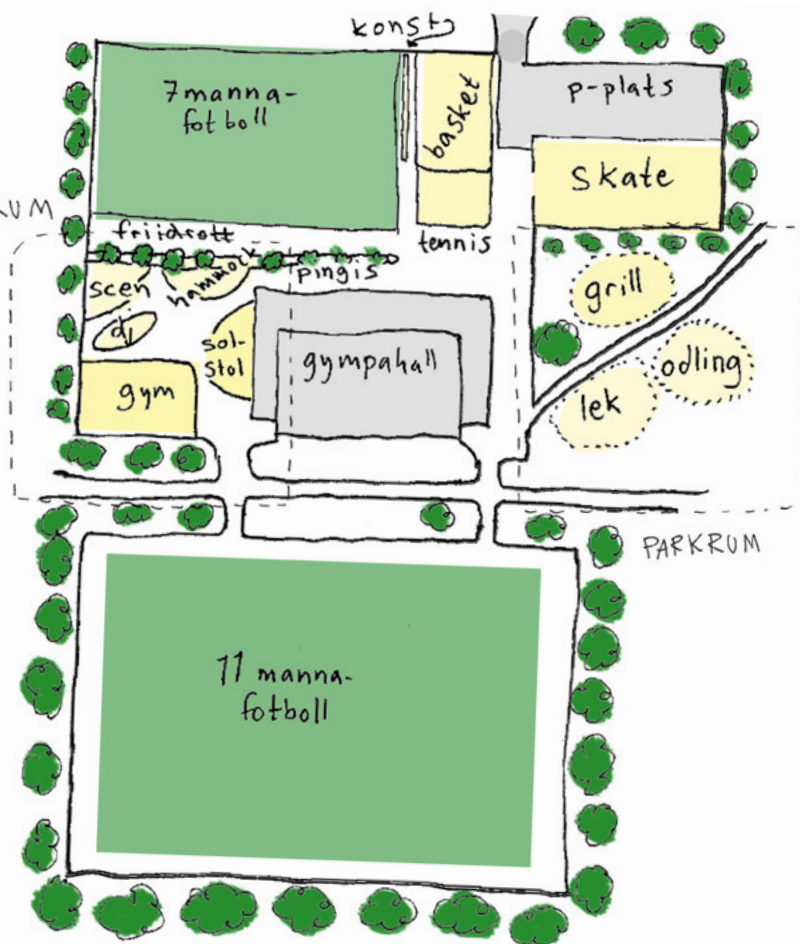
3. Utegym. Foto: Malin Croner

Torgrummet

Väster om gymnastikhallen ligger ytan som jag kallar "Torgrummet" med utegym med parkourbur, hammockar, solstolar, dj-bås och scen. Torgrummet är en stor överblickbar yta i solläge. Konstgräs och färgerna ljusrosa och gult användes för att skapa ett inbjudande rum. Ytan är den första man ser när man går till Folkhälsoparken från Alby centrum. Överblickbarhet, att skapa en fungerande rumslighet och helhet samt trevliga sittytor stod i fokus. Tanken var att blanda tjej-kodade intressen som dans vid scenen med manligt kodade intressen som parkour och föra dem samman i en helhet. Nedan beskrivs de olika delarna.

Figur 7: Situationsplan över parken. Bild: Malin Croner

Torgrummet. Foto: Malin Croner

Gymmet består av en ”parkourbur”; en metallställning där man kan utföra olika övningar med kroppen och ett antal träningsmaskiner försedda med instruktionsskylt. Maskinerna är placerade på konstgräs och tillgängliga för rullatorer och rullstolar. En hinderbana, som är inspirerad av militärövningsbanor med pålar och rep, är placerad på sandytan i gymmet. Under våren 2016 arrangerades tjejträningar med en kvinnlig ledare i gymmet. Passen besöktes av kvinnor mellan 20-40 år med blandad erfarenhet, ledaren trodde inte de hade tränat i gymmet utan en instruktör (Kampsportföreningen REIs ledare).

Hammockar, Dj-bås och gym. Foto: Malin Croner

Hammockarna efterfrågades specifikt i dialogen med de föreningsaktiva tjejerna. Solstolarna är träbänkar som är sköna att ligga på och placerade under två parasoll som även fungerar som regnskydd. Båda sittytorna är placerade på konstgräs i soligt läge med uppsikt över gymmet, dj-båset och scenen.

Dj-båset är ett betong-dj-bås med inbyggda högtalare som man kan koppla in en ljudkälla i. Scenen framför DJ-båset är utformad med en sittvänlig trappa och är tillgänglig för rullstol/rullator via en ramp. Scenen är ca sex kvm stor vilket rymmer en mindre dansgrupp.

Tennisplan och basketplan. Foto: Malin Croner

Basket, tennis och fotbollsplan
Norr om gymnastikhallen ligger en längdhoppsgrop med löparbana, basketplan med konstverk, tennis- och fotbollsplan. Ingen helhet präglar den här delen av parken.

Basketplanen är försedd med en läktare i trä intill en trädrad av oxlar. Planen är av gummiastfalt i rött och grönt och är inspirerad av amerikanska basketplaner, i mittcirkeln är texten ”Power to the people” skriven. Intill basketplanen står ett konstverk på pålar som är gjort av lokala konstnärer som fick i uppgift att skapa en muralmålning inspirerat av basket, tjejer och Alby. Tanken var att skapa en så seriös arena för att inspirera fler att spela på den.

Intill basketplanen anlades en mini-tennisbana med gummiastfalt och nät. Den kan även användas för volleyboll och badminton. Racket finns att låna i gymnastikhallen.

Det finns två fotbollsplaner i Folkhälsoparken, en 11-manna plan och en 7-manna plan. 11-manna planen används mest av fotbollsföreningen Konya Spor och ligger något avskilt från övriga delar av parken. 7-manna planen används mer spontant och ligger i norra delen av parken. Den har mindre mål för 5-manna matcher och är inte inhägnad med stängsel. Båda fotbollsplaner är belysta och har ett flertal bänkar för publik. Bänkar utan ryggstöd är placerade vid 7-mannaplanen, på så sätt kan man vända sig åt olika håll i parken för att få uppsikt.

Löpbana med längdhoppsgrop. Foto: Malin Croner

Med inspiration från Superkilen i Köpenhamn målades löparbanor på asfalten vid fotbollsplanen som spred ut sig i ett lekfullt spagettimönster.

Vid varje dörr på gymnastikhallen står även 5x2 meter stora betongfyllda planteringskärl som gav platsen ett tråkigt intryck. En lågstadielklass fick delta i byggandet av Folkhälsoparken genom att göra mönster i kakel som fick pryda betongklumparna. Ovansidan täcktes med konstgräs, idag används de som sittytor och små scener.

Planteringskärl med kakel. Foto: Malin Croner

Entréer och skate

Entréer till parken markerades på marken med pilar och gå-gubbar som brukar målas på gångbanor. Skate-ytan ligger något avskilt på en före detta parkeringsyta i anslutning till parken. Den består av några mindre ramper, en railing-ställning och en så kallad pump-track som är en ramp för kickbikes. Skateparken är tilltänkt för nybörjare och barn med kickbikes. På ytan står även högtalare som man kan använda med bluetooth samt ett antal bänkar. Ytan är väl belyst och omringad av en oxel-trädrad och en ny buskplantering.

Entré till Folkhälsoparken. Foto: Malin Croner

Parkrummet

På gymnastikhallens östsida ligger huvudentrén till gymnastikhallen med café och terrass. Mellan gymnastiksalen och det intilliggande äldreboendet ligger en gräsmatta med fyra stora popplar där grill, lekplats och odlingar har placerats. På gräsmattan fokuserades på att behålla naturkänslan med de stora popplarna. Jag väljer att kalla denna del av parken för ”Parkrummet”.

Lekplatsen är en hinderbana i naturliknande material inringad av stenbumlingar anpassad för yngre barn eftersom många andra redskap i parken passar äldre barn och ungdomar. På lekplatsen finns även en karusell och studsatta. Intill lekplatsen placerades en grillplats med stolar, bord och stora grillar där mycket mat ryms för fotbollsmatcher och andra event. Lekplatsen och grillytan skiljs åt av en genväg mellan äldreboendet och gymnastikhallen. Odlingslotterna, som förvaltas av olika föreningar kopplade till platsen, ligger intill lekplatsen. Tanken var att skapa ett slags utomhuskök där barnen kunde leka medan föräldrarna umgicks med varandra. Grillarna används oftast under helgerna enligt arbetsledaren för parkpersonalen.

Lekplatsen. Foto: Malin Croner

5.6 Fallstudiens resultat

I kommande kapitel redogörs för resultatet av fallstudien om Alby Folkhälsoparken. För metod och tillvägagångssätt se avsnitt ”2.2 Fallstudie”.

Först besvaras fallstudiens frågeställningar: ”Vem använder Folkhälsoparken?” och ”Vad gör killar respektive tjejer i parken?” genom kvantitativt material från mina observationer och parkpersonalens räkningar av besökare. Därefter avhandlas ”Hur upplever unga tjejer Folkhälsoparken?” med det kvalitativa materialet från mina spontanintervjuer och nyckelintervjuer. Avslutningsvis presenteras och diskuteras fallstudiens resultat gällande hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet på en idrottsplats tillsammans med kunskap från litteraturstudien.

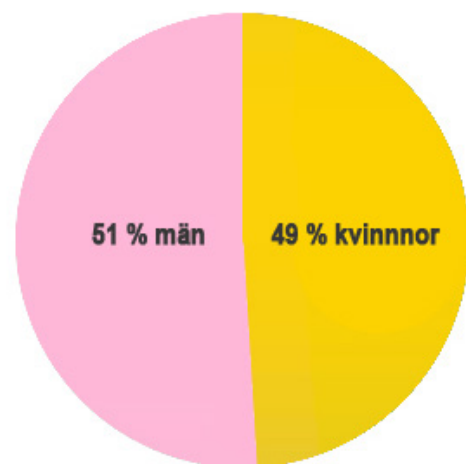
5.6.1 Vem använder Folkhälsoparken?

Nedan redovisas resultatet av parkpersonalens räkning och mina observationer som visar könsfördelningen mellan de spontana besökarna i hela parken.

Figur 8. Parkpersonalens räkningar av besökare. Diagram: Malin Croner.

Parkpersonalen registrerade totalt 112 spontana besökare under tre dagar. 49 var tjejer/kvinnor och 63 var killar/män. Det innebär att det var 44 procent tjejer/kvinnor i parken och 56 procent killar/män som registrerades i parkpersonalens observation.

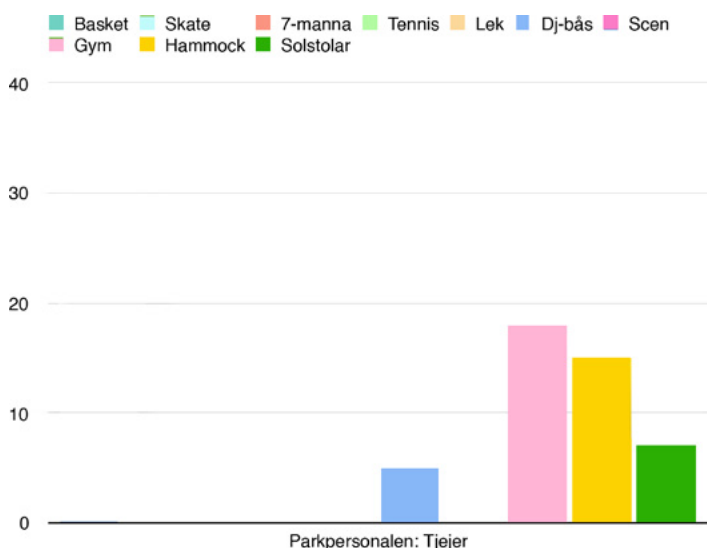
Figur 9: Mina observationer: Diagram: Malin Croner.

Under mina 10 observationsrundor observerade jag totalt 154 spontana besökare, 76 var tjejer/kvinnor och 78 var killar/män. Det innebär 49 procent tjejer/kvinnor och 51 procent killar/män.

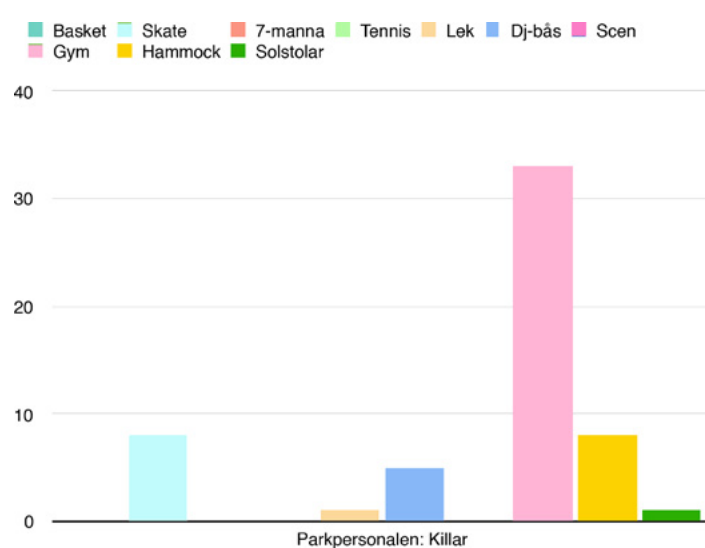
Parken tycktes användas av både tjejer och killar med en ganska jämn fördelning. Observationerna i båda undersökningarna gav liknande resultat vilket ökar trovärdigheten hos resultatet. Men skiljer sig killars och tjejers användning åt?

5.6.2 Vad gör killar respektive tjejer i Folkhälsoparken?

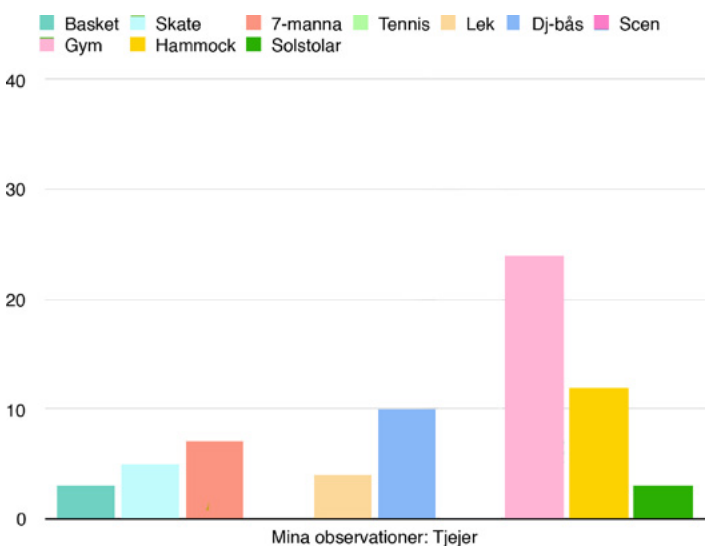
När parkpersonalen räknade spontana besökare noterade de även vad de gjorde i parken, likaså gjorde jag. Till skillnad från resultaten om spontana besökare i hela parken skiljer sig resultatet av parkpersonalens och mina observationer om vem som gör vad i parken åt.

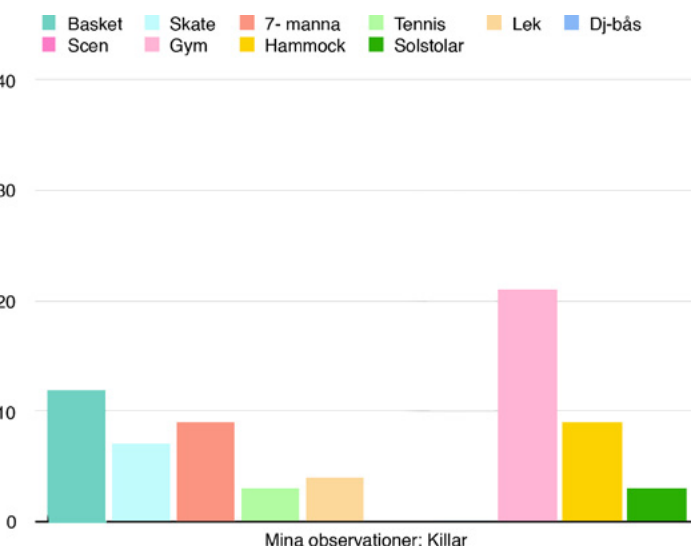
Figur 10: Parkpersonalens räkningar av besökare, tjejer.
Diagram: Malin Croner

Figur 11: Parkpersonalens räkningar av besökare, killar.
Diagram: Malin Croner

Figur 12: Mina observationer, tjejer. Diagram: Malin Croner

Figur 13: Mina observationer, killar. Diagram: Malin Croner

Gemensamt för resultaten från parkpersonalens och mina observationer är att kvinnor var majoriteten av användarna på hammockarna och solstolarna; 71 procent kvinnor (parkpersonalen) respektive 57 procent kvinnor (mina observationer). I båda undersökningar var gymmet den yta som flest besökare använde spontant. Killar ägnade sig åt fler antal aktiviteter än tjejer.

I mina observationer noterade jag att de som tränade spontant i gymmet främst var unga vuxna och äldre personer i pensionsåldern, ungefär lika många kvinnor som män. När det var mörkt var det dock enbart män i gymmet. Mina observationer visade även att den spontana användningen av skateytan och fotbollsplanerna var relativt jämförbart; 41 procent kvinnor (skate), respektive 43 procent kvinnor (fotboll). Något som är anmärkningsvärt då dessa aktiviteter brukar nyttjas av en klar majoritet killar (Blomdahl et al, 2012).

Resultaten av undersökningarna visar att den största skillnaden i användningen av parken inte berodde på kön utan av vem observationen genomfördes. Att resultaten skiljer sig åt kan bero på att observationerna genomförts under olika tidpunkter på dygnet. På eftermiddagarna ökade antalet spontana aktiviteter då fler personer var lediga. Skillnaden kan även bero på att undersökningen är liten vilket gör osäkerheten stor. Dessutom finns det utrymme för tolkning av vad en spontan besökare är. Besökare i sällskap med skola, fotbollslag eller annan organiserad aktivitet var inte spontana besökare men ibland nyttjades exempelvis gymmet efter ett träningspass. Då var det upp till observatören i parkpersonalen att tolka om personen var där spontant eller inte.

5.6.3 Hur upplever tjejer parken?

I nyckelintervjuerna och spontanintervjuerna (jag har enbart spontanintervjuat unga tjejer i parken) berättade tjejerna att de upplevde att parken användes både av tjejer och killar i blandade åldrar. Alla upplevde att killar spelade mer fotboll än tjejer samtidigt som alla var överens om att mängden aktiviteter, personalen och besökarna i parken samt att det var nytt och fint gjorde att de gärna, och ofta, besökte Folkhälsoparken.

Marwa, 16: Jag går dit för att de är trevliga människor där. Som hänger i parken liksom.

Najma, 17: Alltså jag bor i Alby så jag bor ju nära. Men om jag inte hade gillat det så hade jag inte kommit. Jag kommer på grund av människorna som kommer dit och de som jobbar och om det var jätteskitigt så hade jag inte gått dit. Men det är jätterent. Jag är ju där två gånger i veckan och jag har aldrig sett skräp på marken. Jag förstår inte hur de håller det så rent? Du vet, alla kommer ju dit! ...Personalen (fotbollsföreningen och vaktmästaren) har skapat en bra stämning. De ger allt till dem som kommer dit.

(Från nyckelintervju med de föreningsaktiva tjejerna).

De upplevde att det större utbudet av aktiviteter gjorde det lättare att spela fotboll och/eller basket sen Folkhälsoparken byggdes. Det blev helt enkelt mindre konkurrens om ytor.

Najma, 17: Men ofta när man var på Alby IP (innan upprustningen) var det för tajt. Det var för mycket människor och ungdomar. Vi hade inte möjlighet att sitta ner, det fanns inte

möjlighet att göra något och vi bara stod upp hela tiden. Det var för tråkigt. Vi ville inte gå dit, Alby IP förlorade på det.

Marwa, 16: Men nu har vi faktist sittplatser och sånt. Den där musikplatsen (dj-båset) har dragit till sig barnen så då kan vi spela fotboll.

(Från nyckelintervju med de föreningsaktiva tjejerna).

Varför tror ni tjejer kommer hit?

Aya, 12: Det är närmre och det finns mycket saker att göra. Det finns inte så många parker som har så här mycket saker att göra. Det finns ju två fotbollsplaner och en basketplan.

Nadja, 8: Ja, och löpbana.

Miriam, 11: Jag tror tjejer tränar här för att tjejerna gillar basket och killarna gillar fotboll, så då är det bra att det finns en basketplan och en fotbollsplan.

Är det lätt att samsas om ytorna?

Alla: Jaa, alla kan samsas

(Från spontanintervju i parken).

En nackdel som nämndes i nyckelintervjuerna var att det var svårt att använda parkourburen eftersom få tjejer visste hur man skulle använda den. Det bidrog till att killar använde den mer vilket verkade ”skrämmande” tjejer. Najma, 17 (en av de föreningsaktiva tjejerna) upplevde att gymmet mest användes av killar:

Kvinnor kommer dit men ändå har det blivit såhär machostil. Bredvid de där träningsmaskinerna så finns det sådana konstiga grejer som ingen använder. Parkourgrejerna. Det är bara massa killar som hänger där och hänger upp och ner och vill visa sig. Men maskinerna, till dem går man bara, läser på skylten: ’Jaha nu ska jag göra såhär’ och så gör man det. Det är mycket enkelt, man behöver inga förkunskaper.

En annan negativ åsikt rör skate-ytan och dialogprocessen. Najma verkade nästan provocerad av skate-ytans existens.

Sen var det här med skaten. Jag sa till Idrottschefen (på mötet inför byggandet av parken) att ingen kommer använda skaten. Och ingen använder den ju! Jag har bott i Alby i 17 år jag har sett en person åka skateboard. En person.

Av hennes uttalande att döma verkade hon känna sig besviken på att man inte lyssnade på hennes omdöme i dialogprocessen. I mina och parkpersonalens observationer har dock flera besökare av skate-ytan noterats. Jag observerade flera yngre barn, både tjejer och killar, med kickbike och på cyklar. Att man upplevde skate-ytan som oanvänd kan bero på att den ligger lite avsides. Andra redskap som sällan användes, såsom scenen, ligger på en yta där många befann sig vilket gjorde att den kändes mindre öde och oanvänd.

Tjejerna jag har pratat med besökte parken på grund av personalen och stämningen som verkar ha funnits på platsen innan Folkhälsoparken byggdes. Upprustningen har lett till mindre konkurrens om ytorna eftersom det finns fler. Trots satsningar på att skapa ett utegym för olika behov (handikappsanpassat, parkourbur och hinderbana) var killarnas närvaro påtaglig vilket verkade få tjejerna att känna sig obekväma.

5.7 Sammanfattning av fallstudien om Alby Folkhälsopark

Botkyrka kommun initierade en upprustning av Alby IP då man konstaterat att folkhälsan och idrottsverksamheten var ojämnt fördelad i Alby. Med fokus på att tjejer skulle känna sig välkomna till platsen hölls möten med lokala föreningar och grupper i Alby som fick bidra med åsikter och önskemål på redskap och funktioner. Målsättningen med gestaltningen av parken var att den skulle upplevas som lekfull och inbjudande.

Resultatet av räkningarna av spontana besökare i parken visar på en jämställd användning med nästan lika många manliga som kvinnliga besökare. Enligt parkpersonalens och mina observationer var utegymmet det som användes mest av spontana besökare. Tjejer umgicks på hammockarna och solstolarna i högre grad än killar och killar utförde fler antal aktiviteter än tjejer. Antalet spontana aktiviteter ökade på eftermiddagen. Tjejer upplevde att det var trevlig stämning i parken och att det fanns mycket att göra. Parken upplevdes som en mötesplats där tjejerna kände sig välkomna och trygga. Trots satsningar på att skapa ett utegym för olika behov (handikappsanpassat, parkourbur och hinderbana) var killarnas närvaro påtaglig vilket fick en av tjejerna att känna sig obekvämt att träna i utegymmet.

Foto: Malin Croner. Byggnation av Folkhälsoparken i Alby

6. Diskussion och slutsats

Detta kapitel inleds med en diskussion av fallstudiens resultat gällande hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet på en idrottsplats och kunskap från litteraturstudien. Därefter diskuteras vilken betydelse förhållningssättet till jämställdhet har för val av strategier när planerare och landskapsarkitekter arbetar med en ambition att skapa jämställda platser.

6.1 Hur kan man stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet?

Fallstudiens resultat som berör uppsatsens huvudfrågeställning: ”Hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet?” kommer nu presenteras och diskuteras tillsammans med teorier och kunskap från litteraturstudien. Folkhälsoparken utgör ett konkret exempel på hur olika aspekter och verktyg fungerat i praktiken.

6.1.1 Stort behov av en mötesplats och idrottsplats i Alby

Till att börja med krävs en behovsanalys av stadsdelen för att planera för angelägna aktiviteter/funktioner i området. Det verkar som att Folkhälsoparken fyllde ett behov i Alby då de flesta jag intervjuat är glada över att något nytt har byggts i stadsdelen. Att parken inte konkurrerar med andra mötesplatser i stadsdelen kan i sig vara en anledning till att människor besöker platsen. Under mina besök i Folkhälsoparken satt det nästan alltid människor i solstolarna eller hammockarna. I parkpersonalen räkning av besökare och mina observationer var tjejer i majoritet på hammockar och solstolar. Vaktmästaren upplevde att platsen kring gymmet och dj-båset (där hammockarna och solstolarna står) har blivit en viktig samlingsplats i Alby.

Att många besökte parken kan även bero på att det just i Norra Botkyrka fanns god utvecklingspotential för mötesplatser, särskilt för tjejer som saknar aktiviteter utomhus (Andersson, 2002). Velazquez (2007) studie om kvinnor i Fittja (grannföret) visar att kvinnorna saknar en mötesplats där de känner sig hemma. Behovet av gratis, lättillgänglig träning som tjejer känner sig bekväma att använda är större i Alby än på andra platser. Dels eftersom ensamstående mödrar med låga inkomster är överrepresenterade i miljonprogramsförorter (Molina, 2005) och dels då unga tjejer inte är lika delaktiga i idrottsföreningar som i andra stadsdelar (SKL, 2010).

Flertalet författare så som Cale & Harris (2005), Blomdahl et al (2012) och Book (2007) lyfter vikten av idrottsplatser i bostadsområden. Andersson (2002) menar att idrottsplatser är en del av kategorin ”organiserade och aktivitetsbaserade rum”. De präglas ofta av ett vuxenstyrt föreningsliv men det finns även utrymme för spontanitet och självorganisering vilket är viktigt för en fungerande ungdomsoffentlighet.

6.1.2 Könsuppdelad statistik

Under planeringen av Folkhälsoparken användes nationell, könsuppdelad statistik på spontanidrottsplatser och idrott för att belysa behovet av en idrottsplats som även tjejer använder (Blomdahl et al, 2012 och Botkyrka kommun, 2012a).

I projektet användes även Riksidrottsförbundets könsuppdelade statistik på organiserade idrotter för att hitta jämställda sporter (ungefär lika många kvinnliga medlemmar som manliga). Tanken var att det skulle ges möjlighet att utöva dessa sporter i parken. Basket är ett exempel på en jämställd sport men undersökningar visar att det inte garanterar en jämn könsfördelning för spontana brukare (Blomdahl et al, 2012).

Göteborgs stad och Sundbybergs kommun var troligtvis medvetna om detta då de i samtycke med tjejer i Biskopsgården och Rissne målade basketplanerna rosa som ett försök att uppmuntra tjejer till spontant basketspel.

6.1.3 Deltagandeprocesser och dialoger

Dialoger och andra former av deltagandeprocesser är vanligt inom projekt med ambitionen att öka jämställdheten på offentliga platser (se till exempel: Björnsson, 2013, Rue et al, 2016, Bjerde, 2011 och Sundbyberg, 2016). Genom olika former av dialoger kan kvinnors erfarenheter lyftas istället för att försvinna i en mansdominerad bransch och samhälle (Larsson, 2006). Även Lieberg (1992) lyfter vikten av undersöka olika ungdomars önskemål och intressen för att planera angelägna mötesplatser för ungdomar.

Likaså användes dialoger inför byggandet av Folkhälsoparken. I nyckelintervjuerna med de föreningsaktiva tjejerna som deltog framkom att de delvis kände sig besvikna på resultatet. Vissa av deras idéer, såsom ett inomhusgym, var för dyra. Andra idéer var svår att kombinera med andra fokusgruppers intresse, såsom kampsportföreningen som utformade gymmet. Kampsportsföreningen efterfrågade en militärhinderbana och parkourbur vilket få tjejer verkade känna sig bekväma att använda. Användningen av gymmet visade på hur olika tjejer och killars användning av en plats kan se ut och hur de olika intressen hos fokusgrupperna krockade. I det här fallet är det möjligt att ett gemensamt möte mellan grupperna hade bidragit till ökad förståelse gentemot varandra samt en utformning som kunnat fungera bättre.

Kopplingen mellan genus och offentliga platser är komplicerat och det kan vara för mycket begärt att ungdomar skall inneha en typ av expertroll inom jämställdhet på offentliga platser. Däremot kan de bidra med information om hur de som individ upplever en plats. I Malmö stad fick unga tjejers deltagande i planeringen och gestaltningen av Rosens röda matta en stor roll. En av tjejerna som deltog i gruppen som utformade platsen har uttryckt att de fick oproportionerligt stort ansvar för utformningen. En arkitekt eller planerare som stöd i processen hade bidragit till att platsen blivit ännu bättre och användas av fler (Siminic, 2015). I reflektionen kring Övre i Trelleborg menade kommunen att det fanns en diskrepans mellan vad deltagarna i dialogen sa och hur de agerade på platsen. Rörelsemönster och aktivitet skilde sig åt beroende

på kön vilket ungdomarna själva inte var medvetna om. Projektgruppen menar att för att öka förståelsen av hur platser används bör dialoger kompletteras med deltagande observationer (Rue et al, 2016). Botkyrka kommun hade en förhoppning om att själva deltagandet i utformandet av parken skulle leda till att tjejerna kände sig mer välkomna och hemma på platsen. Idag känner sig många bekväma på platsen men inget i min fallstudie indikerar att det beror på själva deltagandet i dialoger utan på grund av personal, god stämning och roliga aktiviteter. Att aktiviteterna tilltalar många kan förvisso bero på önskemål som framkom i dialogen.

För att upptäcka angelägna funktioner/redskap/aktiviteter är en analys av området och dialog med boende och brukare viktigt. Dialogmetoden med fokusgrupper kan vara bra då alla kommer till tals i mindre grupper. Med olika grupper finns dock risken att intressen och åsikter skiljer sig mellan fokusgrupperna och att förståelsen dem emellan uteblir.

6.1.4 Geografiskt läge

Med vardagslivsperspektivet är ett centralt läge i bostadsområdet viktigt för föräldrar. Eftersom kvinnor lägger mer till på det obetalda arbetet i hemmet och omhändertagandet av barn innebär en idrottsplats i bostadsområdets centrala delar mer tillgänglig träning för kvinnor i högre grad än män (Jalakas & Larsson, 2014).

Lieberg (1992) delar upp offentliga platser som ungdomar använder utifrån hur de är rumsligt organiserade. En av dessa kategorier av platser är gränzonen mellan delområden i bostadsområden eller stadsdelar. De utgör ofta viktiga mötesplatser och platser för spontan aktivitet för ungdomar. Book (2007) som studerat näridrottsplatser i Malmö menar att ett sådant läge kan ha positiv påverkan på en jämställd användning av en idrottsplats. En av de unga tjejer jag spontanintervjuade i Folkhälsoparken trodde att många tjejer använde parken för att den låg nära bostaden:

Varför tror ni att tjejer kommer till parken då?

Miriam, 11: Det är närmre och det finns mycket saker att göra.(...) Tjejerna kanske inte har haft en plats som ligger såhär nära att spela (basket) på.

Folkhälsoparken är belägen mellan ett bostadsområde, ett äldreboende och en förskola. Det centrala läget underlättar kvinnors vardagsliv och tillgängliggör vardagsträning. Belastningen på föräldrarna minskar även då barn och unga kan röra sig självständigt i området och inte behöver skjuts till parken. Närhet till fysisk aktivitet verkar även bidra till att unga tjejer i området besöker idrottsplatserna mer.

6.1.5 Annorlunda gestaltning och funktioner

Eftersom unga tjejer nyttjar utemiljöer och ägnar sig åt idrottsliga aktiviteter i lägre grad än killar (Matthews et al, 2000 och Andersson, 2002) kan det vara viktigt att tänka annorlunda kring gestaltningen för att

stimulera unga tjejers användning av en idrottsplats. Rosens röda matta i Malmö är en annorlunda form av aktivitetsyta vilket även var ett av målen med projektet (Björnson, 2013). Näridrottsplatsen Gröningen i Malmö är en annorlunda näridrottsplats i det avseendet att den gestaltats som en del i en park och den används av fler tjejer än liknande platser i Malmö (Book, 2007).

Torgrummet i Folkhälsoparken, det vill säga; utegymmet, dj-båset, hammockarna och solstolarna, är färgsatta och placerade för att fungera i en helhet tillsammans. Utformningen gjordes för att en person som sitter på sittytorna ska bli inspirerad att träna. Jag har svårt att avgöra på vilket sätt utformningen av platsen påverkade användningen men Vaktmästaren tror att helheten på platsen har bidragit till att många generellt använder platsen:

Konstgräset är viktigt, och det runt omkring. Det är väldigt bra genomtänkt.(...) Det har helt enkelt blivit en samlingsplats. Här kommer familjerna, de sitter här (hammockarna), de lite äldre tränar där (gymmet) kanske en unge springer o spelar fotboll. En annan grillar. Det har blivit en samlingsplats för alla åldrar, inte en viss ålder.

De redskap som är annorlunda och inte finns på andra platser i kommunen har inspirerat tjejerna jag har intervjuat till användning. Dj-båset har nämnts av samtliga tjejer som roligt. Många barn och unga har använt det under mina observationer. Ofta lyssnade de på musik medan de klättrade och satt på, och i, båset. De föreningsaktiva tjejerna trodde att Dj-båset och utegymmet lockade många besökare, inte bara från Alby, eftersom dessa redskap inte finns någon annanstans:

Marwa, 16: Alby IP (Folkhälsoparken) har gym och det finns inte i Norsborg, Fittja eller Hallunda. Det är därför man kommer till Alby för det finns saker här som inte finns i andra områden.

De fyra unga tjejer som jag spontanintervjuade och som spelade i ett basketlag upplevde att det var många tjejer som spelade basket i parken jämfört med innan. Innan Folkhälsoparken byggdes besökte de aldrig parken men nu var de där ofta.

Miriam, 11: Jag brukar se ganska många tjejer här o så.

Varför tror ni att det är så?

Nadja, 8: Det är närmre och det finns mycket saker att göra. Det finns inte så många parker som har så här mycket saker att göra. Det finns ju två fotbollsplaner och en basketplan.

Layla, 10: Det fanns ingen basketplan här innan.

Det fanns en basketplan innan Folkhälsoparken byggdes men den var mycket sliten. Satsningen på gestaltningen och kvalitén på basketplanen verkar ha inspirerat tjejerna till att använda den. Likaså kan man tänka sig att satsningen på utformningen av parken har bidragit till trivsel på platsen vilket verkade tilltala tjejerna. Inspirerande och nytänkande gestaltning av idrottsplatser krävs för att idrottsplatser ska sticka ut och därmed inte enbart locka unga killar.

6.1.6 Mindre konkurrens

Uttalandet ovan vittnar även om att variationen av aktiviteter bidrog till mindre konkurrens om de olika ytor. Karsten (2003), Mistrén (2008 i Rajamäe, 2014) och Cele (i Löfendahl, 2010 i Rajamäe, 2014) menar att minskad konkurrens om redskap och ytor genom en mångfald och variation av rumsligheter och redskap är viktigt för att tjejer ska ta plats på skolgårdar och lekplatser. Detsamma verkar gälla i Folkhälsoparken:

Layla, 10 : Jag tror tjejer kommer hit för att tjejerna gillar basket och killarna gillar fotboll, att det finns en basket plan och en fotbollsplan. (Från spontanintervju i parken).

Även de föreningsaktiva tjejerna tyckte att mindre konkurrens om ytor har bidragit till att de använder parken mer:

Najma, 17: Jag brukade gå till Alby IP för jag gillar att idrotta och så. Men vi brukade inte få så mycket plats för det var massa småbarn på fotbollsplanen. Men nu har den där musikplatsen (dj-båset) dragit till sig barnen så då kan vi spela.

För att minska på konkurrensen om aktiviteterna på idrottsplatsen är en stor yta som möjliggör en variation av aktiviteter och rumsligheter viktigt. Storleken på rumsligheterna kan också spela roll vilket diskuteras i nästa avsnitt.

6.1.7 Små rumsligheter

Tjejer tenderar umgås tajt i mindre grupper (Lieberg, 1992). Tjejer på förskolor leker mer inomhus och på mindre ytor (Sandberg & Vuorinen 2008, i Rajamäe, 2014). Eventuellt präglars tjejers spontana fysiska aktivitet av samma tendens. Detta var något som en av de föreningsaktiva tjejerna nämnde i nyckelintervjuerna:

Marwa, 16: Det finns vissa som har slöja och så, de tycker det är obehagligt att träna med massa män. De kanske skulle få ett ställe där det är lite täckt med väggar. Som inomhus men ute.

Kommentaren initierar att just kvinnor med slöja tycker det är obehagligt att träna inför män vilket jag inte åtar mig att kommentera. Istället hänvisar jag till Young (1990), Anderson (2002) och Cele (2009) som samtliga konstaterat att unga tjejer och kvinnor begränsar sin fysiska aktivitet på offentliga platser på grund av medvetenhet om den egna kroppen. Enligt Young (1990) använder tjejer sin kropp mer begränsat i idrottssammanhang än killar, bland annat på grund av att de är mer medvetna om sitt utseende. Att utforma platser för fysisk aktivitet som inte är alltför exponerade kan därmed gynna tjejer. Små rumsligheter kan även bidra till att killar och tjejer leker mer med varandra. Hellman och Ärleman-Hagsér (2011 i Rajamäe, 2014) menar att stora överblickbara ytor hindrar barn från könsöverskridande lek vilket eventuellt även är applicerbart på idrottsplatser.

Små och många rumsligheter kan minska konkurrensen om ytor på en plats vilket öppnar upp för att olika grupper kan nyttja platsen. En inte så exponerad yta kan bidra till att tjejer känner sig mer bekväma att träna på en offentlig plats och att barn leker mer könsöverskridande. Dock kan det vara svårt att kombinera med en trygg utformning av en plats.

6.1.8 Trygghet

Trygghet en viktig aspekt för att stimulera unga tjejer till fysisk aktivitet. Känsla av otrygghet hindrar tjejer och kvinnor från att vistas på offentliga platser och barn från leka utomhus (Book, 2007, Jalakas & Larsson, 2014 och Hvitfeldt, 2016).

Både vaktmästaren och de unga tjejerna i nyckelintervjuerna menade att ledarna från fotbollsföreningen bidrog till trygghet.

Najma, 17: Det är ju liksom nån där 24/7. Du vet skolorna brukar ha idrott där sen är det öppet från 19 och det stänger typ vid 23-tiden. Så man vet att det är jättetryggt där. Ingen förstör något.

Det verkar som att personalen har lyckats skapa en god stämning som spred ett gott rykte om parken som i sin tur lockade ännu fler till parken. Detta bekräftade de föreningsaktiva tjejerna:

Najma, 17: Alby IP är inte så nära centrum. Så jag tror inte att folk råkar gå förbi utan jag tror att det är mer som 'har du varit där en gång då vill du komma dit igen'.

Marwa, 16: Ja...många snackar om Alby IP.

Najma, 17: Det har alltid varit så (innan upprustningen också). Att man vill gå till Alby IP.

Jacobs (1965) och Miller (1989) i Lieberg (1992) menar att det kan skapas en informell social kontroll om olika slags människor vistas på en plats tillsammans. Genom att placera olika funktioner intill varandra kommer människor med olika ärenden besöka platsen. En god gestaltning av miljöer gör att många

människor kommer uppehålla sig på platserna (se bland annat: Gehl 1971, Jacobs, 1961, Grönlund 2013 och Hillier, 2004 i Forsell, Listerborn & Andersson, 2010). Om en plats attraherar och lockar många olika typer av människor känner sig unga tjejer tryggare vilket lär öka deras användande:

Marwa, 16: Jag går dit för att de är trevliga människor där. Som hänger i parken liksom (...) Och att det syns att det är folk där, det gör att det drar dit människor.
(Från nyckelintervjun med de föreningsaktiva tjejerna).

Enligt Vaktmästaren i parken bidrar tryggheten till att olika människor kommer dit:

De som kommer hit känner igen ansikten, de kan träna tryggt och det är rent. Och det bidrar till att både barn, unga, vuxna, tjejer, killar och äldre kan komma hit och träna. Till och med från andra sidan av kommunen, Södra sidan, finns det några som kommer hit och tränar.

Lofland (1998, i Andersson, 2002) menar att offentliga platser är en viktig arena för integration. Kan hända är Folkhälsoparken en sådan arena. Det goda ryktet, bemanningen, att det är snyggt och rent samt de olika funktionerna i parken var enligt Vaktmästaren bidragande till att personer med olika ålder, båda kön och från olika platser besöker Folkhälsoparken.

Lieberg (1992) lyfter vikten av att planera för olika ungdomars önskemål och intressen i ett bostadsområde. En variation och mångfald av aktiviteter och mötesplatser istället för ett fåtal, större enheter bidrar bland annat till att minska risken för att ungdomar begår kriminella handlingar. De föreningsaktiva tjejerna jämförde med Norsborg som de upplevde som otryggt och att det inte fanns något att göra där:

Marwa, 16: Jag tycker det skulle vara bra om det fanns något i Norsborg. För barnen och vi unga har ingenting att göra där. Plus att barnen i Centrum... de står där och pundar. Om vi hade haft en plats där ungdomar kunde vara så skulle det vara trevligare i centrum.

Andra åtgärder som bidrar till en ökad upplevd trygghet är bra belysning, gallring av buskage och att placera funktioner intill gångstråk där människor rör sig (Schéele, 2004). Belysning och gallring nämndes inte av besökarna i Folkhälsoparken men jag bedömer att fler hade upplevt parken som otrygg om uppsikten och belysningen varit dålig. Under mina kvällsobservationer när det var mörkt lekte fyra tjejer mellan 8-12 år vid dj-båset och scenen medan deras mammor satt i hammockarna intill. Tjejerna berättade att de ofta var där vid den tiden. Dj-båset, scenen och hammockarna var väl belysta. Placeringen av utegymmet intill gångvägen verkar också ha bidragit till känslan av trygghet. Trygghetskänslan kan ha ökat på gångvägen eftersom någon ofta uppehåller sig i gymmet och gymmet känns tryggt eftersom människor ofta passerar platsen. Jag upplever att utegym ofta placeras i naturområden då naturen berikar träningsupplevelsen men ur en trygghets- och tillgänglighetssynpunkt är det inte optimalt.

En mångfald av aktiviteter och funktioner bidrar till att olika människor besöker platsen och att olika människors intressen stimuleras. Det kan leda till trygghet i form av en informell kontroll av varandra, integration mellan olika grupper och minskad kriminalitet. Gestaltningssmässigt spelar belysning, gallring och placering av funktioner troligtvis roll men dessa aspekter nämns sällan i intervjuer. Mitt intryck från fallstudien är att främst bemanning och andra besökare av parken bidrog till trygghetskänsla. Trots att många beskrev Folkhälsoparken som trygg spelade tiden på dygnet roll för tjejers respektive killars användning.

6.1.9 Temporal aspekt

Parkpersonalens och mina observationer om vad tjejer respektive killar gjorde i parken skilde sig åt vilket kan bero på studiens omfattning men naturligtvis även tidpunkterna för observationerna. Under eftermiddagar och kvällar när fotbollsträningar pågick och de flesta var lediga befann sig många i parken. Att många befann sig i parken kan ha påverkat könsfördelningen på brukarna. I mina undersökningar, som genomfördes under eftermiddag och kväll, var den spontana användningen av skateytan och fotbollsplanerna relativt jämförbart; 41 procent kvinnor (skate), respektive 43 procent kvinnor (fotboll). Skate och fotboll brukar annars vara ytor där en klar majoritet av brukarna är killar (Blomdahl et al, 2012). Kan hända beror det på att aktiviteten på platsen lockade fler tjejer till fysisk aktivitet.

Unga tjejers användning av en plats skiljer sig åt beroende på tid på dygnet (Cele, 2009 och Karsten 2003). När det var mörkt var det inga kvinnor eller unga tjejer i gymmet utan endast killar och män. Den temporala aspekten spelade roll för tjejers användande av platsen trots att många upplevde den som trygg. Det tyder på att parken kvällstid fortfarande upplevdes som otrygg.

Det är inte bara tjejers egenupplevda trygghet utan även föräldrars upplevelse av trygghet som spelar roll (Matthews et al 2000). En av de föreningsaktiva tjejerna beskriver hur hon hörde en mamma låta sin 7-åriga dotter vara ensam i Folkhälsoparken kl. 18.00:

Marwa, 16: Så jag frågade henne hur kan du lita på det? Hon sa: 'Hittills har det inte hänt någonting dåligt i Alby IP (Folkhälsoparken), de som hänger där är bra människor, vaktmästaren har koll på barnen och folk som är där har koll på området, hon kan komma hem när hon vill, jag litar på området'. Men jag bor i Norsborg... Min lillasyster kan inte gå ut efter kl 20. Vi får panik. För det är där allt händer. Botkyrkahallen (gymnastikhall i Norsborg), det är bara ungdomsskolor där, du kan inte se en enda tjej där.

Eftersom parken var bemannad och hade gott rykte verkade föräldern känna sig trygg att lämna barnet senare på dygnet.

6.1.10 Trafik

Utformningen av miljonprogramsförorter som Alby präglas av trafikseparering vilket gör att barn kan röra sig mellan bostaden och andra platser utan att passera bilvägar. Cale & Harris (2005) menar att många föräldrar inte låter barn leka utomhus på grund av rädsla för bland annat trafikolyckor. Även Andersson (2002) lyfter vikten av bra, trygga gång- och cykelvägar för ungdomars självständighet och möjlighet att kunna röra sig i området utan att föräldrar behöver vara oroliga. Detta är en av styrkorna med Alby och Folkhälsoparkens läge. Dock har trafiksepareringsidealet även bidragit till en hel del gångtunnlar som upplevs som otrygga. Intill Folkhälsoparken ligger två, genom att skapa siktlinjer mot dessa gångtunnlar hade trygghetskänslan kunnat öka.

6.1.11 Välskött

I spontanintervjuerna menade många att de ofta stannade till i Folkhälsoparken då det var rent och snyggt. En av de föreningsaktiva tjejerna menar att hon bland annat trivs i parken då det är välskött. Enligt Karsten (2003) är god skötsel en aspekt som är viktig för att tjejer ska leka på lekplatser. Min studie indikerar att det även gäller för idrottsplatser.

En välskött plats signalerar att någon tar hand om den vilket innebär att den inte är övergiven. Det indikerar att människor befinner sig på platsen vilket jag tror bidrar till att den upplevs som mer trygg.

6.1.12 Organiserad idrott som bidrar till och spontan fysisk aktivitet

Den fysiska aktivitet där utövarna blev svettiga och/eller andfådda skedde mest i form av fotboll, basket, skate och i gymmet. Enligt mina observationer, nyckelintervjuerna och spontanintervjuerna verkar det som att organiserad idrott bidrog till spontanidrott.

Fotbollsträningarna genererade liv och rörelse i parken, jag observerade hur fotbollsspelare och anhöriga till fotbollsspelare nyttjade gymmet, basketplanen och grillplatsen under och efter fotbollsträningarna och matcherna. När gym och andra idrottsplaner ligger intill fotbollsplanen finns en möjlighet för föräldrar/syskon att träna medan barnen har fotbollsträning. Med ett genusperspektiv innebär det att kvinnor och tjejer gynnas eftersom de i högre utsträckning än män har ansvar för barnen (Jalakas & Larsson, 2014). Parken upplevdes som trygg och inbjudande under fotbollsträningarna/matcherna eftersom det var mycket aktivitet på flera ytor. Aktiviteten i sig lockade ännu fler besökare som inte hade en koppling till fotbollsträningen.

Basketplanen användes enligt parkpersonalen mest av långa män i 20-30 års åldern. Under mina observationer observerade jag i princip bara män som dribblade lite själva eller spelade i större grupper, ofta tillsammans med små barn. I nyckelintervjuerna och spontanintervjuerna framkom dock att de tjejer som spelade basket i organiserad form brukade nyttja planen.

Marwa, 16: Jag spelade i basketlag förut. I flera år, sen slutade jag men nu har jag börjat spela spontant igen via Alby IP.

(Från nyckelintervju med de föreningsaktiva tjejerna).

Miriam, 11: Vi tränar basket fyra gånger i veckan.

Aya, 12: Och sen går vi hit och tränar haha.

(Från spontanintervju i parken).

Kampsportsföreningen REI höll organiserade träningspass för tjejer, både nybörjare och erfarna, på söndagsmorgonar. Ledaren för passen menade att hon inte trodde att deltagarna skulle ha tränat själva i utegymmet:

Just tjejträningen handlar mycket om gemenskap, där tjejerna föredrar att träna i grupp och gärna ha en instruktör. Man kan uppleva att det är svårt att vara kreativ. Jag tror att man måste jobba mer med stärkande aktiviteter, normalisera träning och få det att vara roligt. Ta bort prestationsångesten och få det att bara få vara. Mer uppstyrd träning som är öppna för allmänheten.

Jag har inte undersökt om deltagarna i passen började träna spontant, på egen hand i utegymmet men genom organiserade pass ökade kunskapen, och därmed möjligheten, att träna själv.

På olika sätt bidrog den organiserade idrotten till spontan fysisk aktivitet i parken. Dels genom fotbollsträningen som bidrog med liv och rörelse i parken vilket verkade inspirera till spontan aktivitet. Under fotbollsträningar nyttjades till exempel skate-ytan relativt jämställt. Dels genom erfarenhet och kunskap från basketträningar och gym-pass som gjorde tjejer bekväma att träna spontant.

6.1.13 Användbarhet

Book (2007) menar att användbarhet är viktigt för att stimulera unga tjejers fysiska aktivitet. För de som är ovana vid att utöva fysisk aktivitet på offentliga platser underlättar det om det är tydligt vad man ska göra på platsen. En av de föreningsaktiva tjejerna menade att det var viktigt när hon skulle träna på utegymmet:

Najma, 17: Men maskinerna, till dem går man bara, läser på skylten: 'Jaha nu ska jag göra såhär' och så gör man det. Det är mycket enkelt man behöver inga förkunskaper.

Hon jämförde maskinerna med parkourburen som hon upplevde som svår att använda. Däremot visste killar i högre utsträckning hur man kunde använda buren viker bidrog till att det de föreningsaktiva tjejerna upplevde att gymmet mest användes av killar:

Najma, 17: Kvinnor kommer dit men ändå har det blivit såhär machostil. I parkourgrejerna är bara massa killar som hänger upp och ner och vill visa upp sig.

Karsten, (2003) och Sandberg & Vourinen (2006, i Rajamäe, 2014) förespråkar könsöverskridande aktiviteter för att fler tjejer ska nyttja lekplatser och skolgårdar. För att stimulera könsöverskridande lek bör könskodade element undvikas. Istället är fantasi-skapande material och miljöer bra då de stimulerar rollek. Tjejer och killar leker också ofta tillsammans i naturmiljöer (Maxwell et al, 2008, i Rajamäe, 2014). Hellman och Ärleman-Hagsér (2011 i Rajamäe, 2014) menar även att stora överblickbara ytor hindrar barn från könsöverskridande lek. På lekplatser kan ovan nämnda faktorer bidra eller hindra könsöverskridande lek men för att stimulera tjejer till fysisk aktivitet verkar användbarhet vara viktigare. Ytor som basketplaner och utegym används spontant oftast av killar (Blomdahl et al, 2012) och kan därmed tolkas som manligt kodade men om de är enkla att använda verkar tjejer vara benägna att använda dem.

För att stimulera unga tjejer till fysisk aktivitet tror jag att det är viktigt att ha en så låg tröskel som möjligt till olika aktiviteter. Användbara redskap och ytor samt att det är tydligt hur man ska använda dem bidrar till att tröskeln till fysisk aktivitet på offentliga platser sänks. Detta bekräftades i fallstudien där delarna med otydligt användning; scenen, parkourburen och naturlekplatsen användes av få tjejer. Samtidigt verkar inspirerande och annorlunda gestaltning vara viktigt för att tjejer ska lockas till att använda en plats. Användbarhet och annorlunda gestaltning kan stå i konflikt med varandra vilket jag tror är viktigt att ha i åtanke vid gestaltning av en idrottsplats.

6.1.14 Lek

Användandet av lekplatser är en viktig förutsättning för att unga ska lära sig använda offentliga platser senare i livet. Att stimulera unga tjejer till lek kan i förlängningen leda till att de känner sig bekväma på idrottsplatser och andra offentliga platser (Karsten, 2003 och Book, 2007). Lieberg (1992, s. 163) spekulerar i om ungdomar tenderar att umgås på de platser de besökte som barn. Om så är fallet ökar chansen att unga utövar fysisk aktivitet i Folkhälsoparken om de besökte den som barn.

Själva lekplatsen nyttjades betydligt mindre än gymmet som lekplats, där var det mest barn under fem år i sällskap med föräldrar förutom när det var riktigt varmt och soligt. Då sökte sig många till skuggan under popplarna. Jag observerade lika många tjejer som killar i lekplatsen vilket kan ha att göra med att många icke-könskodade material och redskap användes (Maxwell et al, 2008 i Rajamäe, 2014).

Barn i 5- 12 års åldern vistades mycket i parken, både med föräldrar och med kompisar. I nyckelintervjuerna berättade både vaktmästaren, parkpersonalen och de föreningsaktiva tjejerna att många barn och ungdomar lekte på ställningarna och maskinerna i gymmet och med dj-båset. Något som jag även observerade i mina observationer. Detta kan bero på att ytan kring dessa redskap är överblickbar och med en mångfald av funktioner. Det finns sand och konstgräs för de yngsta, parkourställningen är en ganska utmanande

klätterställning för de lite äldre barnen och föräldrarna kan träna samtidigt som de har koll på barnen i dj-båset eller på fotbollsplanen. I intervjuerna framkom att vaktmästaren och de föreningsaktiva tjejerna tyckte att det hade varit bra om lekplatsen låg intill gymmet eftersom man då kunde kombinera lek och träning. I och med att kvinnor tar hand om barn i högre utsträckning än män kan en lekplats intill gymmet specifikt gynna kvinnor. När Velazquez (2007) intervjuade kvinnor i Fittja om mötesplatser i stadsdelen menade de att nästan alla mötesplatser som kvinnor brukar besöka också är till för barn, såsom exempelvis öppna förskolan.

Det bör finnas mötesplatser där kvinnor känner sig välkomna som inte riktar sig mot barn. Om alla platser där kvinnor umgås också är platser för barn finns det en risk att könsroller cementeras. Att placera en lekplats intill ett gym med syftet att göra det jämställt är därmed problematiskt. Samtidigt underlättar lek i kombination med exempelvis ett utegym för föräldrars vardagsträning.

6.1.15 Sammanfattning och slutsats om hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet på en idrottsplats

Punkterna nedan sammanfattar viktiga aspekter och verktyg för att stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet genom gestaltning av idrottsplatser. I diskussionen framstod vissa aspekter och/eller verktyg som motsatta varandra vilket jag tror är viktigt att reflektera över.

- Dialog

För att upptäcka angelägna och annorlunda funktioner/redskap/aktiviteter är en analys av området och dialog med boende och brukare viktigt. Inspirerande och nytänkande gestaltning av idrottsplatser krävs för att idrottsplatser ska sticka ut och därmed inte enbart locka unga killar. Dialogmetoden med fokusgrupper kan vara bra då alla kommer till tals i mindre grupper. Med olika grupper finns dock risken att intressen och åsikter skiljer sig mellan fokusgrupperna och att förståelsen dem emellan uteblir.

- Centralt läge

Med vardagslivsperspektivet är ett centralt läge viktigt för föräldrar. Närhet till fysisk aktivitet verkar även bidra till att unga tjejer nyttjar idrottsplatserna i högre grad. Det är dessutom viktigt för ungdomar och barn som har begränsade resmöjligheter.

- Variation av aktiviteter och rumsligheter

För att minska på konkurrensen om aktiviteterna på idrottsplatsen är en stor yta som möjliggör en variation av aktiviteter och rumsligheter viktigt. Små rumsligheter och en inte så exponerad yta lyfts upp i forskning för att underlätta könsöverskridande lek och kan bidra till att tjejer känner sig mer bekväma att träna på en offentlig plats. Dock är det svårt att kombinera med en trygg utformning av en plats.

- Trygghet

Att det känns tryggt är viktigt för unga tjejers användning av en idrottsplats. I fallstudien av Folkhälsoparken framkom att parken upplevs som tryggare än andra platser i kommunen. Bemanning och att många människor befann sig på platsen var anledningar till att den upplevdes som trygg. God skötsel bidrog också till att tjejer trivdes i parken.

- Användbara redskap och tydliga instruktioner

Användbara redskap och ytor och att det är tydligt hur man ska använda dem bidrar till att tröskeln till fysisk aktivitet på offentliga platser sänks. Samtidigt verkar inspirerande och annorlunda gestaltning vara viktigt för att tjejer ska lockas till att använda en plats. Användbarhet och annorlunda gestaltning kan stå i konflikt med varandra och jag tror att det är viktigt att ha detta i åtanke vid en gestaltning av en idrottsplats.

- Kombinera organiserad och spontan idrott

En kombination av organiserad idrott och spontanidrott bidrar till ökad spontanidrott och tjejers fysiska aktivitet. Den organiserade idrotten kan inspirera, sprida kunskap om träning och skapar liv, rörelse och trygghet på platsen vilket lockar fler. Under fotbollsträningar, när många befann sig i Folkhälsoparken, nyttjades till exempel skate-ytan relativt jämställt.

- Lek

En lekplats på, eller intill, en idrottsplats bidrar till att barn får en vana att besöka platsen samt lär sig nyttja en offentlig plats. Lek i kombination med träning underlättar även för föräldrars vardagsträning. Eftersom kvinnor tar hand om barn i högre grad än män gäller detta kvinnor i högre utsträckning. Att placera en lekplats intill ett gym med syftet att göra det jämställt är dock problematiskt då det innebär att cementera könsroller. Kvinnor bör kunna träna, på samma sätt som män, utan att behöva bevaka sina barn.

6.2 Att skapa en "jämslälld plats"

I denna uppsats har jag sammanställt kunskap om planering och gestaltning av utemiljön för en mer jämslälld användning av det offentliga rummet. Utifrån ett konkret fall har aspekter och verktyg för att stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet diskuterats. Ett av uppsatsens mål var att hitta nya infallsvinklar på hur man kan stimulera unga tjejer till spontan fysisk aktivitet. Det är svårt att säga om arbetet har bidragit med nya infallsvinklar men sammanställningen av befintlig kunskap och fallstudien om Alby Folkhälsoparks användning kan förhoppningsvis bidra till att fler inom landskapsarkitekturpraktiken blir medvetna om problemet.

Ett intressant dilemma för planerare som arbetar med ett genusperspektiv är hur man ska förhålla sig till begreppet jämslälldhet. Larsson (2005) lyfter bristen på definitioner och specifikationer av åtgärder för att uppnå jämslälldhet i det offentliga rummet som en av anledningarna till att samhällsplaneringen fortfarande speglar en ojämställd maktstruktur. Samtidigt menar hon och Jalakas (2014) att man inte bör använda ett målinriktat begrepp som "jämslälldhet" utan istället applicera ett genusperspektiv på samhällsplaneringen. Genom att undersöka kvinnors och mäns traditionella erfarenheter, värdera dessa som likvärdiga och inte använda könskodade begrepp som "tjejers intressen" kan man undvika cementering av könsroller och arbeta för en förändrad framtid (Jalakas & Larsson, 2014). Under arbetet med Rosens röda matta i Malmö fokuserade man på att skapa en plats som tilltalade tjejer. Eftersom "kill-platser" redan finns i form av näridrottsplatser behöver tjejer en "egen" plats. Risken med en sådan strategi är att könskodade, uppdelade platser blir mindre trygga eftersom de används av en specifik grupp människor. Det riskerar även att cementera könsroller. Strategin bryter inte upp killars dominans på näridrottsplatser utan håller isär könen på olika platser. Under arbetet med Övre i Trelleborg fokuserade man istället på att skapa en neutral och inkluderande plats. En sådan strategi riskerar att inte göra någon skillnad på användningen och könsfördelningen. Ovan nämnda strategier i Rosens röda matta och Övre har olika för- och nackdelar. Strategierna kan påverka tjejers användning på olika sätt. Jag tror inte att en specifik strategi är bättre än någon annan utan att det snarare är viktigt att testa olika vägar för att arbeta med en genusmedveten gestaltning av det offentliga rummet.

Under arbetet med Alby Folkhälsopark definierades inte begreppet en "jämslälld plats" men diskussionen om hur man skulle kunna stimulera unga tjejer till fysisk aktivitet pågick. Åtgärder som genomfördes för detta ändamål var dialog som bland annat resulterade i att tjejers önskemål om många "häng-ytor" och musikspelare förverkligades. I gestaltningen låg stort fokus på trygghet och att platsen skulle ha en inbjudande och lekfull karaktär. Förhoppningen var att dessa åtgärder skulle locka fler tjejer till platsen och att de skulle känna sig trygga och välkomna. Många av de aspekter och verktyg som diskuteras i avsnitt 6.1 ökar inte enbart unga tjejers fysiska aktivitet utan lockar människor av båda kön och olika åldrar. Ökad trygghet, inspirerande utformning och stora, variationsrika ytor är inte något som enbart unga tjejer tycker om. Hur man stimulerar unga tjejer till spontan fysisk aktivitet på idrottsplatser verkar delvis handla om att bryta upp den homogena användningen (av unga killar) som präglar idrottsplatser idag.

6.3 Framtida forskning

Frågan är om idrottsplatser som nyttjas av fler än enbart unga killar (åldersmässigt och könsmässigt) bidrar till att specifikt unga tjejer känner sig mer bekväma att använda platsen? I framtida studier ser jag ett stort värde i att jämföra olika näridrottsplatsers användning och att fortsätta studera tjejers spontana fysiska aktivitet. Forskare har undersökt vilka aspekter i utformningen av lekplatser och skolgårdar som påverkar tjejers användning. På samma sätt vore det intressant att fortsätta studera hur de aspekter som nämnts i uppsatsen påverkar användningen av idrottsplatser.

Ytterligare en forskningsfråga skulle kunna beröra näridrottsplatsers påverkan på folkhälsan över tid. Alby Folkhälsopark var en av Botkyrka kommuns strategier för att förbättra folkhälsan. Kan en idrottsplats i ett bostadsområde påverka människors motionsvanor tillräckligt för att folkhälsan förbättras?

7. Referenser

7.1 Publicerade referenser

Ambjörnsson, F. (2011) *Rosa -den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.

Andersson, B. (2002) *Öppna rum- om ungdomarna, staden och det offentliga livet*. Diss. Göteborgs Universitet. Göteborg.

Bjerde, S. (2011) Ny näridrottsplats i Biskopsgården. *Vårt Göteborg*, 5 oktober.

Björnson, M. (2013) Rosens röda matta- Stadsplanering för tjejers villkor. *Plan, tema: barn och unga*, vol. 5-6, s. 10-15.

Blomdahl, U., Elofsson, S. & Åkesson, M. (2012) *Spontanidrott för vilka?* Stockholms Universitet. Stockholm: Stockholms Stad.

Book, K. (2007) Många små dörrar utan dörrvakt. *Centrum för idrottsforskning*, vol. 3. Tillgänglig: <https://jcea.agr.hr/volumes.php?lang=en&search=Article%3A145> [2016-11-01].

Boverket (2014), *Information om stöd till utvecklingsprojekt för jämställda offentliga miljöer i städer och tätorter*, Stockholm: Boverket.

Botkyrka kommun (2011) *Favoritplatser- Dialogresultat*. Botkyrka: Botkyrka kommun. Tillgänglig: <http://www.botkyrka.se/SiteCollectionDocuments/Favoritplatser.pdf> [2016-10-14].

Botkyrka kommun (2012a) *Idrottspolitiskt program*. Botkyrka: Botkyrka kommun. [Broschyr] Tillgänglig: http://www.botkyrka.se/SiteCollectionDocuments/Idrott%20fritid%20och%20natur/Idrottspolitiskt%20program%20_webbversion.pdf [2016-11-10].

Botkyrka kommun (2012b) *Folkhälsopolicy*. Botkyrka: Botkyrka kommun. Tillgänglig: http://www.botkyrka.se/SiteCollectionDocuments/Idrott%20fritid%20och%20natur/Idrottspolitiskt%20program%20_webbversion.pdf [2016-11-10].

Botkyrka kommun (2016) *Botkyrkas historia*. Tillgänglig: <http://www.botkyrka.se/kommunochpolitik/ombotkyrka/kommunfakta/Botkyrkas-historia> [2016-09-28].

Boverket (2016) *Beviljade stöd*. Tillgänglig: <http://www.boverket.se/sv/bidrag--garantier/alla-bidrag-stod->

och-garantier/stod-till-utvecklingsprojekt-for-jamstallda-offentliga-miljoer/beviljade-stod// [2016-10-13].

Cale, L. & Harris, J. (2005) *Exercise and young people: issues, implications and initiatives*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Cele, S. (2009) Genus, identitet och förväntningar- unga kvinnors upplevelser av parker. *Geografiska notiser*, vol. 3, s. 157-165.

Dock, M. (2014) Hur förverkligas kommissionens arbete inom stadsplanering? *Socialmedicinsk tidskrift*, vol. 5, s. 489-497.

Domosh, M. & Seager, J. (2001) *Putting women in place*. New York: The Guildford Press.

Denscombe, M. (2009) *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Dovborn, C. & Trondman, M. (2007) Bollhegemoni och genusregim. *Idrottsforum.org*. Tillgänglig: http://www.idrottsforum.org/articles/trondman/genusboll/dovborn_trondman070328.html [2016-10-11].

Elinder, S. L. & Faskunger, J. (2006) *Fysisk aktivitet och folkhälsa*. Huskvarna: Folkhälsoinstitutet. (Statens folkhälsoinstitut R 2006:13).

Engquist, E., Larsson, C. & Pelin, K. (2012) *Stadens rumsliga påverkan på hälsa*. Malmö: Malmö stad. (Ett diskussionsunderlag framtaget för Kommission för ett socialt hållbart Malmö).

Fagrell, B. (2005) Den handlande kroppen. Flickor, pojkar, idrott och subjektivitet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, vol. 1, s. 65-80.

Fahlén, J. (2007) *Näridrottsplatser och spontanidrott*. Stockholm: Handslaget. (2007:9).

Flyvbjerg, B. (2003) *Fem missförstånd om fallstudieforskning*. Statsvetenskaplig tidskrift, vol. 106. Tillgänglig: <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/2087> [2016-09-25].

Forberg, G. (2005) Den genderiserade staden. I: Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B. & Scholten, C. (red). *Speglingar av rum*. Stockholm: Symposion. s. 19-36.

Forsell, R., Listerborn, C., Andersson, M. (2010) *Trygghet som en jämställdhetsfråga- Utvärdering av Boverkets regeringsuppdrag: Att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv*. Malmö: Malmö högskola. (Malmö högskolas utvärderingsrapporter, 2010:5).

Hirdman, Y. (2001) *Genus: om det stabilas föränderliga former*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Husz, O. (2004) *Kvinnosakskvinnan och lyxkvinnan på NK*. Tillgänglig: <http://www.handelnshistoria.se/handelsforetag/nk/kvinnosakskvinnan-och-lyxkvinnan-pa-nk/>. [2016-09-10].

Hvitfeldt, T., Westerberg, S., Irlander Strid, Å., Frenzel, A. & Ashir, S. (2016) *Nationella trygghetsundersökningen 2015- Om utsatthet, otrygghet och förtroende. Stockholm: Brottsförebyggande rådet*. (Rapport 2016:1). Tillgänglig: http://www.bra.se/download/18.47fa372d1520dfb2fc51c5e2/1452520810398/2016_1_NTU_2015.pdf. [2016-09-10].

Isaksson, S. (2014) "För att inkludera måste man ibland exkludera". *Miljöbloggen*. [Blogg]. 4 juli. Tillgänglig: <http://blogg.tyrens.se/miljoblogg/2014/07/04/for-att-inkludera-maste-man-ibland-exkludera/> [2016-10-23].

Jalakas, A. & Larsson, A. (2014) *Jämställdhet nästa!* Uppl. 2, Lund: Studentlitteratur.

Karsten, L. (2003) Children's use of public space- The gendered world of the playground. *Childhood*, vol. 10, s. 457–473. Tillgänglig: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0907568203104005> [2016-10-04].

Konya Spor (2016) *Våra lag*. Tillgänglig: <https://www.konyaspor.se/konyasporkif/lag>. [2016-11-05].

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, A. (2005) Kön och rum i den fysiska planeringen. I: Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B. & Scholten, C. (red). *Speglingar av rum*, Stockholm: Symposion.

Larsson, A. (2006) Makten över rummet: Om genusperspektiv i samhällsplaneringen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, vol. 6, s. 29-47.

Larsson, A. (2007) Recension av: *Genus på offentlig plats. Reflexer och transparens* av Anna Sofia Lundgren. *Tidskrift för genusvetenskap. tema arkitektur och boende*, vol. 3, s. 94-97.

Lieberg, M. (1992) *Att ta staden i besittning*. Diss. Lunds universitet. Lund.

Lindholm, G. (2012) 'Visible gestures': On urban landscape perspectives in planning. *Planning Theory*, vol. 11, s. 5-19.

Listerborn, C. (2000) *Om rätten att slippa skyddas- En studie av trygghetsskapande och brottsförebyggande*

projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i stadens centrum. Lic. -avh. Chalmers tekniska högskola. Göteborg: Chalmers Repro.

Markör (2015) *Botkyrka medborgarundersökning 2015*. Stockholm: Markör. Tillgänglig: http://www.botkyrka.se/SiteCollectionDocuments/Kommun%20och%20politik/Botkyrka%20kommun_Medborgarunders%C3%B6kning_2015.pdf [2016-09-10].

Matthews, H., Limb, M. & Taylor, M. (2000) The 'street as thirdspace'. I: Holloway, S. L. & Valentine, G. (red). *Children geographies- playing, living, learning*. London: Rutledge. s. 63-79.

Molina, I. (2005) Miljonprogrammet och förortens rasifiering. Broms W. O., Tunström, M. & Bradley, K. (red). *Bor vi i samma stad?* Kristianstad: Pocky.

Myrsell, C. (2016) *Specialhallar i Gymnastikförbundets regioner*. Tillgängligt: <http://www.gymnastik.se/For-foreningen/Hallarochlokaler/Specialhallar/Specialhallarregion/> [2016-12-10].

Rajamäe, K. (2014) *Jämställda förskolegårdar- går det att gestalta?* Sveriges lantbruksuniversitet. Landskapsarkitektprogrammet. (Kandidatarbete).

Regeringen (2014) *Mål för jämställdhet*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/mal-for-jamstalldhet/> [2016-12-03].

Riksidrottsförbundet (2015) *Idrotten i siffror*. Riksidrottsförbundet (Verksamhetsberättelse). Tillgänglig: http://www.rf.se/globalassets/riksidrottsforbundet/dokument/statistik/rf_idrotten_i_siffror_2015.pdf [2016-11-28].

Rue, H. K., Magnusson, F., Hansson, A., Gradin, M., Pihl, E., Samuelsson, Å. & Högdahl, E. (2016) *Jämställt Övre*. Trelleborg: Boverket.

SCB, Statistiska centralbyrån (2012) *På tal om kvinnor och män - Lathund om jämställdhet*. Örebro: SCB-tryck.

Scheele, A. (2004) Vad menar vi egentligen? Kodnycket för byggbranschen. Larson, B. S. (red). *Bygga på kvinnors kunskap*. Svensk byggtjänst AB: Bromma. s. 77-96.

Simicici, M. (2015) *Jämställda urbana aktivitetsytor för ungdomar – en fallstudie av Rosens röda matta i Rosengård*. Sveriges lantbruksuniversitet. Landskapsarkitektprogrammet. (Kandidatarbete).

Sundbyberg (2016) *Basket på Rosa Pantern*. Tillgänglig: <http://www.sundbyberg.se/kultur-fritid/idrott->

motion-friluftsliv/idrottsanlaggningar/spontanaktivitetsytor/rosa-pantern.html. [2016-12-26].

Sweco (2015) *Detaljerad statistik*. Tillgänglig: http://sas.statistikportal.se:8080/SASStoredProcess/guest/do?_program=%2Fbotkyrka%2Fflagrade+processer%2Fmenu [2016-10-03].

SKL, Sveriges kommuner och landsting (2010) *Kultur och fritid i Botkyrka- en gender-budget analys*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Tahvilzadeh, N. (2014) *Det våras för medborgardialoger*. Demokratiutredning.

Tebelius, U. (2001) Girls' involvement in Sport – Dynamics of sport participation of 12-19 year old female-athletes. *Kinanthropologica*, vol. 37.

Trondman, M. (2005) *Unga och föreningsidrotten En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. (2005:9).

Vealquez, J. (2007) Förortfeminismens villkor- en transversell politik. *Tidskrift för genusvetenskap tema arkitektur och boende*, vol. 3, s. 51-56.

Vägverket (2009) *Jämställd samhällsplanering – förslag på metod*. Vägverket. (Publikation, 2009:6).

Wilson, E., (2000) *The contradictions of culture*. London: Sage.

Young, I. M. (2000) *Att kasta tjejkast: texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Atlas.

7.2 Icke publicerat material

Projektbeskrivning (2014) Projektbeskrivning av Alby Folkhälsopark, Botkyrka kommun.

7.2.1 Nyckelintervjuer

Idrottschefen, Botkyrka kommun, 12-09-2016

De föreningsaktiva tjejerna, Alby bibliotek, 10-09-2016:

Ece, 16 år Alby bibliotek, 10-09-2016

Dilara, 17 år Alby bibliotek, 10-09-2016

Vaktmästaren, Alby Folkhälsopark, 10-09-2016

Parkpersonalen, Alby, 10-07-2016

Kampsportföreningen REIs ledare för tjejträningsspass i utegymmet, mailkonversation, 24-10-2016

8. Bilagor

Bilaga 1- Observationsschema

Räkning av spontana besökare i Folkhälsoparken

Spontana besökare= inte besökare som är här på fotbollsträning, förskola, gympalektion eller liknande.

Datum:.....

Klockan:.....

Väder: Regn ☐ Mulet ☐ Sol ☐

Sätt ett sträck i rätt ruta för varje person du ser:

Kommentar:

Pojkar/Män	Flickor/kvinnor
Grill	
Lekplats	
Skate	
Kickbike	
Basket	
Tennis	
Fotboll	
Friidrott	
Pingis	
Hammock	
Solstol	
Gym	
Scen	
DJ-Bås	

Observationen är gjord av:.....

Vid frågor ring Malin Croner; 070-467 93 09 eller mail: malincroner@gmail.com

Bilaga 2

Intervjuguide för spontanintervjuer

1. Är du/ni i parken ofta?
2. Vad är bra med den här parken?
3. Vad är dåligt med parken?
4. Vad brukar folk göra här?
5. Gör killar och tjejer olika saker?

Bilaga 3

Intervjuguide för nyckelintervjuer

1. Vilka brukar använda parken? Hur ser användningen ut under en dag? eller Hur brukar du använda parken?
2. Hur upplever du att platsen har förändrats sedan upprustningen?
3. Vad är bra/dåligt med parken?
4. Skiljer sig killars och tjejers användning av parken? I så fall hur?